RETTENS DOM (Tredje Afdeling)

8. juli 2008 *

I sag T-53/03,

BPB plc, Slough (Det Forenede Kongerige), ved T. Sharpe, QC, og solicitor A. Nourry,

sagsøger,

mod

Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved F. Castillo de la Torre, som befuldmægtiget, bistået af J. Flynn, QC, og barrister C. Kilroy,

sagsøgt,

angående en påstand om delvis annullation af Kommissionens beslutning 2005/471/EF af 27. november 2002 om en procedure i henhold til […] artikel 81 [EF] i en sag mod BPB plc, Gebrüder Knauf Westdeutsche Gipswerke KG, Société Lafarge SA og Gyproc Benelux NV (sag COMP/E-1/37.152 — Gipsplader) (EUT 2005 L 166, s. 8) og subsidiært påstand om annullation eller nedsættelse af den bøde, som blev pålagt sagsøgeren,

* Processprog: engelsk.

har

DE EUROPÆISKE FÆLLESSKABERS
RET I FØRSTE INSTANS (Tredje Afdeling)

sammensat af præsidenten, M. Jaeger, og dommerne V. Tiili og O. Czúcz,

justitssekretær: fuldmægtig K. Pocheć,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 24. januar 2007,

afsagt følgende

Dom

Sagens faktiske omstændigheder

1 BPB plc fremstiller og sælger byggematerialer af gips.

2 Efter at have modtaget oplysninger foretog Kommissionen den 25. november 1998 uanmeldt kontrol af otte virksomheder på markedet for gipsplader, herunder

sagsøgeren. Den 1. juli 1999 aflagde Kommissionen kontrolbesøg hos yderligere to virksomheder.

3 Herefter udbad Kommissionen sig oplysninger i henhold til artikel 11 i Rådets forordning nr. 17 af 6. februar 1962, første forordning om anvendelse af bestemmelserne i […] artikel 81 [EF] og 82 [EF] (EFT 1959-1962, s. 81), fra de forskellige involverede virksomheder. Den sendte fire anmodninger til sagsøgeren. BPB svarede den 17. marts 1999, den 28. oktober 1999, den 18. maj 2000 og den 6. september 2002.

4 Den 18. april 2001 indledte Kommissionen proceduren i den foreliggende sag og vedtog en klagepunktsmeddelelse mod sagsøgeren og virksomhederne Gebrüder Knauf Westdeutsche Gipswerke KG (herefter »Knauf«), Société Lafarge SA (herefter »Lafarge«), Etex SA og Gyproc Benelux NV (herefter »Gyproc«). De pågældende virksomheder fremsatte deres skriftlige bemærkninger og fik aktindsigt i Kommissionens undersøgelsesmateriale i form af en kopi på cd-rom, som de fik tilsendt den 17. maj 2001.

5 Sagsøgeren svarede på Kommissionens klagepunktsmeddelelse den 8. juli 2001.

6 Den 27. november 2002 vedtog Kommissionen beslutning 2005/471/EF om en procedure i henhold til […] artikel 81 [EF] mod BPB, Knauf, Lafarge og Gyproc (sag COMP/E-1/37.152 — Gipsplader) (EUT 2005 L 166, s. 8, herefter »den anfægtede beslutning«).

7 Den anfægtede beslutnings konklusion har følgende ordlyd:

»*Artikel 1*

BPB […], Knauf-koncernen, […] Lafarge […] og Gyproc […] har overtrådt […] artikel 81, stk. 1, [EF] ved at deltage i en række aftaler og former for samordnet praksis på markedet for gipsplader.

Overtrædelsen havde følgende varighed:

a) BPB […]: senest fra den 31. marts 1992 til den 25. november 1998

b) Knauf: senest fra den 31. marts 1992 til den 25. november 1998

c) […] Lafarge […]: senest fra den 31. august 1992 til den 25. november 1998

d) Gyproc […]: senest fra den 6. juni 1996 til den 25. november 1998

[…]

Artikel 3

Følgende bøder pålægges nedenstående virksomheder for den i artikel 1 omhandlede overtrædelse:

a) BPB […]: 138,6 mio. EUR

b) […] Knauf […]: 85,8 mio. EUR

c) […] Lafarge […]: 249,6 mio. EUR

d) Gyproc […]: 4,32 mio. EUR

[…]«

8 Kommissionen har i den anfægtede beslutning fastslået, at de pågældende virksomheder har deltaget i en samlet og vedvarende overtrædelse, der viste sig ved følgende former for praksis, som udgør aftaler eller samordnet praksis:

— Repræsentanter for BPB og Knauf mødtes i London (Det Forenede Kongerige) i 1992 og gav udtryk for en samstemmende vilje til at stabilisere markederne for gipsplader i Tyskland, Det Forenede Kongerige, Frankrig og Benelux.

— Fra 1992 indførte repræsentanter for BPB og Knauf systemer til informationsudveksling, som Lafarge og Gyproc efterfølgende tilsluttede sig, vedrørende omfanget af deres salg på det tyske, franske og britiske marked og Benelux-markedet.

— Repræsentanter for BPB, Knauf og Lafarge underrettede på forhånd hinanden om prisstigninger på det britiske marked.

— Stillet over for den særlige udvikling på det tyske marked mødtes repræsentanter for BPB, Knauf, Lafarge og Gyproc i Versailles (Frankrig) i 1996, i Bruxelles i 1997 og i Haag i 1998 for at opdele eller i hvert fald stabilisere det tyske marked.

— Repræsentanter for BPB, Knauf, Lafarge og Gyproc holdt hinanden underrettet og indgik ved flere lejligheder aftaler om prisstigninger på det tyske marked mellem 1996 og 1998.

9 Med henblik på beregningen af bøden har Kommissionen anvendt den fremgangsmåde, der er angivet i retningslinjerne for beregningen af bøder i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og artikel 65, stk. 5, i EKSF-traktaten (EFT 1998 C 9, s. 3, herefter »retningslinjerne«).

10 Ved fastsættelsen af bødernes udgangsbeløb på grundlag af overtrædelsens grovhed var Kommissionen først af den opfattelse, at de pågældende virksomheder havde begået en

overtrædelse, som i sig selv var meget alvorlig, idet den pågældende praksis havde til formål at bringe priskrigen til ophør og stabilisere markedet ved hjælp af udveksling af fortrolige oplysninger. Kommissionen mente desuden, at den pågældende praksis havde haft følger for markedet, idet de pågældende virksomheder repræsenterede stort set hele udbuddet af gipsplader, og kartellets forskellige former for udtryk blev gennemført på et stærkt koncentreret og oligopolistisk marked. For så vidt angår det pågældende markeds geografiske udstrækning vurderede Kommissionen, at kartellet havde dækket de fire største markeder i Det Europæiske Fællesskab, nemlig Tyskland, Det Forenede Kongerige, Frankrig og Benelux.

11 Kommissionen fandt dernæst, at der var betydelige forskelle mellem de pågældende virksomheder, og valgte at anvende en differentieret behandling på grundlag af omsætningen fra salget af dette produkt på de pågældende markeder i løbet af det sidste hele år, hvor overtrædelsen fandt sted. På dette grundlag blev udgangsbeløbet for bøderne fastsat til 80 mio. EUR for BPB, 52 mio. EUR for Knauf og Lafarge og 8 mio. EUR for Gyproc.

12 For at gøre bøden tilstrækkeligt afskrækkende og i betragtning af virksomhedernes størrelse og samlede ressourcer blev udgangsbeløbet for den bøde, som blev pålagt Lafarge, forhøjet med 100% til 104 mio. EUR.

13 For at tage hensyn til overtrædelsens varighed blev udgangsbeløbet herefter forhøjet med 65% for BPB og Knauf, med 60% for Lafarge og med 20% for Gyproc, da Kommissionen anså overtrædelsen for at have været af lang varighed for Knauf, Lafarge og BPB og af mellemlang varighed for Gyproc.

14 Med hensyn til skærpende omstændigheder blev bøden til BPB og Lafarge forhøjet med 50% for gentagne overtrædelser.

15 Endvidere nedsatte Kommissionen bøden til Gyproc med 25% på grund af formildende omstændigheder, da virksomheden var en destabiliserende faktor, der bidrog til at begrænse kartellets følger for det tyske marked, og ikke var aktiv på det britiske marked.

16 Endelig nedsatte Kommissionen bøden til BPB med 30% og bøden til Gyproc med 40% i henhold til afsnit D, nr. 2, i Kommissionens meddelelse om bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager (EFT 1996 C 207, s. 4, herefter »samarbejdsmeddelelsen«). De endelige bøder beløb sig således til 138,6 mio. EUR til BPB, 85,8 mio. EUR til Knauf, 249,6 mio. EUR til Lafarge og 4,32 mio. EUR til Gyproc.

Retsforhandlingerne og parternes påstande

17 Ved stævning indleveret til Rettens Justitskontor den 14. februar 2003 har sagsøgeren anlagt nærværende søgsmål.

18 Da sammensætningen af Rettens afdelinger er blevet ændret fra det nye retsår, er den refererende dommer blevet tilknyttet Tredje Afdeling, som den foreliggende sag følgelig er blevet henvist til.

19 På grundlag af den refererende dommers rapport har Retten (Tredje Afdeling) besluttet at indlede den mundtlige forhandling og har som led i foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse i henhold til artikel 64 i Rettens procesreglement opfordret parterne til at indlevere visse dokumenter og har stillet dem visse skriftlige spørgsmål, som parterne har svaret på inden for den fastsatte frist.

20 Parterne har afgivet mundtlige indlæg og besvaret mundtlige spørgsmål fra Retten under retsmødet den 24. januar 2007.

21 I retsmødet anmodede Retten sagsøgeren om at gøre nærmere rede for sin anmodning om fortrolig behandling inden den 7. februar 2007. Desuden blev der fastsat en frist, inden for hvilken Kommissionen kunne fremsætte eventuelle bemærkninger til sagsøgerens svar vedrørende de fortrolige oplysninger.

22 Den mundtlige forhandling blev afsluttet den 27. marts 2007.

23 Sagsøgeren har nedlagt følgende påstande:

— Artikel 1 og 2 i den anfægtede beslutning annulleres, for så vidt som de vedrører sagsøgeren.

— Subsidiært annulleres artikel 3 i den anfægtede beslutning, for så vidt som den vedrører sagsøgeren. Mere subsidiært nedsættes den bøde, som Kommissionen pålagde sagsøgeren med den anfægtede beslutning.

— Under forudsætning af, at artikel 3 i den anfægtede beslutning annulleres, eller bøden nedsættes, tilpligtes Kommissionen at tilbagebetale det hovedbeløb, som sagsøgeren har betalt, med renter, som fastsættes af Retten ifølge gældende lovbestemmelser.

— Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger.

24 Kommissionen har nedlagt følgende påstande:

— Frifindelse.

— Sagsøgeren tilpligtes at betale sagens omkostninger.

Retlige bemærkninger

1. *Det første anbringende om tilsidesættelse af retten til forsvar*

Parternes argumenter

25 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen har tilsidesat retten til forsvar samt det almindelige princip om processuel ligestilling ved at lægge beviser til grund, som den ikke har forelagt for sagsøgeren.

26 Sagsøgeren har for det første gjort gældende, at Kommissionen ikke har givet virksomheden adgang til de oplysninger, som den havde fået af en anonym kilde. Ifølge sagsøgeren udnyttede Kommissionen den 19. november 1998 disse oplysninger til at indhente en ransagningskendelse fra en ret i Det Forenede Kongerige. Sagsøgeren har desuden gjort gældende, at det fremgår af den beedigede erklæring, som er vedhæftet som bilag til anmodningen om ransagningskendelse, at Kommissionen anså disse informationer for at være overbevisende. Sagsøgeren har hævdet, at Kommissionens overbevisning om, at der var tale om et komplekst kartel, har påvirket dens fortolkning af alle beviserne.

27 For det andet har sagsøgeren gjort gældende, at Kommissionen burde have givet adgang til svarene fra de øvrige adressater for klagepunktsmeddelelsen. Kommissionen har flere gange i den anfægtede beslutning baseret sig på disse svar med henblik på vurderingen af de faktiske omstændigheder og i forbindelse med bevisførelsen.

28 Ifølge Kommissionen medfører forpligtelsen til at respektere retten til forsvar ikke, at den skal give de pågældende virksomheder adgang til alle sine sagsakter, og at dette ville sætte den eventuelle fortrolige behandling af oplysningerne i sagsakterne på spil.

Kommissionen er på ingen måde forpligtet til at udlevere dokumenter, som den ikke agter at påberåbe sig, til adressaten for en klagepunktsmeddelelse. I denne sag har Kommissionen udelukkende formuleret sine påstande med udgangspunkt i det bevismateriale, den har haft til rådighed, og som er beskrevet i klagepunktsmeddelelsen og i den anfægtede beslutning.

29 Kommissionen har bestridt, at sagsøgerens ret til forsvar er blevet tilsidesat, fordi denne ikke har fået kendskab til svarene fra de øvrige adressater for klagepunktsmeddelelsen. Kommissionen har gjort gældende, at hvis den, efter at have vedtaget klagepunktsmeddelelsen, bliver opmærksom på nye oplysninger, som den agter at udnytte, og som virksomhederne ikke har haft mulighed for at udtale sig om, skal den sende en supplerende klagepunktsmeddelelse eller en skrivelse, hvori de pågældende virksomheder opfordres til at komme med yderligere bemærkninger om disse nye beviser. Hvis den undlader at gøre dette, kan den ikke påberåbe sig disse beviser over for adressaterne for den oprindelige klagepunktsmeddelelse.

30 I denne sag vedrører alle de eksempler, som sagsøgeren har givet, de påstande, som allerede forekommer i klagepunktsmeddelelsen, som er erkendt eller bestridt, og som sagsøgeren har haft mulighed for at udtale sig om. Ingen af disse påstande indeholder nye klagepunkter eller nye faktuelle oplysninger, som Kommissionen har baseret sig på i sine påstande.

Rettens bemærkninger

31 For det første skal der gøres opmærksom på, at reglerne om aktindsigt i konkurrencesager navnlig har til formål at give adressaterne for en klagepunktsmeddelelse mulighed for at gøre sig bekendt med bevismaterialet i Kommissionens

sagsakter, således at de på et relevant grundlag kan udtale sig om de konklusioner, Kommissionen på grundlag af dette materiale er nået frem til i klagepunktsmeddelelsen. Aktindsigten giver således proceduremæssige garantier, der tilsigter at beskytte retten til forsvar og særligt en effektiv udøvelse af retten til at blive hørt (jf. Rettens dom af 30.9.2003, forenede sager T-191/98 og T-212/98 — T-214/98, Atlantic Container Line m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 3275, præmis 334 og den deri nævnte retspraksis).

32 Med hensyn til belastende materiale gælder forpligtelsen til at give aktindsigt kun det materiale, som endeligt lægges til grund i beslutningen, og ikke samtlige de klagepunkter, Kommissionen kan have fremført på et trin i den administrative procedure (dommen i sagen Atlantic Container Line m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 31, præmis 337). Et dokument kan nemlig kun anses for belastende materiale for sagsøgeren, såfremt Kommissionen har anvendt det med henblik på at fastslå en overtrædelse, som sagsøgeren angiveligt deltog i (Rettens dom af 15.3.2000, forenede sager T-25/95, T-26/95, T-30/95 — T-32/95, T-34/95 — T-39/95, T-42/95 — T-46/95, T-48/95, T-50/95 — T-65/95, T-68/95 — T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 og T-104/95, Cimenteries CBR m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 491, herefter »cementdommen«, præmis 284).

33 Endvidere kan sagsøgeren ikke, på en generel og abstrakt måde, kræve adgang til de dokumenter eller informationer, som virksomheden ikke har fået udleveret, uden nærmere at angive, hvorledes de belastende omstændigheder, Kommissionen lægger til grund i den anfægtede beslutning, er blevet klarlagt gennem disse dokumenter eller informationer. I henhold til fast praksis kan det ikke godtgøres ved en argumentation af generel karakter, at retten til forsvar er blevet tilsidesat; dette må undersøges ud fra de specielle omstændigheder i hvert enkelt tilfælde (dommen i sagen Atlantic Container Line m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 31, præmis 353 og 354).

34 I denne sag har Kommissionen vedrørende de oplysninger, den har fået fra den anonyme kilde, ikke bestridt, at de var medvirkende til, at den indledte undersøgelsen.

Som det fremgår af den anfægtede beslutning, har Kommissionen imidlertid ikke gengivet disse oplysninger som sådan, og dens klagepunkter er blevet godtgjort af andet bevismateriale.

35 Sagsøgeren har heller ikke angivet noget klagepunkt, hverken i klagepunktsmeddelelsen eller den anfægtede beslutning, som udelukkende er baseret på oplysningerne fra den anonyme kilde, som denne ikke har haft adgang til.

36 Selv om Kommissionen er forpligtet til at give de virksomheder, der er berørt af en procedure i henhold til artikel 81, stk. 1, EF, indsigt i alle de dokumenter, der er indsamlet ved undersøgelsen, uanset om de er til skade eller til gunst for virksomhederne, vedrører denne forpligtelse ikke andre virksomheders forretningshemmeligheder, Kommissionens interne dokumenter og andre fortrolige oplysninger (Domstolens dom af 7.1.2004, forenede sager C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P og C-219/00 P, Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 123, præmis 68, og dommen i sagen Atlantic Container Line m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 31, præmis 335). Som Kommissionen har gjort gældende, er den institution, der accepterer at modtage oplysninger, som er afgivet ganske frivilligt, men som ledsages af en anmodning om fortrolighed for at beskytte meddelerens anonymitet, forpligtet til at respektere en sådan betingelse (Domstolens dom af 7.11.1985, sag 145/83, Adams mod Kommissionen, Sml. s. 3539, præmis 34). Det er nemlig af afgørende betydning med henblik på forebyggelse og effektiv bekæmpelse af ulovlig konkurrencebegrænsende adfærd, at Kommissionen kan sikre anonymitet for visse af dens oplysningskilder (Domstolens dom af 22.10.2002, sag C-94/00, Roquette Frères, Sml. I, s. 9011, præmis 64).

37 En åben procedure på grundlag af oplysninger, hvis kilde ikke kan afsløres, er derfor lovlig, såfremt den ikke påvirker den pågældende persons mulighed for at udtale sig om eksistensen eller betydningen af disse omstændigheder, om disse dokumenter eller om de konklusioner, Kommissionen drager deraf (Domstolens dom af 13.2.1979, sag 85/76, Hoffmann-La Roche mod Kommissionen, Sml. s. 461, præmis 14).

38 Med hensyn til forpligtelsen til at sikre fortroligheden af oplysningerne samt det forhold, at sagsøgeren ikke har angivet noget klagepunkt hverken i klagepunktsmeddelelsen eller i den anfægtede beslutning, der er baseret på oplysninger, som virksomheden ikke har haft adgang til, kan den ikke kritisere Kommissionen for at have tilsidesat retten til forsvar og det almindelige princip om processuel ligestilling med den begrundelse, at Kommissionen ikke har givet virksomheden adgang til oplysninger, som den har fået af den anonyme meddeler.

39 For så vidt angår svarene fra de øvrige adressater for klagepunktsmeddelelsen er det ubestridt, at sagsøgeren ikke har haft adgang til disse under den administrative procedure.

40 Hvad for det første angår den manglende meddelelse af de påståede belastende omstændigheder, som ikke indgår i undersøgelsesmaterialet, gør Retten opmærksom på, at retten til forsvar er et grundlæggende princip i fællesskabsretten, der skal overholdes under alle omstændigheder, navnlig i enhver procedure, som kan medføre sanktioner, også en administrativ procedure. Det kræver, at de pågældende virksomheder og sammenslutninger af virksomheder allerede under den administrative procedure gives lejlighed til at tage stilling til, om de af Kommissionen fremførte faktiske forhold, klagepunkter og andre omstændigheder faktisk foreligger (dommen i sagen Hoffmann-La Roche mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 37, præmis 11, og Rettens dom af 10.3.1992, sag T-11/89, Shell mod Kommissionen, Sml. II, s. 757, præmis 39).

41 Endvidere bemærkes, at hvis Kommissionen agter at anvende et uddrag af et svar på en klagepunktsmeddelelse eller et dokument, som er vedlagt svaret, med henblik på at føre bevis for en overtrædelse i forbindelse med en procedure i henhold til artikel 81, stk. 1, EF, skal de øvrige virksomheder i proceduren have mulighed for at udtale sig om et sådant bevis. I så fald udgør det pågældende uddrag af svaret på en klagepunktsmed-

delelse eller det dokument, der er vedlagt svaret, belastende materiale i forhold til de forskellige virksomheder, som angiveligt deltog i overtrædelsen (jf. cementdommen, nævnt ovenfor i præmis 32, præmis 386, og dom af 27.9.2006, sag T-314/01, Avebe mod Kommissionen, Sml. II, s. 3085, præmis 50 og den deri nævnte retspraksis).

42 Et dokument kan nemlig kun anses for belastende materiale, når Kommissionen har anvendt det til støtte for konstatering af en overtrædelse, som en virksomhed har begået. For at godtgøre, at dens ret til at forsvar er tilsidesat, er det ikke tilstrækkeligt, at den pågældende virksomhed godtgør, at den under den administrative procedure ikke har kunnet udtale sig om et dokument, der er blevet anvendt et eller andet sted i den anfægtede beslutning. Virksomheden må godtgøre, at Kommissionen i den anfægtede beslutning har anvendt dette dokument som et yderligere bevis for en overtrædelse, som virksomheden påstås at have deltaget i (Rettens dom af 27.9.2006, forenede sager T-44/02 OP, T-54/02 OP, T-56/02 OP, T-60/02 OP og T-61/02 OP, Dresdner Bank m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 3567, præmis 158).

43 Da dokumenter, som ikke er meddelt de berørte virksomheder under den administrative procedure, ikke udgør bevismidler, som kan gøres gældende mod de pågældende, kan sådanne dokumenter ikke anvendes som beviser, hvis det viser sig, at Kommissionen i den endelige beslutning har baseret sig på dokumenter, som ikke er indeholdt i undersøgelsesmaterialet og ikke meddelt sagsøgerne (cementdommen, nævnt ovenfor i præmis 32, præmis 382).

44 Såfremt der findes andre dokumentbeviser, som de pågældende virksomheder var bekendt med under den administrative procedure, og som konkret støtter Kommissionens konklusioner, kan den omstændighed, at det ikke udleverede, belastende dokument udelukkes som bevismiddel, ikke afkræfte rigtigheden af de klagepunkter, der er fastslået i en anfægtede beslutning (dommen i sagen Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 36, præmis 72).

45 Det påhviler således den berørte virksomhed at bevise, at det resultat, som Kommissionen er kommet til i beslutningen, ville have været et andet, såfremt et ikke udleveret dokument, som Kommissionen har benyttet som grundlag for at anse denne virksomhed for skyldig, måtte udelukkes som belastende bevis (dommen i sagen Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 36, præmis 73).

46 I denne sag har BPB kun henvist til den anfægtede beslutnings betragtning 130, 232, 393 og 524 for at illustrere, at Kommissionen har lagt svarene fra de øvrige adressater til klagepunktsmeddelelsen til grund for det belastende materiale.

47 For så vidt angår disse eksempler skal det påpeges, at Kommissionen i den anfægtede beslutnings betragtning 524 udelukkende henviste til Gyprocs påstand i svaret på klagepunktsmeddelelsen, ifølge hvilken virksomhedens deltagelse var af en anden intensitet. Denne oplysning er således ikke blevet anvendt mod BPB.

48 Hvad angår den anfægtede beslutnings betragtning 130 er der tale om et uddrag af Lafarges svar på klagepunktsmeddelelsen, ifølge hvilket BPB havde været initiativtageren til systemet med udveksling af oplysninger. Kommissionen har dog ingen steder i den anfægtede beslutning gjort brug af Lafarges påstand for at bevise, at BPB var initiativtageren til dette system. BPB's bøde blev heller ikke forhøjet med den begrundelse, at virksomheden havde været initiativtageren til kartellet. Som det fremgår af undersøgelsen af det andet anbringende, har BPB indrømmet at have handlet i strid med konkurrencereglerne ved at deltage i udveksling af oplysninger om omfanget af salget på de pågældende fire markeder.

49 Den anfægtede beslutnings betragtning 232 vedrørende Gyprocs fortolkning af notatet og forklaringerne fra [E], administrerende direktør i Gyproc, i virksomhedens svar på klagepunktsmeddelelsen, skal her gengives ordret:

»Gyproc modererede senere [E's] udtrykkelige notat og forklaringer og anførte, at »den såkaldte Versaillesaftale blot var et forsøg og aldrig havde været anvendt i virkeligheden«, og at »der aldrig havde været en egentlig fælles holdning blandt deltagerne, og bestemt ikke hos Gyproc, med hensyn til alle detaljerne vedrørende opdelingen af det tyske marked. [De pågældende virksomheder] blev nemlig aldrig enige om den præcise markedsandel, som skulle tilfalde Gyproc […], og Gyproc var således årsagen til, at forsøget på at indgå en aftale mellem fire parter mislykkedes.««

50 Som Kommissionen fastslog i den anfægtede beslutnings betragtning 233, afkræfter Gyprocs forklaringer, som principielt har mindre bevisværdi end [E's] ovennævnte notat og frivillige redegørelser, hverken indholdet eller formålet med de drøftelser, der blev ført, men muligvis udelukkende resultatet af disse. Endvidere bør det bemærkes, at BPB har indrømmet, at der fandt et møde sted i Versailles, samt at formålet med mødet var at drøfte situationen på det tyske marked.

51 Desuden skal det understreges, at Kommissionen udelukkende fastslog, at de pågældende virksomheder mødtes i Versailles i 1996, i Bruxelles i 1997 og i Haag i 1998 med henblik på at fordele det tyske marked imellem sig eller i det mindste stabilisere det, men ikke har hævdet, at det var lykkedes dem at indgå en aftale om fordelingen af markedsandelene på det tyske marked.

52 Selv om der blev set bort fra Gyprocs fortolkning af [E's] notat og forklaringer, som er gengivet i den anfægtede beslutnings betragtning 232, ville dette under disse omstændigheder ikke påvirke Kommissionens vurderinger i beslutningen.

53 Kommissionen var ikke nået frem til en anden konklusion i den anfægtede beslutning, hvis de uddrag af Gyprocs og Lafarges svar på klagepunktsmeddelelsen, som er nævnt af BPB, var blevet udelukket fra sagens akter.

54 Endelig fremgår det af den anfægtede beslutnings betragtning 393, at Gyproc har accepteret Kommissionens beskrivelse af de faktiske omstændigheder hvad angår priserne på det tyske marked. Dette er rent faktisk et forhold, som Kommissionen har påberåbt sig for at underbygge sin argumentation om, at der var tale om en samordning af prisforhøjelserne på det tyske marked, hvilket BPB har bestridt. Dette forhold må forkastes som bevis, hvorefter det bør undersøges, om Kommissionen, for så vidt angår BPB, i tilstrækkelig grad har påvist, at BPB, Knauf, Lafarge og Gyproc gentagne gange holdt hinanden underrettet og indgik aftaler om prisstigninger på det tyske marked mellem 1996 og 1998.

55 Hvad for det andet angår spørgsmålet, om svarene fra de andre adressater for klagepunktsmeddelelsen kunne indeholde diskulperende omstændigheder, har sagsøgeren ikke fremført nogen argumenter i denne henseende i stævningen.

56 Som svar på et skriftligt spørgsmål fra Retten, hvori sagsøgeren blev anmodet om at angive de punkter i stævningen, hvor der var fremsat et anbringende vedrørende tilsidesættelse af retten til forsvar med hensyn til diskulperende omstændigheder, har virksomheden udelukkende henvist til stævningens punkt 75-120. I disse punkter har sagsøgeren imidlertid på ingen måde hævdet, at svarene fra de øvrige adressater for klagepunktsmeddelelsen kunne have indeholdt oplysninger om diskulperende omstændigheder, som denne kunne anvende til sit forsvar. Under disse omstændigheder må sagsøgerens argumenter om, at svarene fra de øvrige adressater for klagepunktsmeddelelsen havde kunnet indeholde oplysninger om diskulperende omstændigheder, forkastes.

57 Det følger af det ovenstående, at det første anbringende må forkastes med forbehold af den eventuelle effekt af, at Gyprocs forklaringer i virksomhedens svar på klagepunktsmeddelelsen, som nævnes i den anfægtede beslutnings betragtning 393, ikke tages i betragtning. Det er derfor nødvendigt at behandle klagepunktet i det andet anbringende, hvor Kommissionens konklusion med hensyn til udveksling af oplysninger om prisforhøjelserne i Tyskland bestrides.

58 Endvidere skal Retten for fuldstændighedens skyld herefter behandle sagens realitet bortset fra alle de belastende omstændigheder, der følger af svarene fra de øvrige adressater for klagepunktsmeddelelsen, med henblik på at afgøre, om Kommissionens vurdering med hensyn til eksistensen og effekten af overtrædelsen er tilstrækkeligt godtgjort, også uden disse omtvistede omstændigheder.

2. *Det andet anbringende om åbenbare fejl og/eller utilstrækkelig begrundelse hvad angår anvendelsen af artikel 81, stk. 1, EF*

Beviskvalitet

Parternes argumenter

59 Ifølge sagsøgeren kræves i sager, som har medført en større bøde, en beviskvalitet, der svarer til beviskvaliteten i straffesager. I denne henseende har sagsøgeren gjort gældende, at Kommissionen har bevisbyrden, og at overtrædelsen skal være

tilstrækkeligt påvist, hvilket ifølge virksomhedens opfattelse skal fortolkes således, at der skal fremlægges overbevisende beviser for, at de påståede overtrædelser har fundet sted. Sagsøgeren mener ikke, at den sædvanlige fremgangsmåde med afvejning af sandsynlighederne er tilstrækkelig i dette tilfælde. For at iagttage uskyldsformodningen bør enhver tvivl angående beviserne desuden komme forsvaret til gode.

60 Kommissionen har bestridt, at beviskvaliteten i konkurrencesager er den samme, som kræves i straffesager.

Rettens bemærkninger

61 Ifølge fast retspraksis skal Kommissionen i tilfælde af tvist om, hvorvidt der foreligger en overtrædelse af konkurrencereglerne, føre bevis for de fastslåede overtrædelser og for, at de omstændigheder, som udgør overtrædelsen, faktisk foreligger. Kommissionen skal i den forbindelse navnlig føre bevis for samtlige de elementer, der gør det muligt at konkludere, at en virksomhed har deltaget i den pågældende overtrædelse, og at den er ansvarlig for de forskellige elementer, som den omfatter (Domstolens dom af 8.7.1999, sag C-49/92 P, Kommissionen mod Anic Partecipazioni, Sml. I, s. 4125, præmis 86).

62 Når det drejer sig om aftaler og samordnet praksis med et konkurrencebegrænsende formål, skal Kommissionen navnlig føre bevis for, at virksomheden har haft til hensigt ved sin egen adfærd at bidrage til de fælles mål, deltagerne som helhed har fulgt, og at den har haft kendskab til de konkrete handlinger, som de øvrige virksomheder har planlagt eller foretaget med de samme mål for øje, eller at den med rimelighed har

kunnet forudse dem og været indstillet på at løbe den dermed forbundne risiko (dommen i sagen Kommissionen mod Anic Partecipazioni, nævnt ovenfor i præmis 61, præmis 87).

63 Det er hyppigt forekommende i forbindelse med konkurrencebegrænsende praksis og aftaler, at aktiviteterne gennemføres hemmeligt, at møderne afholdes hemmeligt, og at dokumenterne herom begrænses til et minimum. Selv i tilfælde, hvor Kommissionen opdager dokumenter, der udtrykkeligt viser en ulovlig kontakt mellem erhvervsdrivende, er disse derfor normalt kun brudstykkeagtige og spredte, hvorfor det ofte viser sig nødvendigt at rekonstruere visse enkeltheder ved hjælp af følgeslutninger. I de fleste tilfælde må den omstændighed, at der foreligger en konkurrencebegrænsende praksis eller aftale, udledes ved en slutning ud fra et vist antal sammenfaldende omstændigheder og indicier, der, når de betragtes samlet, og i mangel af en anden logisk forklaring kan udgøre beviset for en tilsidesættelse af konkurrencereglerne (dommen i sagen Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 36, præmis 55-57).

64 Det følger af denne praksis, at sagsøgerens påstand om, at Kommissionen i sager, hvor den pålægger høje bøder, skal bevise »uden for enhver tvivl« (beyond reasonable doubt), at der forelå en overtrædelse, må forkastes.

Mødet i London

Parternes argumenter

65 Sagsøgeren har hævdet, at Kommissionen ikke har bevist, at der blev indgået en aftale på mødet i London, og at den efterfølgende udveksling af oplysninger var en måde,

hvorpå man kontrollerede, at aftalen blev gennemført. Mødet i London er det centrale element i Kommissionens argumenter, da de øvrige begivenheder knytter sig hertil, og det i øvrigt udgjorde begyndelsen på overtrædelsen.

66 Sagsøgeren har indrømmet, at dette møde fandt sted, men mener, at Kommissionens fortolkning af dette bevis går ud over, hvad virksomheden rent faktisk har angivet. Denne har gjort gældende, at selv om [A] (virksomhedens daværende administrerende direktør) drøftede den hårde konkurrence på markedet for gipsplader med medlemmer af familien Knauf, og selv om de to parter anerkendte problemet, har han kategorisk nægtet at have indgået en aftale om en løsning med medlemmer af Knauf-familien. Der blev heller ikke på det pågældende møde udtrykt en samstemmende vilje til at stabilisere markedet.

67 Sagsøgeren har ligeledes indrømmet, at dette møde kunne have været med til at fremskynde afslutningen på priskrigen. Mødet var imidlertid ikke den eneste medvirkende årsag i denne henseende. Sagsøgeren har gjort gældende, at den økonomiske situation på det pågældende marked i 1992 var således, at priskrigen under alle omstændigheder ville have været slut. Dette bekræftes af den økonomiske ekspert, som virksomheden har engageret, men hvis rapport Kommissionen ikke har taget hensyn til i den anfægtede beslutning.

68 Ifølge sagsøgeren modsiges Kommissionens fortolkning af mødet i London af det forhold, at konkurrencen fortsatte på det pågældende marked. Der er ingen beviser, som støtter Kommissionens påstande i den anfægtede beslutnings betragtning 212 og 395. I denne henseende har sagsøgeren understreget, at Kommissionen har besluttet ikke at tage hensyn til adskillige eksempler, der viser prisvolatiliteten, og som sagsøgeren havde fremlagt i sit svar på klagepunktsmeddelelsen. Sagsøgeren har ligeledes bestridt Kommissionens påstande vedrørende markedsandele og har gjort gældende, at Kommissionens egne tabeller i bilaget til den anfægtede beslutning viser det modsatte. Sagsøgeren har ligeledes anført, at Kommissionens påstande er uden

bevisværdi, da den ingen steder i den anfægtede beslutning har angivet, hvilke markedsandele de pågældende virksomheder havde før 1992, hvorfor det ikke var muligt at sammenligne markedsandele.

69 For så vidt angår Kommissionens påstand om, at det ikke er nødvendigt at tage hensyn til de konkrete virkninger af en overtrædelse, har sagsøgeren gjort gældende, at når eksistensen af en aftale udelukkende bygger på Kommissionens påstand, uden at være støttet af beviser, bør der tages hensyn til beviser med hensyn til udviklingen på markedet. Ifølge sagsøgeren skal Kommissionen, hvis beviserne tyder på, at der ikke har været nogen konkurrencebegrænsende aftale, og den ikke har fremlagt andre beviser, som tyder på det modsatte, gå ud fra, at der ikke blev indgået en aftale. Sagsøgeren har understreget, at det ikke blot drejer sig om at fastslå, om aftalen blev gennemført, men om at afgøre, om Kommissionen har fastslået, at den påståede aftale eksisterede.

70 Kommissionen har gjort gældende, at sagsøgerens argument om, at der ikke fandtes nogen aftale, er baseret på den fejlagtige antagelse, at aftalen skal være begrænset, detaljeret og retligt bindende. Kommissionen har tilføjet, at artikel 81 EF har til formål at lade de forbud, der indgår i denne artikel, omfatte en form for koordinering mellem virksomheder, som, uden at gå så langt, at der er tale om en egentlig aftale, bevidst træder i stedet for et praktisk samarbejde mellem dem, som kan bringe konkurrencen i fare. Det kræves således ikke, at der udarbejdes en egentlig plan. Kommissionen har understreget, at selv om de drøftelser, der foregik på mødet i London i 1992, ikke kan anses for en aftale, kan de anses for samordnet praksis, som er en lige så alvorlig overtrædelse.

71 Ifølge Kommissionen udgør mødet i London og den aftale, der blev indgået der, det første praktiske udtryk for den komplekse, vedvarende overtrædelse, som danner grundlag for den anfægtede beslutning. På baggrund af, hvad der er gjort rede for i den anfægtede beslutnings betragtning 56-69, og især i betragtning af, at informations-

udvekslingen begyndte på mødet i London eller kort tid derefter, mener den, at denne konklusion er rigeligt begrundet. Kommissionen har tilføjet, at det ikke er nødvendigt at bevise, at alle dele af overtrædelsen var til stede eller var planlagt i den indledende fase, for at det kan fastslås, at denne aftale er en del af en samlet, kompleks og vedvarende overtrædelse.

72 For så vidt angår BPB's påstand om, at Kommissionen undlod at tage de økonomiske beviser i betragtning, har sidstnævnte gjort gældende, at den i den anfægtede beslutnings betragtning 396-402 udelukkende forklarede, at BPB's og de øvrige involverede virksomheders forsøg på at påvise, på grundlag af økonomiske analyser, at konkurrencesituationen på markedet for gipsplader mellem 1992 og 1998 udelukkede enhver mulighed for en restriktiv aftale i denne periode, i betragtning af omstændighederne i sagen ikke var relevant. Kommissionen har bemærket, at den ikke lægger en simpel parallel adfærd til grund og ikke anvender økonomiske beviser til at fastslå eksistensen af en overtrædelse af artikel 81, stk. 1, EF. Dens konklusioner er baseret på direkte beviser for den konkurrencebegrænsende aftale, som de økonomiske analyser ikke kan give nogen tilfredsstillende forklaring på. Når Kommissionen i den anfægtede beslutning omtaler større stabilitet på det pågældende marked eller højere priser (som f.eks. i den anfægtede beslutnings betragtning 289 og 539), er formålet at illustrere effekten af de konkurrencebegrænsende aktiviteter, ikke at bevise deres eksistens. Kommissionen har tilføjet, at eksistensen af en aftale kan fastslås, uden at enhver konkurrence på markedet for gipsplader af den grund er fuldstændig ophævet. Endvidere havde den overtrædelse, som Kommissionen har fastslået, et konkurrencebegrænsende formål, hvorfor det ifølge fast retspraksis ikke er nødvendigt at tage hensyn til de konkrete virkninger heraf.

73 Kommissionen har hvad angår sagsøgerens argument om, at den »hårde« konkurrence eller »priskrigen« nødvendigvis måtte ophøre af økonomiske årsager, givet udtryk for, at dette ikke er relevant med henblik på at fastslå, hvorfor og hvordan »priskrigen« rent faktisk ophørte, og især ikke med henblik på at fastslå, hvorvidt visse aktørers konkurrencebegrænsende adfærd var årsagen til denne udvikling. Kommissionen mener at have påvist, at karteldeltagernes mål var at bringe priskrigen til ophør samt stabilisere markedet og således begrænse konkurrencen, i hvert fald på markedet for gipsplader i Tyskland, Frankrig, Det Forenede Kongerige og Benelux, og kan derfor

uden videre konkludere, som den gjorde i den anfægtede beslutnings betragtning 72, 196, 212, 289 og 395, at dette mål stort set var nået. I denne henseende har den gjort gældende, at markedets ustabilitet før 1992 var beskrevet i punkt 28 i klagepunktsmeddelelsen og ikke på noget tidspunkt er blevet bestridt. Som det desuden tydeligt fremgår af den anfægtede beslutnings betragtning 212 og 395, mente Kommissionen, at priserne på markedet i Det Forenede Kongerige og Tyskland var stigende, eller i hvert fald var ved at stabilisere sig, i modsætning til situationen før 1992.

Rettens bemærkninger

74 BPB har indrømmet, at mødet i London fandt sted, og at [A] og medlemmerne af Knauf-familien alle har givet udtryk for det synspunkt, at det var i hele industriens interesse at bringe den ødelæggende priskrig til ophør. Virksomheden har også indrømmet, at virksomhederne på dette møde eller senest i 1992 begyndte at udveksle oplysninger om det samlede omfang af salget på hvert enkelt af de største markeder.

75 BPB har dog bestridt, at der under mødet blev indgået en aftale med det udtrykkelige formål at stabilisere de europæiske markeder, som skulle gælde i seks år.

76 Det skal derfor undersøges, om mødet i London havde et konkurrencebegrænsende formål.

77 I denne henseende fremgår det af den anfægtede beslutnings betragtning 55, at BPB i sit andet svar på begæringen af oplysninger anførte, at virksomhedens og Knaufs repræsentanter på dette møde »havde aftalt, at det var i dennes interesse, Knaufs interesse og hele industriens interesse (herunder i sidste ende også forbrugernes interesse), at den ødelæggende priskrig blev bragt til ophør, og at producenterne bestræbte sig på at konkurrere på et mere økonomisk holdbart niveau«.

78 BPB har senere hævdet, at ordet »aftale« (understanding), som den havde anvendt, udelukkende skal fortolkes i dets mest generelle forstand, dvs. som »samstemmende synspunkter«.

79 Ifølge fast retspraksis er det tilstrækkeligt, for at der foreligger en aftale som omhandlet i artikel 81, stk. 1, EF, at de pågældende virksomheder har udtrykt deres fælles vilje til at indrette deres adfærd på markedet på en bestemt måde (Rettens dom af 20.3.2002, sag T-9/99, HFP m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 1487, præmis 199, af 11.12.2003, sag T-61/99, Adriatica di Navigazione mod Kommissionen, Sml. II, s. 5349, præmis 88, og af 27.7.2005, forenede sager T-49/02 — T-51/02, Brasserie nationale m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 3033, præmis 118). For så vidt angår den måde, hvorpå denne fælles vilje kommer til udtryk, er det tilstrækkeligt, at en bestemmelse er udtryk for parternes vilje til at indrette deres adfærd på markedet efter den pågældende bestemmelse (Rettens dom af 14.10.2004, sag T-56/02, Bayerische Hypo- und Vereinsbank mod Kommissionen, Sml. II, s. 3495, præmis 60).

80 Heraf følger, at en akt eller en tilsyneladende ensidig adfærd for at udgøre en aftale i henhold til artikel 81, stk. 1, EF blot i det mindste skal udtrykke de to parters samstemmende vilje, idet den måde, hvorpå denne samstemmighed kommer til udtryk, ikke er afgørende (Domstolens dom af 13.7.2006, sag C-74/04 P, Kommissionen mod Volkswagen, Sml. I, s. 6585, præmis 37).

81 De kriterier om koordination, konvergens og samarbejde, som langtfra stiller krav om udarbejdelse af en egentlig »plan«, skal forstås ud fra den grundtanke, der ligger bag traktatens konkurrencebestemmelser, og hvorefter enhver erhvervsdrivende uafhængigt skal tage stilling til den politik, han vil føre på det fælles marked. Selv om dette krav om uafhængighed ganske vist ikke udelukker de erhvervsdrivendes ret til at foretage de nødvendige tilpasninger til deres konkurrenters konstaterede eller forventede adfærd, forhindrer det imidlertid kategorisk enhver direkte eller indirekte kontakt mellem sådanne erhvervsdrivende, som har til formål eller til følge enten at påvirke en aktuel eller potentiel konkurrents markedsadfærd, eller at informere en sådan konkurrent om den markedsadfærd, som man har besluttet sig til — eller overvejer — selv at følge (Domstolens dom af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, Suiker Unie m.fl. mod Kommissionen, Sml. s. 1663, præmis 173 og 174, og dommen i sagen Adriatica di Navigazione mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 79, præmis 89).

82 Dette er tilfældet, når der eksisterer en gentleman-aftale mellem flere virksomheder, som er et klart udtryk for en sådan samstemmende vilje og vedrører en begrænsning af konkurrencen. Under disse omstændigheder er det ikke relevant at undersøge, om virksomhederne anser sig selv for at være bundet — retligt, faktisk eller moralsk — til at gennemføre den adfærd, som de er blevet enige om indbyrdes (dommen i sagen HFB m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 79, præmis 200).

83 Hvad navnlig angår aftaler af konkurrencestridig art, der viser sig under møder mellem konkurrerende virksomheder, har Domstolen fastslået, at artikel 81, stk. 1, EF overtrædes, når disse møder har til formål at hindre, begrænse eller fordreje konkurrencen og således tilsigter kunstigt at tilrettelægge markedets funktion (Domstolens dom af 15.10.2002, forenede sager C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P — C-252/99 P og C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 8375, præmis 508 og 509).

84 Retten vurderer, at BPB's forklaring vedrørende mødet i London opfylder det kriterium, som er opstillet i ovennævnte praksis. BPB's udtalelser er tilstrækkeligt til at påvise, at

denne virksomhed og Knauf begge udtrykte vilje til at bringe en priskrig til ophør og således begrænse konkurrencen.

85 Desuden bør det bemærkes, at når en virksomhed sammen med andre virksomheder deltager i møder med et konkurrencebegrænsende formål og ikke klart tager afstand fra mødernes indhold, giver den de øvrige deltagere det indtryk, at den tilslutter sig og retter sig efter resultatet af møderne, også selv om den ikke deltager aktivt i møderne, og det må derfor anses for bevist, at virksomheden deltager i aftaler, som er indgået på møderne (dommen i sagen HFB m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 79, præmis 137).

86 Desuden bekræftes London-mødets konkurrencebegrænsende formål af den udveksling af oplysninger, som fandt sted mellem virksomhederne efter mødet. Som det fremgår af den anfægtede beslutnings betragtning 58, anførte BPB følgende i sit svar på den anden begæring af oplysninger:

»[A og medlemmerne af familien Knauf] blev på dette møde enige om at udveksle oplysninger om deres salgstal i 1991 for at give et pålideligt grundlag for i fremtiden at kunne kontrollere, at denne aftale [engelsk: »understanding«] blev gennemført (dvs. for simpelthen at give hinanden et mere præcist billede af markedets samlede størrelse og således deres egne markedsandele). Dette var nødvendigt, da der ikke fandtes pålidelige branchestatistikker.«

87 Hvad angår BPB's argumenter om, at der højst var tale om et simpelt forsøg på at tilvejebringe en aftale, kan disse ikke godtages. Det forhold, at BPB og Knauf udtrykte en samstemmende vilje til at bringe priskrigen til ophør og stabilisere de pågældende markeder, udgør nemlig en aftale i artikel 81, stk. 1, EF's forstand.

88 Som det fremgår af citatet ovenfor i præmis 86, gennemførte BPB og Knauf desuden deres plan ved at iværksætte denne aftale og udveksle oplysninger om omfanget af salget i de pågældende fire markeder. Hvis disse virksomheder ikke mente, at de havde indgået en aftale med det formål at bringe priskrigen til ophør og stabilisere de pågældende markeder, ville de ikke have haft behov for at overvåge markederne ved at udveksle tal for omfanget af deres salg.

89 Sagsøgerens argumenter om, at Kommissionen ikke har påvist, at priserne eller dele af markedet havde været stabile, kan ikke afkræfte denne konklusion.

90 I denne henseende skal det blot bemærkes, at det med henblik på anvendelsen af artikel 81, stk. 1, EF er tilstrækkeligt, at en aftale har til formål at begrænse, hindre eller fordreje konkurrencen, uanset dens konkrete virkninger. Følgelig gælder det med hensyn til aftaler, der indgås under møder mellem konkurrerende virksomheder, at der foretages en overtrædelse af denne bestemmelse, når disse møder har et sådant formål og således tilsigter kunstigt at tilrettelægge markedets funktion. I denne situation kan det gyldigt lægges til grund, at en bestemt virksomhed er ansvarlig for overtrædelsen, når den har deltaget i disse møder under kendskab til deres formål, selv om den ikke derefter har truffet nogen af de foranstaltninger, som måtte være aftalt herunder. Den større eller mindre regelmæssighed, hvormed virksomheden har deltaget i møderne, samt den større eller mindre fuldstændige iværksættelse af aftalte foranstaltninger har følger, ikke for eksistensen af virksomhedens ansvar, men for rækkevidden af dette og dermed for sanktionens størrelse (Domstolens dom af 28.6.2005, forenede sager C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P — C-208/02 P og C-213/02 P, Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 5425, præmis 145). Virksomheder, der indgår en aftale med det formål at begrænse konkurrencen, kan i princippet ikke undgå anvendelse af artikel 81, stk. 1, EF ved at påstå, at deres aftale ikke skulle have nogen mærkbar effekt på konkurrencen.

91 Desuden modsiges BPB's påstand om, at mødet i London ikke havde nogen virkninger, af virksomhedens svar på klagepunktsmeddelelsen, hvori den anførte, at prisudviklingen var vendt i 1992. BPB har ligeledes indrømmet, at mødet i London

kunne have været en faktor, som fremskyndede priskrigens ophør. Virksomheden mener dog, at de handelsmæssige og økonomiske grunde, som der er gjort rede for i stævningen, viser, at dette ikke var den eneste årsag.

92 Retten mener således, at sagsøgerens indrømmelse af, at mødet i London var en faktor, som fremskyndede priskrigens ophør, støtter den fortolkning, at mødet i London havde til formål at begrænse konkurrencen. Selv om det antages, at der også var andre økonomiske årsager til priskrigens ophør, ændrer dette ikke ved det forhold, at mødet i London havde et konkurrencebegrænsende formål, nemlig at få priserne til at stige og mindske intensiteten af konkurrencen mellem de pågældende virksomheder.

93 Endelig skal det tages i betragtning, at sagsøgeren i sit svar på klagepunktsmeddelelsen har anført, at virksomheden ikke bestred, at Kommissionen klassificerede det pågældende møde som en overtrædelse af artikel 81, stk. 1, EF. Desuden indrømmede virksomheden i sit svar på Rettens skriftlige spørgsmål, at mødet i London udgjorde en overtrædelse af artikel 81, stk. 1, EF.

94 Heraf følger, at Kommissionen med rette fastslog, at BPB og Knauf på mødet i London udtrykte en samstemmende vilje til at bringe priskrigen til ophør og stabilisere det pågældende marked. Dette klagepunkt kan derfor ikke godtages.

Udvekslingen af oplysninger om salgsmængderne i Tyskland, Frankrig, Benelux og Det Forenede Kongerige

Parternes argumenter

95 Sagsøgeren har indrømmet, at [A] og medlemmerne af Knauf-familien enten under mødet i London eller senere samme år blev enige om at udveksle oplysninger om deres respektive samlede salgsmængder i 1991. Sagsøgeren har dog understreget, at [A] har forklaret, at formålet hermed var at give ham mulighed for at vurdere, om der herskede en ny stemning i branchen, så han kunne danne sig et mere præcist billede af markedets størrelse og herved af sagsøgerens markedsandel. Sagsøgeren har også indrømmet, at denne udveksling af oplysninger muligvis har kunnet bidrage til at bringe priskrigen til ophør, men har dog bestridt, at den udveksling fra 1993, der blev besluttet af [D], direktør i Gyproc og administrerende direktør i BPB fra 1994-1999, lå på linje med de to første årlige udvekslinger af oplysninger. Sagsøgeren har desuden bestridt, at disse udvekslinger var en måde at kontrollere gennemførelsen af en aftale eller overenskomst mellem producenterne. Sagsøgeren har i denne henseende gjort gældende, at Kommissionen ikke har fremlagt noget bevis for, at der fandtes en ledelses- og kontrolstruktur vedrørende kartellets gennemførelse. Virksomheden har hævdet, at den af sine kunder blev underrettet om, at dens konkurrenters priser var lavere end dens egne, og at den ikke havde ventet flere måneder på at få kendskab til udviklingen med hensyn til markedsandele gennem udvekslingen af oplysninger.

96 Sagsøgeren har understreget, at Kommissionen har set bort fra beviset vedrørende arten af de oplysninger, som rent faktisk blev udvekslet. I denne henseende har sagsøgeren anført, at udvekslingen i begyndelsen fandt sted årligt, derefter halvårligt, men aldrig oftere end kvartårligt. I øvrigt var oplysningerne helt generelle, idet de vedrørte den samlede overflade i m^2 af alle gipspladeprodukter, som var solgt i den pågældende periode, af alle tykkelser, størrelser og specifikationer, udtrykt i et samlet tal. Virksomheden har desuden gjort gældende, at priserne varierer meget mellem produkterne. Desuden vedrørte oplysningerne de nationale markeder og gik for

Benelux' vedkommende endog ud over de nationale rammer. Endvidere var oplysningerne ikke blevet udvekslet regelmæssigt. Sagsøgeren mener derfor ikke, at denne udveksling kunne udgøre en mekanisme til tæt overvågning af markedet.

97 Ifølge sagsøgeren modsiges Kommissionens argument også af, at der skete en væsentlig udvikling i markedsandelene i den pågældende periode, og virksomheden har desuden anført, at der forekom prissænkninger. Kommissionen har heller ikke fremlagt bevis for, at der fandt et systematisk forsøg på at justere markedsandele eller priser sted. Ifølge sagsøgeren er alle disse faktorer et klart bevis på, at der ikke er tale om et kartel i denne sag.

98 Kommissionen har anført, at sagsøgeren ikke har benægtet, at denne udveksling fandt sted, men har bestridt formålet hermed. Den mener, at den har imødegået disse argumenter grundigt i den anfægtede beslutnings betragtning 104-170.

99 Kommissionen har gjort gældende, at argumenterne om manglende »ledelses- og kontrolstruktur« er uden relevans. Det fremgår af retspraksis, at det forhold, at der ikke er truffet foranstaltninger for at tvinge virksomhederne til at overholde aftaler, ikke indebærer, at der ikke har fundet en overtrædelse sted. At der ikke foreligger beviser, viser udelukkende, at repressalier ikke var nødvendige.

100 Kommissionen har gentaget, at den aldrig har påstået, at kartellet udelukkede enhver konkurrence, eller at der fandtes faste kvoter eller markedsandele. Det nævneværdige

resultat af kartellet var, at markedet som helhed blev bragt i balance og stabiliseret, og ikke nødvendigvis, at der blev aftalt en fast fordeling af markedsandelene på bestemte markeder.

Rettens bemærkninger

101 I sit svar på klagepunktsmeddelelsen angav sagsøgeren, at denne ikke bestred Kommissionens klassificering af den pågældende udveksling af oplysninger som en overtrædelse af artikel 81, stk. 1, EF. Desuden har denne i sit svar på Rettens skriftlige spørgsmål erkendt, at udvekslingen af oplysninger om de mængder, der blev solgt i Tyskland, Frankrig, Benelux og Det Forenede Kongerige, udgjorde en overtrædelse af artikel 81, stk. 1, EF. Sagsøgeren har dog bestridt visse vurderinger, som Kommissionen har foretaget i den anfægtede beslutning.

102 BPB har indrømmet, at [A] og medlemmerne af Knauf-familien enten under mødet i London eller senere samme år blev enige om at udveksle oplysninger om deres respektive samlede salgsmængder i 1991. [A] har anført, at formålet hermed var at give ham mulighed for at vurdere, om der herskede en »ny stemning« i branchen, så han kunne danne sig et mere præcist billede af markedets størrelse og herved af BPB's markedsandel.

103 Virksomheden har endvidere erkendt, at den udveksling af oplysninger, som [A] udførte i 1992 og 1993 vedrørende tallene for 1991 og 1992, kunne have bidraget til at bringe priskrigen til ophør. BPB har dog bestridt, at denne udveksling af oplysninger udgjorde en kontrolmekanisme, der var indført med videre konkurrencebegrænsende formål.

104 BPB har desuden erkendt, at udvekslingen af oplysninger om omfanget af salget på de fire pågældende markeder under [D's] ledelse skete halvårligt fra 1993 og kvartårligt fra 1995. Virksomheden har dog hævdet, at den udveksling, som [D] arrangerede, ikke kunne sammenlignes med de to første udvekslinger af årlige data, som [A] havde udført.

105 Da sagsøgeren har indrømmet, at den pågældende udveksling af oplysninger fandt sted, har virksomhedens argumenter således udelukkende til formål at rejse tvivl om Kommissionens retlige vurdering af de ubestridte omstændigheder.

106 Ifølge retspraksis om aftaler vedrørende udveksling af oplysninger er sådanne aftaler i strid med konkurrencereglerne, såfremt de formindsker eller fjerner usikkerhedsgraden vedrørende det relevante markeds funktion og følgelig begrænser konkurrencen mellem virksomhederne (Domstolens dom af 23.11.2006, sag C-238/05, ASNEF-EQUIFAX og Administración del Estado, Sml. I, s. 11125, præmis 51).

107 Det er nemlig en grundtanke bag traktatens konkurrencebestemmelser, at enhver erhvervsdrivende uafhængigt skal kunne tage stilling til den politik, som han vil føre på det fælles marked. I henhold til retspraksis udelukker dette krav om selvstændighed således enhver direkte eller indirekte kontakt mellem erhvervsdrivende, som kan påvirke en faktisk eller potentiel konkurrents adfærd på markedet, eller som over for en sådan konkurrent kan afsløre den adfærd, man har besluttet eller overvejer selv at udvise på markedet, når disse kontakter har til formål eller til følge, at der opstår konkurrencevilkår, som ikke svarer til det pågældende markeds normale vilkår, når henses til produkternes eller de præsterede tjenesteydelsers art, størrelsen og antallet af virksomheder på markedet samt dettes omfang (dommen i sagen ASNEF-EQUIFAX og Administración del Estado, nævnt ovenfor i præmis 106, præmis 52).

108 For så vidt angår lovligheden af udveksling af oplysninger fremgår det af retspraksis, at på et virkeligt konkurrencepræget marked kan den omstændighed, at en erhvervsdrivende tager hensyn til de oplysninger om markedsfunktion, som han har i kraft af informationsudvekslingsordningen, for at tilpasse sin adfærd til markedet, ikke, når henses til udbuddets opsplittede karakter, for de øvrige erhvervsdrivende formindske eller fjerne enhver usikkerhed med hensyn til forudsigeligheden af virksomhedens konkurrenters adfærd. En udveksling af oplysninger om markedet på et stærkt koncentreret oligopolistisk marked vil imidlertid give virksomhederne kendskab til deres konkurrenters placeringer på markedet og deres forretningsstrategi og således sandsynligvis mærkbart begrænse den konkurrence, der findes mellem de erhvervsdrivende (Domstolens dom af 28.5.1998, sag C-7/95 P, Deere mod Kommissionen, Sml. I, s. 3111, præmis 88 og 90).

109 Det må antages — med forbehold af det modbevis, som det må påhvile de pågældende erhvervsdrivende at føre — at de virksomheder, som deltager i samordningen, og som forbliver aktive på markedet, tager hensyn til informationsudvekslingen med deres konkurrenter for at fastlægge deres adfærd på markedet. Dette gælder så meget desto mere, når samordningen finder sted regelmæssigt og over en lang periode (dommen i sagen HFB m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 79, præmis 216).

110 I denne sag var markedet for gipsplader oligopolistisk, hvilket sagsøgeren i øvrigt ikke har bestridt. Det er derfor nødvendigt at undersøge på baggrund af dette kendetegn ved markedet, om informationsudvikling formindskede eller fjernede de pågældende virksomheders usikkerhed med hensyn til det relevante markeds funktion og således begrænsede konkurrencen på dette marked.

111 Ifølge sagsøgeren kunne informationsudvekslingen, således som den var organiseret, kun bidrage til ét mål, nemlig i de store linjer at bekræfte de individuelle bedømmelser af markedsvilkårene og især markedets størrelse.

112 Denne forklaring er ikke overbevisende. Det fremgår nemlig af [D's] redegørelse i dennes forklaring af 9. juli 2001 med henblik på at begrunde informationsudvekslingen, at selv om dataene var nyttige til at danne sig et overblik over markedets størrelse, gav de også mulighed for at bestemme markedstendenser og konkurrenternes markedsandele, så »man ikke handlede fuldstændig i blinde«.

113 Af samme grunde kan sagsøgerens argument om, at markedet var gennemsigtigt, og at dataene kunne være indsamlet på markedet, ikke godtages.

114 Dette underbygges af BPB's svar af 28. oktober 1999 på den anden begæring om oplysninger, som er gengivet i den anfægtede beslutnings betragtning 58 og har følgende ordlyd:

»[Repræsentanterne for BPB og Knauf] blev enige om at udveksle oplysninger om deres salgstal i 1991 for at få et pålideligt grundlag for i fremtiden at kunne kontrollere, at denne aftale [engelsk: »understanding«] blev gennemført (dvs. for simpelthen at give hinanden et mere præcist billede af markedets samlede omfang og således deres egne markedsandele). Dette var nødvendigt, da der ikke fandtes pålidelige branche-statistikker.«

115 Beviset for, at informationsudvekslingen var resultat af en hemmelig aftale, bliver endnu tydeligere på baggrund af BPB's svar på klagepunktsmeddelelsen. Følgende fremgår således af den anfægtede beslutnings betragtning 106:

»BPB præciserede senere, at formålet med aftalen om informationsudveksling med Knauf var at forsyne [A] med »et grundlag for en vurdering af, om der herskede en ny stemning i branchen«, dvs. at informationsudvekslingen på højt niveau gav en vis gensidig forsikring om, at priskrigen blev bragt til ophør.« BPB har desuden

udtrykkeligt indrømmet, at den informationsudveksling, som blev udført af [A], havde til formål at bringe den intense konkurrence, der var i gipspladebranchen i begyndelsen af 1990'erne, til ophør. »De to efterfølgende udvekslinger af historiske data, som blev udført af [A], kan have bidraget til, og kan have haft til formål, at bringe priskrigen til ophør.«

116 Hvad angår sagsøgerens argument om, at der ikke fandt nogen begrænsning af konkurrencen sted, da de salgsoplysninger, som blev udvekslet, ikke havde nogen informativ værdi, fordi dataene blev udleveret i meget grov og upræcis form uden opdelinger efter de forskellige typer gipsplader, er denne påstand ikke relevant, eftersom informationsudvekslingen mellem de pågældende virksomheder havde til formål at overvåge, at deres respektive markedsandele var stabile eller i hvert fald ikke formindskedes. Da sagsøgeren og Knauf på mødet i London gav udtryk for en samstemmende vilje til at bringe priskrigen til ophør og stabilisere de pågældende markeder, var det nemlig tilstrækkeligt til at opnå dette mål, at de pågældende virksomheder vidste, at de ved at standse priskrigen ikke ville miste markedsandele. Til dette formål var de overordnede salgstal, som gjorde det muligt at beregne markedsandelene, tilstrækkelige. Dette forklarer ligeledes, hvorfor det ikke var nødvendigt at opdele tallene efter de forskellige typer gipsplader.

117 Hvad angår sagsøgerens argument om, at udvekslingen af oplysninger ikke fandt sted med regelmæssige intervaller, og at der derfor ikke var tale om en kontrolmekanisme, kan det fastslås, at dette på ingen måde ændrer ved den konkurrencebegrænsende karakter af informationsudvekslingen, hvis formål sagsøgeren selv tydeligt har beskrevet i sit svar på klagepunktsmeddelelsen, nemlig at bringe priskrigen til ophør.

118 Hvad angår BPB's argument om, at der bør sondres mellem [A's] informationsudvekslinger i 1991 og 1992 og [D's] informationsudvekslinger, er dette blot en påstand, der er helt uden konkret grundlag. [A] har nemlig i sin forklaring anført, at han i 1993 havde

advaret [D] mod en for hyppig informationsudveksling, hvilket viser, at de begge var vel underrettede om, at udvekslingerne fandt sted. At denne informationsudveksling blev udført af to forskellige personer, hænger således sammen med lederskiftet hos BPB. Desuden gives den samme forklaring på disse informationsudvekslinger, især vedrørende deres formål. I sin redegørelse for den udveksling, som [D] forestod fra 1993, har han forklaret, at tallene selv i stærkt aggregeret form var nyttige til at danne sig et overblik over markedets størrelse og tendenser, og at kendskabet til konkurrenternes markedsandele gjorde, at »man ikke handlede fuldstændig i blinde«.

119 Det kan konkluderes, at det er tilstrækkeligt påvist, at informationsudvekslingen om salgsmængderne i Tyskland, Frankrig, Benelux og Det Forenede Kongerige fra 1992 til 1998 var hemmelig.

Udvekslingen af oplysninger om salgsmængderne i Det Forenede Kongerige

Parternes argumenter

120 Sagsøgeren har hævdet, at formålet med informationsudvekslingen om Det Forenede Kongeriges marked var at opnå et bedre kendskab til den samlede størrelse af Det Forenede Kongeriges marked for gipsplader og virksomhedens andel af dette marked.

121 Sagsøgeren har gjort gældende, at selv om de udvekslede informationer var månedlige, stærkt aggregerede, informationer om salgsmængder, fandt udvekslingen ikke sted hver måned, men var sporadisk og omfattede informationer om flere måneder.

122 Kommissionen har svaret, at den ikke har hævdet, at informationsudvekslingen var månedlig, men blot at den havde været bemærkelsesværdigt konstant gennem tiden (syv år i træk), og at påstandene om, at informationerne var blevet udvekslet uregelmæssigt alt efter behov, modsiges af indholdet af den tabel, som er udarbejdet af [N], generaldirektøren for British Gypsum (herefter »BG«), BPB's datterselskab i Det Forenede Kongerige, hvoraf det kan udledes, at der var tale om en regelmæssig strøm af informationer.

Rettens bemærkninger

123 For det første har sagsøgeren i sit svar på klagepunktsmeddelelsen angivet, at denne ikke har bestridt Kommissionens klassificering af udvekslingen af oplysninger om salgsmængder i Det Forenede Kongerige som en overtrædelse af artikel 81, stk. 1, EF. Virksomheden har ligeledes, i sit svar på Rettens skriftlige spørgsmål, erkendt, at denne udveksling fandt sted fra 1992 til begyndelsen af 1998 og udgjorde en overtrædelse af artikel 81, stk.1, EF.

124 Det skal ligeledes bemærkes, at Kommissionen, som svar på skriftligt spørgsmål fra Retten, har bekræftet, at både informationsudvekslingen om salget på det britiske marked og udvekslingen om salget på de fire pågældende markeder var elementer af den samlede, vedvarende overtrædelse, selv om deres konkurrencebegrænsende virkninger kan være blevet fordoblet og have forstærket hinanden, for så vidt som de

vedrørte det britiske marked. Da sagsøgeren har bestridt formålet med og hyppigheden af informationsudvekslingen om salgsmængderne på det britiske marked, bør det undersøges, om den anfægtede beslutning er behæftet med fejl hvad angår denne udveksling.

125 Hvad angår formålet med informationsudvekslingen om salgsmængder på det britiske marked antog Kommissionen, i den anfægtede beslutnings betragtning 171, at det var det samme som formålet med informationsudvekslingen om salgsmængder på de fire relevante markeder. Sagsøgeren har bekræftet, at formålet var at få større viden om den samlede størrelse af Det Forenede Kongeriges marked for gipsplader og sin andel af dette marked.

126 Sagsøgerens forklaring taler ikke imod denne informationsudvekslings konkurrencebegrænsende karakter i betragtning af den pågældende overtrædelses generelle sammenhæng, som er kendetegnet ved forfølgelsen af det mål, som blev formuleret på mødet i London, nemlig at bringe priskrigen til ophør.

127 Sagsøgerens påstand om, at den omstændighed, at tallene blev opstillet på månedsbasis i tabellerne, ikke beviser, at udvekslingen af disse tal rent faktisk skete hver måned, er irrelevant i denne sag. Selv om man antog, at informationerne om salgsmængder blev udvekslet mindre hyppigt, ændrer dette ikke ved den konklusion, at en sådan udveksling var konkurrencebegrænsende af de samme årsager, som gør sig gældende vedrørende informationsudvekslingen om de fire relevante markeder. Under alle omstændigheder kan det fastslås, at sagsøgeren ikke har fremlagt noget bevis for, at selv om dataene blev udarbejdet hver måned, foregik udvekslingerne ikke månedligt. Under disse omstændigheder må det fastslås, at sagsøgeren ikke har påvist, at Kommissionens konklusion, der er formuleret i den anfægtede beslutnings betragtning 194, nemlig at den systematiske og detaljerede karakter af [N's] tabel forudsatte en regelmæssig informationsudveksling, er behæftet med fejl.

128 Kommissionens vurdering vedrørende informationsudvekslingen om salgsmængderne på Det Forenede Kongeriges marked er følgelig ikke behæftet med fejl.

Informationsudvekslingen om prisforhøjelserne i Det Forenede Kongerige for perioden 1992-1998

Parternes argumenter

129 Sagsøgeren har gjort gældende, at Kommissionen på ingen måde har fastslået, at producenterne ikke selvstændigt traf beslutning om de parallelle prisforhøjelser.

130 De beviser, som Kommissionen lægger til grund, består for det første i den samtale, som fandt sted i 1996, mellem de regionale direktører for Knauf og BG, for det andet den samtale, som fandt sted i 1998 mellem salgsdirektøren for Lafarge og en ansat i BG's salgsafdeling, og for det tredje en eller to meddelelser fra [N], som blev sendt til tilsvarende personer i samme stilling for at informere om prisstigninger.

131 Sagsøgeren har hævdet, at Kommissionen har tillagt disse isolerede begivenheder alt for stor betydning. Desuden fandt de to første kontakter sted med to års interval, og

drøftelserne foregik i forbindelse med sociale arrangementer. Endvidere sendte [N] kun en eller to meddelelser, og i modsætning til, hvad Kommissionen har påstået, var der ikke tale om informationsudveksling, men om ensidige meddelelser.

132 Sagsøgeren har bestridt Kommissionens konklusion, nemlig at disse kontakter understøtter, at der var tale om en samlet, vedvarende overtrædelse. Virksomheden har gjort gældende, at de udelukkende fandt sted i perioden fra november 1996 til marts 1998 og kun vedrørte Det Forenede Kongerige.

133 Kommissionen har gjort gældende, at den på intet tidspunkt har påstået, at priserne var aftalt eller forhandlet. Den mener, at det forhold i sig selv, at der er blevet aflagt interne beretninger om kontakterne vedrørende visse prisforhøjelser, vidner om deres betydning.

134 Kommissionen har, med henvisning til den anfægtede beslutnings betragtning 471-477, givet udtryk for den opfattelse, at disse informationsudvekslinger udgør en samordnet praksis, som var et af de konkrete udtryk for den komplekse og vedvarende aftale med henblik på at begrænse konkurrencen i hvert fald på de fire største europæiske markeder for gipsplader.

Rettens bemærkninger

135 Som det fremgår af stævningen og undersøgelsen af BPB's samarbejde, var det netop denne virksomhed, der informerede Kommissionen om disse udvekslinger om prisforhøjelserne i Det Forenede Kongerige. BPB har heller ikke bestridt de faktiske omstændigheder, som er nævnt i den anfægtede beslutning.

136 Endvidere skal det også tages i betragtning, at sagsøgeren i sit svar på klagepunktsmeddelelsen har anført, at virksomheden ikke har bestridt Kommissionens klassificering af de pågældende kontakter som en overtrædelse af artikel 81, stk. 1, EF. Som svar på et skriftligt spørgsmål fra Retten har sagsøgeren desuden erkendt, at det forhold, at [N] en eller to gange informerede Knauf og Lafarge om forhøjelser af listepriserne i Det Forenede Kongerige, udgjorde en overtrædelse af artikel 81, stk. 1, EF.

137 BPB har dog forsøgt at moderere disse udvekslingers konkurrencebegrænsende karakter ved at hævde, at samtalerne, som fandt sted på golfbanen, ikke var andet end snak om situationen i branchen, og at de notater, der var gjort om samtalerne, angiver oplysningerne som sådan. Desuden blev informationerne kun givet fra den ene part. Endelig mener virksomheden, at prisstigningerne var blevet kendt under alle omstændigheder ud fra de oplysninger, der cirkulerede på markedet, og at informationsudvekslingerne blot var en meddelelse af beslutninger, som allerede var truffet. Desuden drejede meddelelsen sig udelukkende om listepriserne, som ikke afspejlede »netto-netto-priserne« (nettopriserne efter rabat og bonus).

138 Ifølge den anfægtede beslutnings betragtning 198-200 blev prisstigningerne vedrørende perioden før den 7. september 1996 annonceret næsten samtidigt i fire tilfælde. Efter at BG havde bebudet en prisstigning den 21. juli 1992 (med ikrafttrædelse i

slutningen af august 1992) bebudede Lafarge (Redland) således sin prisstigning den 31. juli 1992 (med ikrafttrædelse den 31.8.1992). Knauf bebudede sine nye priser den 3. august 1992 (med en ny prisliste for september 1992).

139 I november 1993 bebudede BPB en stigning på 12% til ikrafttrædelse i januar 1994. Lafarge fulgte efter med den samme prisstigning, mens Knauf ikke fulgte helt den samme stigning.

140 Den 29. september 1994 bebudede Knauf en stigning på ca. 6,5% med ikrafttrædelse den 1. marts 1995, og BPB bebudede den 2. september 1994 en stigning på 9% med virkning fra den 27. februar 1995. Efter denne stigning bebudede Lafarge en lignende stigning den 6. januar 1995 med ikrafttrædelse samme dato.

141 Den 22. september 1995 bebudede BG en prisforhøjelse på 12% for standardplader med virkning fra den 1. januar 1996. Herefter fulgte Lafarge, som bebudede den samme forhøjelse den 13. oktober 1995 med virkning fra den 1. januar 1996, og Knauf, som bebudede den samme forhøjelse den 27. oktober 1995 med virkning fra samme dato.

142 Hvad angår perioden før den 7. september 1996 fulgtes BPB's, Lafarges og Knaufs prisstigninger således ad med meget små intervaller, eller næsten samtidigt.

143 Det er derfor vigtigt at undersøge, om prisannonceringernes næsten samtidighed og den parallelitet mellem de bebudede priser, der er konstateret, udgør en samling tungtvejende, nøjagtige og samstemmende beviser for forudgående samordning med henblik på at informere de konkurrerende virksomheder om prisstigningerne. En parallel adfærd kan nemlig ikke betragtes som bevis for en samordning, medmindre samordningen er den eneste sandsynlige forklaring på en sådan adfærd. Det skal nemlig bemærkes, at selv om artikel 81 EF forbyder enhver hemmelig aftale, der fordrejer konkurrencen, udelukker den ikke de erhvervsdrivendes ret til at foretage de nødvendige tilpasninger til deres konkurrenters konstaterede eller antagelige adfærd (Domstolens dom af 31.3.1993, forenede sager C-89/85, C-104/85, C-114/85, C-116/85, C-117/85 og C-125/85 — C-129/85, Ahlström Osakeyhtiö m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 1307, præmis 71).

144 Selv om intervallerne mellem de forskellige bebudede prisstigninger i denne sag muligvis betød, at virksomhederne havde mulighed for at få kendskab til informationerne gennem markedet, og selv om disse stigninger ikke altid var på nøjagtig det samme niveau, er det forhold, at prisstigningerne blev bebudet næsten samtidig, og de bebudede prisers parallelitet stærke indicier for, at der var sket en samordning forud for disse annonceringer, da stigningerne fandt sted i en sammenhæng præget af det forhold, som Kommissionen konstaterede i den anfægtede beslutning, nemlig at sagsøgeren og Knauf under mødet i London i begyndelsen af 1992 indgik en aftale om at bringe priskrigen til ophør på de fire europæiske markeder.

145 Under alle omstændigheder kan det konstateres, at Kommissionen, i den anfægtede beslutnings betragtning 476, vedrørende udvekslingen af oplysninger om prisstigningerne på Det Forenede Kongeriges marked udelukkende fastslog, at der fandt kontakter sted — som BPB, Knauf og Lafarge har erkendt — og som blev ledsaget af visse prisstigninger, idet den i denne henseende har henvist til den anfægtede beslutnings betragtning 211. Som det fremgår af den anfægtede beslutnings betragtning 210, anførte den desuden, at den blot kunne konstatere en parallel adfærd hos virksomhederne, som i øvrigt havde haft andre hemmelige kontakter, uden at den heraf konkluderede, at der forud for denne parallelitet nødvendigvis var foregået en samordning. Desuden har Kommissionen tydeligt, ved at anvende ordet »imidlertid« i den engelske, franske og nederlandske version af den anfægtede beslutnings betragtning 211, stillet denne parallelitet op mod den erkendte eksistens af kontakter forud for de bebudede prisstigninger.

146 Hvad angår perioden efter den 7. september 1996 påvises forekomsten af kontakter konkurrenterne imellem om prisstigningerne i Det Forenede Kongerige af følgende skriftlige dokumentation.

147 For det første fremgår det af et internt BG-notat, at Knauf i weekenden den 7. og 8. september 1996 bebudede, at virksomheden ville følge den prisstigning, som BG havde besluttet, når sidstnævntes hensigter var blevet udtrykkeligt angivet. Som det fremgår af den anfægtede beslutnings betragtning 201, fandt denne drøftelse sted, før BG bebudede forhøjelsen af sine priser den 9. september 1996.

148 Desuden blev denne forhøjelse efterfulgt af Lafarges prisstigning den 20. september 1996.

149 For det andet fortsatte næsten-samtidigheden af de bebudede prisstigninger samt paralleliteten af de bebudede priser. Som Kommissionen fastslog i den anfægtede beslutnings betragtning 203 og 204, bebudede BG den 3. juni 1997 en prisstigning på 3,8% for standardplader med virkning fra den 1. august 1997. Lafarge bebudede en stigning på 3,7% med virkning fra den 4. august 1997, og Knauf bebudede en stigning på 3,7% med virkning fra samme dato som Lafarges. Endvidere bebudede BG den 27. januar 1998 en prisstigning på 4,4% med virkning fra 1. april 1998. Lafarge bebudede en stigning på 4,1% med virkning fra den 6. april 1998, og Knauf bebudede en tilsvarende stigning med virkning fra den 1. april 1998.

150 For det tredje fremgår det af den anfægtede beslutnings betragtning 205, at en repræsentant fra Lafarge, før BG den 8. september 1998 bebudede en prisstigning på 5% med virkning fra den 1. november 1998, over for en ansat i BG nævnte, at Lafarge af budgetmæssige årsager havde besluttet ikke at følge den prisstigning, som var planlagt til starten af januar det følgende år. Hvis de pågældende virksomheder ikke var blevet

enige om at udveksle informationer om prisstigningerne, havde Lafarge ikke behøvet at informere repræsentanten for BG om, at virksomheden ikke agtede at følge den planlagte forhøjelse.

151 For det fjerde har BPB erkendt, at der havde været, hvad den kalder »isolerede tilfælde«, hvor [N] havde ringet til generaldirektørerne for Lafarge og Knauf i Det Forenede Kongerige for at informere dem om BG's planer med hensyn til priser og om stigningens forventede niveau (den anfægtede beslutnings betragtning 207). Selv om BPB end ikke har angivet tilnærmelsesvise datoer for disse telefonsamtaler og har betegnet dem som »rene høflighedsopkald«, viser de, at de konkurrerende virksomheder har været i kontakt vedrørende prisstigningerne.

152 Under disse omstændigheder har Kommissionen med rette i den anfægtede beslutnings betragtning 477, fundet, at kontakten vedrørende prisstigningerne på Det Forenede Kongeriges marked udgjorde en samordnet praksis, som er ulovlig i henhold til artikel 81, stk. 1, EF.

153 Argumentet om, at der var tale om en ensidig adfærd, ændrer ikke ved denne slutning. Det er ganske vist korrekt, at begrebet samordnet praksis rent faktisk forudsætter, at der er gensidighed i kontakterne. Denne betingelse er imidlertid opfyldt, når en konkurrent efter en anden konkurrents anmodning eller samtykke afslører sine planer eller sin fremtidige adfærd på markedet (jf. cementdommen, nævnt ovenfor i præmis 32, præmis 1849).

154 Med hensyn til sagsøgerens påstande om, at de informationer om priserne, som blev udleveret, allerede var kendt af den pågældende virksomheds kunder, før konkurrenterne modtog dem, og at disse allerede havde kunnet indhente de udleverede oplysninger på markedet, bør det bemærkes, at alene det forhold, at virksomheden fik

oplysninger om sine konkurrenter, som en uafhængig erhvervsdrivende behandler som forretningshemmeligheder, er tilstrækkeligt til at påvise, at virksomheden ønskede, at konkurrencen skulle begrænses (Rettens dom af 12.7.2001, forenede sager T-202/98, T-204/98 og T-207/98, Tate & Lyle m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 2035, præmis 66). Desuden foregik de drøftelser, som Kommissionen fandt direkte beviser for, eller hvis eksistens sagsøgeren har indrømmet, inden prisstigningerne officielt blev bebudet.

155 Henset til sagens omstændigheder har Kommissionen i tilstrækkelig grad påvist, at de tre virksomheder informerede hinanden om prisforhøjelserne på Det Forenede Kongeriges marked i perioden fra 1992 til 1998.

Stabiliseringen af markedsandelene i Tyskland

Parternes argumenter

156 Sagsøgeren har indrømmet, at mødet i Versailles havde til formål at indgå en aftale med henblik på at stabilisere markedsandelene i Tyskland. Dette forsøg gav imidlertid ikke resultat. Virksomheden har gjort gældende, at dens forklaring understøttes af Gyprocs senere forklaring.

157 Sagsøgeren har ligeledes indrømmet, at man på møderne i Bruxelles og Haag fortsatte drøftelserne vedrørende de enkelte virksomheders markedsandele i Tyskland. Desuden

var der forud for de seneste drøftelser foregået endnu en informationsudveksling om markedsandelene vedrørende de fire første måneder af 1998. Disse drøftelser havde imidlertid heller ikke givet noget resultat.

158 Sagsøgeren har understreget, at selv om virksomhederne mødtes og havde en fælles interesse i at skabe stabilitet på det tyske marked, indgik de ikke fælles forpligtelser. Ifølge gældende ret kræves et sådant engagement i fælles forpligtelser. Sagsøgeren har gjort gældende, at virksomheder kan have den samme holdning til, hvad de gerne så, der skulle ske, men medmindre en virksomhed, gennem sine kontakter og sin adfærd, handler på en måde, som ikke efterlader nogen tvivl hos en anden virksomhed om, at den foreslår at handle på en bestemt måde, og denne føler sig forpligtet til at gøre dette, er der ikke tale om en aftale i retlig forstand. Ifølge sagsøgeren kan Kommissionen ikke ligestille en forhandling med en aftale.

159 Sagsøgeren har gjort gældende, at Kommissionens tilgang til sagen består i at hævde, at det gennem udtryk for en aftale i henhold til artikel 81, stk. 1, EF er bevist, at der var tale om et fælles formål, og at disse udtryk i sig selv udgør beviset for, at der var et fælles formål. Ifølge sagsøgeren er dette argument helt uden retlig værdi.

160 Virksomheden har hævdet, at Kommissionen har foretaget en urigtig vurdering, idet den har antaget, at det system til informationsudveksling, som de pågældende virksomheder iværksatte i november 1996 med hjælp fra en uafhængig ekspert (herefter »informationsudvekslingssystemet«), var mere avanceret og forsynede dem med mere præcise og pålidelige oplysninger end de øvrige udvekslinger. Den har anført, at producenterne videregav informationerne til den uafhængige ekspert, men at denne ikke kontrollerede informationerne. I øvrigt var de udvekslinger, der foregik i informationsudvekslingssystemet, ikke hyppigere end de udvekslinger, der blev gennemført mellem de pågældende virksomheders administrerende direktører, da de begge fandt sted kvartalsvis i perioden 1996-1998. I øvrigt gav de udvekslinger, der fandt sted inden for informationsudvekslingssystemet, de pågældende virksomheder færre

informationer end de udvekslinger, der foregik mellem de administrerende direktører, da den uafhængige ekspert blot gav disse virksomheder et samlet tal for markedets størrelse.

161 Virksomheden har ligeledes gjort gældende, at det var et tilfælde, at informationsudvekslingssystemet blev iværksat efter mødet i Versailles.

162 Kommissionen mener, at selv om det ikke lykkedes virksomhederne at komme overens om, hvordan de skulle fordele de tyske markedsandele, udtrykte de deres samstemmende vilje til at begrænse konkurrencen på markedet for gipsplader ved at fordele det tyske marked imellem sig eller i det mindste stabilisere det. Ifølge Kommissionen er det forhold alene, at en virksomhed bekendtgør, at den ikke ønsker at øge sin markedsandel, tilstrækkeligt til at informere konkurrenterne om en vigtig del af dens strategi og er en klart konkurrencebegrænsende faktor. Kommissionen mener, at virksomhederne følte sig bundet til en bestemt adfærd, hvilket fremgår af de efterfølgende drøftelser i denne henseende.

163 Kommissionen har gjort gældende, at den eneste troværdige forklaring på en informationsudveksling, som deltagerne ønsker at holde hemmelig, og hvor tal, som påstås at være uden stor værdi, lægges til grund for en strategi for fremtiden, er, at der mellem de pågældende virksomheder findes en stiltiende aftale om at respektere de traditionelle strømme.

164 Det er Kommissionens opfattelse, at selv om markedsandelene i Tyskland fortsatte med at svinge efter mødet i Versailles i 1996, var der tale om minimale udsving, som underbygger Kommissionens konklusioner, idet den aldrig har hævdet, at der eksisterede en formel aftale om fordeling af markedet.

165 Kommissionen har hævdet, at selv om informationsudvekslingssystemet ikke i sig selv er i strid med fællesskabsretten, skal det ikke vurderes isoleret, men i lyset af det forhold, at det blev indført for at tilvejebringe mere præcise og kontrollerbare informationer. Desuden giver BPB's påstand om, at de tilvejebragte informationer ikke var mere præcise end de informationer, som tidligere var blevet udvekslet, ikke nogen forklaring på, hvorfor BPB og de øvrige virksomheder deltog i dette system. BPB's forklaring om, at virksomhederne ønskede at danne sig et korrekt billede af det tyske markeds størrelse, understøtter blot Kommissionens fortolkning.

Rettens bemærkninger

166 Det fremgår af sagsøgerens argumenter, at virksomheden ikke har bestridt, at der fandt møder sted i Versailles, Bruxelles og Haag. Desuden har virksomheden indrømmet, at den deltog i disse møder og drøftede situationen på det tyske marked. Den har ligeledes erkendt, at der på mødet i Versailles fremkom et forslag om en aftale med henblik på at stabilisere markedsandelene i Tyskland på 1995-niveauet.

167 Den mener dog ikke, at Kommissionen har påvist, at de pågældende virksomheder indgik en fælles forpligtelse. Ifølge sagsøgeren kræver gældende ret, at der har været tale om en sådan forpligtelse, men det, som foregik i denne sag, var udelukkende forhandlinger om en aftale.

168 Det spørgsmål, som sagsøgeren og Kommissionen er uenige om, drejer sig således om, hvorledes møderne i Versailles, Bruxelles og Haag samt informationsudvekslingssystemet skal betegnes retligt set.

169 Hvad angår de argumenter, sagsøgeren har fremført for at påvise, at der ikke var indgået en aftale om fordelingen af markedsandele i Tyskland, bør det bemærkes, at Kommissionen i den anfægtede beslutnings betragtning 469, in fine, fastslog, at der »[var] indgået en aftale mellem de [pågældende virksomheder], som skulle fordele det tyske marked eller i det mindste stabilisere det, og denne aftale var et konkret udtryk for den komplekse og vedvarende aftale med det formål at begrænse konkurrencen på markedet for gipsplader til et minimum på de fire store europæiske markeder«. Desuden fremgår det af den anfægtede beslutnings betragtning 462, 463, 465 og 469, at Kommissionen, uanset om der var indgået en sådan aftale eller ikke, vurderede, at de pågældende virksomheder havde indgået en aftale som omhandlet i artikel 81, stk. 1, EF ved at udtrykke deres samstemmende vilje til at fordele det tyske marked imellem sig, eller i det mindste stabilisere det.

170 Selv om Kommissionen ikke var i stand til at bevise, at de virksomheder, som er blevet pålagt sanktioner, havde indgået en aftale i streng forstand om fordelingen af markedsandele i Tyskland, er det tilstrækkeligt, at det fremgår af omstændigheder, som ikke er bestridt, at de pågældende virksomheder bevidst erstattede konkurrencens risici med et praktisk samarbejde ved at opretholde en direkte kontakt med henblik på at stabilisere det tyske marked. Det er derfor nødvendigt at undersøge, om dette er tilfældet i denne sag.

171 For så vidt angår mødet i Versailles i juni 1996 er det ikke bestridt, at det fandt sted, og heller ikke at de pågældende virksomheder under dette møde udleverede deres faktiske salgstal for 1995, at de drøftede stabiliseringen af deres markedsandele på det tyske marked, og at Gyproc ikke kunne tilslutte sig den markedsandel, som de øvrige virksomheder foreslog virksomheden.

172 Med hensyn til mødet i Bruxelles den 4. december 1997 har BPB ligeledes erkendt, at det fandt sted, men har anført, at det også var en lejlighed til at drøfte stabiliseringen af det tyske marked.

173 Med hensyn til mødet i Haag i maj 1998 har BPB heller ikke bestridt, at dette fandt sted. Imidlertid gav drøftelserne ikke noget konkret resultat, selv om de drejede sig om situationen i Tyskland. I denne henseende fremgår det af den anfægtede beslutnings betragtning 257, at deltagerne ifølge Gyproc udvekslede deres tal for salgsmængderne i Tyskland for de fire første måneder af 1998, at de enkelte deltagere angav den markedsandel, de ønskede i Tyskland, og at disse markedsandele i alt udgjorde 101%, hvorfor deltagerne foreslog Gyproc at mindske sin markedsandel til 11%, hvilket virksomheden afslog.

174 Det fremgår derfor af det ovenstående, at selv om der ikke kunne indgås en specifik aftale om fordelingen af det tyske marked hverken under mødet i Versailles eller de senere møder i Bruxelles og Haag, udtrykte de pågældende fire virksomheder en samstemmende vilje til at stabilisere det tyske marked og således begrænse konkurrencen. Versailles-mødet viser således, at der fandtes en aftale om princippet om en opdeling af det tyske marked mellem BPB, Knauf, Lafarge og Gyproc, sådan som Kommissionen har gjort gældende i den anfægtede beslutnings betragtning 264.

175 BPB har nemlig ikke bestridt, at de tre øvrige virksomheder, Knauf, Lafarge og BPB selv, under mødet i Versailles, på trods af Gyprocs standpunkt, tilkendegav over for hinanden, hvilke markedsandele de var enige om, og at disse markedsandele svarede til de andele, virksomhederne rent faktisk havde. Det skal i denne henseende bemærkes, at virksomhederne ikke har bestridt, at de under mødet i Versailles udvekslede salgstal for 1995.

176 Der skal også tages hensyn til informationsudvekslingssystemet. At systemet fandtes, understøtter Kommissionens synspunkt, nemlig at disse virksomheder ønskede at stabilisere det tyske marked. De enkelte producenter udleverede deres fortrolige salgstal til den uafhængige ekspert, som opstillede resultaterne i form af et samlet tal, som derefter blev meddelt deltagerne. Dette tal gav hver enkelt mulighed for at beregne

sin egen markedsandel, men ikke de andres. Tallene blev udleveret hvert kvartal og vedrørte den enkelte producents salgstal. Desuden udleverede producenterne, i fortrolighed, tallene fra januar til december 1995 og fra januar til september 1996, til den uafhængige ekspert.

177 Informationsudvekslingssystemet gav således de pågældende virksomheder mulighed for at kontrollere, om deres markedsandele på det tyske marked fortsat var relativt stabile.

178 Hvad angår den retlige bedømmelse af denne situation er den omstændighed, at en virksomhed gav sine konkurrenter oplysninger som led i forberedelsen af en kvoteaftale, tilstrækkeligt bevis for en samordnet praksis i henhold til artikel 81 EF (jf. i denne retning Rettens dom af 6.4.1995, sag T-148/89, Tréfilunion mod Kommissionen, Sml. II, s. 1063, præmis 82).

179 Begrebet samordnet praksis i artikel 81, stk. 1, EF's forstand vedrører nemlig en form for koordinering mellem virksomheder, som uden at gå så langt, at der er tale om en egentlig aftale, bevidst træder i stedet for et praktisk samarbejde mellem dem, som kan bringe konkurrencen i fare (dommen i sagen Suiker Unie m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 81, præmis 26, og i sagen Ahlström Osakeyhtiö m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 143, præmis 63).

180 De for begrebet samordnet praksis forudsatte kriterier koordination og samarbejde, som langt fra stiller krav om udarbejdelse af en egentlig »plan«, skal nemlig forstås ud fra den grundtanke, der ligger bag EF-traktatens konkurrenceregler, og hvorefter enhver erhvervsdrivende skal tage stilling til den politik, han vil føre på det fælles

marked, og de vilkår, han vil tilbyde sin kundekreds (Domstolens dom i sagen Deere mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 108, præmis 86, og dom af 2.10.2003, sag C-194/99 P, Thyssen Stahl mod Kommissionen, Sml. I, s. 10821, præmis 82).

181 Selv om dette krav om uafhængighed ganske vist ikke udelukker de erhvervsdrivendes ret til rationelt at tilpasse sig deres konkurrenters konstaterede eller antagelige adfærd, udelukker det imidlertid kategorisk enhver direkte eller indirekte kontakt mellem sådanne erhvervsdrivende, som har til formål eller til følge, at der opstår konkurrencevilkår, som ikke svarer til det pågældende markeds normale vilkår i betragtning af produkternes eller de præsterede tjenesteydelsers art, størrelsen og antallet af virksomheder på markedet samt dettes omfang (dommen i sagen Deere mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 108, præmis 87, og i sagen Thyssen Stahl mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 180, præmis 83).

182 Som Retten fastslog i præmis 1852 i cementdommen, nævnt ovenfor i præmis 32, er det desuden ikke nødvendigt for at godtgøre en samordnet praksis, at det påvises, at den pågældende konkurrent formelt har forpligtet sig over for en eller flere andre til at indtage en adfærd, eller at konkurrenterne i fællesskab fastlægger deres fremtidige adfærd på markedet. Det er tilstrækkeligt, at konkurrenten ved hjælp af sine hensigtserklæringer fjerner eller væsentligt reducerer den usikkerhed, der er med hensyn til virksomhedens fremtidige adfærd på markedet.

183 I denne henseende anførte Kommissionen med rette, i den anfægtede beslutnings betragtning 466, at det forhold i sig selv, at en virksomhed tilkendegiver, at den ikke ønsker en større markedsandel end den, den allerede har, er tilstrækkeligt til at informere konkurrenterne om et vigtigt element i dens strategi.

184 Desuden har det pågældende marked en stærkt koncentreret oligopolistisk karakter. På et sådant marked vil udveksling af oplysninger kunne give virksomhederne kendskab til deres konkurrenters placering på markedet og deres forretningsstrategi og vil dermed mærkbart begrænse den konkurrence, der findes mellem de erhvervsdrivende

(dommen i sagen Deere mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 106, præmis 88-90, og i sagen Thyssen Stahl mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 180, præmis 84).

185 Hvad angår sagsøgerens argument om, at Kommissionens argumentation er en cirkelslutning, bemærkes, at alle elementer i sagen bør undersøges, ikke separat som isolerede overtrædelser, men i den overordnede sammenhæng som eventuelle elementer i en samlet overtrædelse, der har til formål at begrænse konkurrencen på markedet for gipsplader på de fire pågældende europæiske markeder. Ifølge fast praksis skal de indicier, som Kommissionen har påberåbt sig i beslutningen for at bevise, at en virksomhed har overtrådt artikel 81, stk. 1, EF, ikke bedømmes isoleret, men som et hele (jf. i denne retning Domstolens dom af 14.7.1972, sag 48/69, ICI mod Kommissionen, Sml. 1972, s. 151, org.ref.: Rec. s. 619, præmis 68).

186 På baggrund af den overordnede sammenhæng i forbindelse med målet om stabilisering af de pågældende markeder har informationsudvekslingen på det tyske marked desuden givet de pågældende virksomheder mulighed for at kontrollere, at konkurrenternes markedsandele forblev stabile.

187 Endelig, hvad angår sagsøgerens argumenter om, at Kommissionen, når der ikke fandtes nogen aftale, i det mindste skulle bevise, at markedet blev påvirket, er det ikke nødvendigt med henblik på anvendelsen af artikel 81, stk. 1, EF at tage hensyn til de konkrete virkninger af en aftale, når det fremgår, at aftalen har til formål at hindre, begrænse eller fordreje konkurrencen inden for fællesmarkedet (dommen i sagen Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 36, præmis 261).

188 En samordnet praksis er ligeledes omfattet af artikel 81, stk. 1, EF, selv om der ikke er konkurrencebegrænsende virkninger på markedet. Det følger først og fremmest af selve bestemmelsens ordlyd, at samordnet praksis er forbudt, uanset dens virkning, når der

er et konkurrencestridigt formål, ligesom det er tilfældet med aftaler mellem virksomheder og beslutninger fra virksomhedssammenslutninger (Domstolens dom af 21.9.2006, sag C-105/04 P, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied mod Kommissionen, Sml. I, s. 8725, præmis 137 og 138).

189 Selv om begrebet samordnet praksis i sig selv dernæst forudsætter en adfærd fra de deltagende virksomheder på markedet, indebærer begrebet ikke nødvendigvis, at denne adfærd konkret har den virkning at begrænse, forhindre eller fordreje konkurrencen (dommen i sagen Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 188, præmis 139).

190 I lyset af den samlede baggrund for sagen finder Retten, at Kommissionen i tilstrækkelig grad, på grundlag af de uomtvistede faktiske omstændigheder, har påvist, at selv om det ikke lykkedes de pågældende virksomheder at indgå en specifik aftale om den indbyrdes fordeling af det tyske marked, havde de udtrykt deres samstemmende vilje til at handle på en bestemt måde på markedet, dvs. begrænse konkurrencen ved at stabilisere det pågældende marked.

Informationsudveksling om prisforhøjelserne i Tyskland

Parternes argumenter

191 Sagsøgeren har bestridt Kommissionens påstand om, at de fire producenter holdt hinanden informeret om deres planer, eller at der skete en koordinering af datoerne for og størrelsen af de planlagte prisstigninger i perioden fra slutningen af 1994 til

september 1998. Ifølge sagsøgeren har Kommissionen ikke ført tilstrækkeligt bevis for sine påstande. Det forhold, at der fortsat var konkurrence på det tyske marked, viste derimod, at producenterne fortsatte med at handle selvstændigt. Under alle omstændigheder kan det ikke ud fra de pågældende kontakter bevises, at der var tale om en samstemmende vilje, ligesom de heller ikke beviser, at der blev indgået en aftale i 1992.

192 Hvad angår den direkte kontakt, som BPB hævdes at have haft med konkurrenterne vedrørende prisstigningerne i Tyskland, har virksomheden anført, at den ikke sendte kopier af sine egne prisforhøjelser til sine konkurrenter. Med hensyn til det forhold, at Knauf sendte sine prislister til konkurrenterne, kan disse informationer ikke udgøre en prisaftale, da brevene vedrørte prisstigninger, som allerede var mere eller mindre kendte eller forventede på markedet. Desuden blev katalogpriserne ofte sænket med rabatter.

193 Sagsøgeren har bestridt, at Lafarges notat af 17. december 1996 er forfattet efter de drøftelser om priserne, som fandt sted mellem [V], kommerciel direktør i Rigips, sagsøgerens tyske datterselskab, og [X], generaldirektør i Lafarge Gips. Virksomheden har hævdet, at den aldrig har benægtet, at disse drøftelser fandt sted. Endvidere har den afvist Kommissionens konklusion, hvorefter dette notat udgjorde et bevis på direkte kontakt mellem producenterne. Hvad angår prisforhøjelsens parallelitet har sagsøgeren bemærket, at det på et oligopolistisk marked er normalt, at virksomhederne bringer deres priser i overensstemmelse med konkurrenternes og sørger for parallelitet i deres adfærd, i hvert fald hvad angår listepriser. Konkurrencen med hensyn til netto-netto-priser var dog fortsat intens.

194 Med hensyn til Lafarges notat af 7. oktober 1998 har sagsøgeren givet udtryk for, at det beskriver den prisstigningsmekanisme, som er normal på et oligopolistisk marked. Virksomheden har gjort gældende, at der er flere omstændigheder, som fremgår af notatet, og som modsiger Kommissionens påstande, f.eks. det forhold, at producenterne gav rabat selv efter forhøjelsen af listepriserne, at Rigips bebudede en forhøjelse

otte uger før notatet, uden at de andre producenter fulgte denne forhøjelse, at der herskede usikkerhed om konkurrenternes reaktioner på en prisforhøjelse, at de fleste prisforhøjelser havde været begrænset i de foregående år, og at Lafarge indtil 1993 og i 1994 havde forsøgt at erobre markedsandele.

195 Med hensyn til Knaufs interne notat af 15. november 1993 har sagsøgeren gjort gældende, at selv om notatet anbefalede at anvende en eventuelt konkurrencebegrænsende adfærd, betyder dette ikke, at denne adfærd rent faktisk var blevet anvendt.

196 For så vidt angår Rigips' interne notat fra oktober 1994 mener sagsøgeren ikke, at sætningen »vi tror, at priserne kommer til at ligge fast på ovennævnte niveau« beviser, at der eksisterede et kartel, men at den blot er Rigips' vurdering af udsigterne for prisudviklingen.

197 Med hensyn til prisforhøjelsen den 1. december 1995 har sagsøgeren bestridt, at det var fiaskoen med denne stigning, der var årsagen til mødet i Versailles. Virksomheden har gjort gældende, at prisfaldet mellem december 1995 og juni 1996 snarere viser, at der ikke fandtes en aftale.

198 Med hensyn til prisstigningen i september 1997 har sagsøgeren bestridt at have deltaget i de øvrige producenters forsøg på at undgå, at deres kunder blev »kapret«. Virksomheden har gjort gældende, at selv om producenterne drøftede fordelingen af markedet, førte disse drøftelser ikke til noget resultat. Konkurrencen på markedet fortsatte, og den forhøjelse af katalogpriserne, som var foreslået til september 1997, blev derfor ikke til noget.

199 Hvad angår prisstigningen i september 1998 har sagsøgeren hævdet, at virksomheden ikke deltog i noget kartel mellem producenterne. Den har gjort gældende, at det eneste bevis, som Kommissionen råder over i denne forbindelse, er det forhold, at den modtog en kopi af en skrivelse fra Knauf vedrørende en prisstigning. Dette tilføjer imidlertid ikke noget nyt til Knaufs indrømmelse af lejlighedsvis at have sendt skrivelser til sine konkurrenter med underretning om en prisstigning. Virksomheden har desuden bestridt at have modtaget en meddelelse fra Gyproc. Der er således ikke fremlagt noget bevis til støtte for Kommissionens påstand om, at prisstigningen i september 1998 var endnu et udtryk for det kartel, som sagsøgeren deltog i på det tyske marked.

200 For så vidt angår Lafarges notat af 7. oktober 1998 har Kommissionen gjort gældende, at dette ikke blev anvendt til at fastslå, at der havde været kontakter mellem de pågældende virksomheder, men til at påvise, at prisstigningerne fulgte et bestemt mønster. Ifølge Kommissionen betyder det forhold, at de bebudede prisstigninger ikke altid svarede til de faktiske stigninger i transaktionspriserne, ikke, at de pågældende kontakter ikke var ulovlige eller ikke havde nogen følger. Kommissionen mener heller ikke, at det forhold, at Lafarge forsøgte at vinde markedsandele indtil 1993 og i 1994, ændrer ved dens konklusioner i denne henseende, da den udelukkende konstaterede, at prisstigningerne blev koordineret fra slutningen af 1994 eller begyndelsen af 1995.

201 Hvad angår det forhold, at Knauf sendte sine prislister til sine konkurrenter, har Kommissionen henvist til den anfægtede beslutnings betragtning 313, 314 og 472-474.

202 Kommissionen har indrømmet, at Knaufs interne notat af 15. november 1993 ikke beskriver en vedtagen adfærd, men snarere anbefaler at følge en adfærdsmæssig retning. Den mener dog, at indholdet i dette notat illustrerer Knaufs adfærd, som førte til efterfølgende kontakter mellem konkurrenterne, hvilket Kommissionen har fremlagt

bevis for, og som tydeligt understøtter dens konklusion, nemlig at disse kontakter havde et konkurrencebegrænsende formål. Det indikerer også, hvilke motiver der lå til grund for disse efterfølgende kontakter.

203 Hvad angår Rigips' interne notat af oktober 1994 har Kommissionen gjort gældende, at den sammenhæng, hvori det er skrevet, og især det forhold, at det blev skrevet en måned før udsendelsen af de skrivelser, hvor prisforhøjelserne i februar 1995 blev bebudet, ikke kun beviser, at ophavsmanden var velinformeret.

204 Hvad angår prisforhøjelsen den 1. december 1995 har Kommissionen bestridt sagsøgerens påstand om, at den omstændighed, at denne forhøjelse mislykkedes, viser, at der ikke var indgået nogen aftale i 1992. Endvidere har senere begivenheder vist, at der blev oprettet kontakter i 1996 (muligvis som følge af denne fiasko), især på mødet i Versailles i juni 1996, og at der var aftalt en prisstigning til den 1. februar 1997.

205 Med hensyn til Lafarges notat af 17. december 1996 er Kommissionen af den opfattelse, at de aftalte prisstigninger er et udtryk for den komplekse og vedvarende aftale, som er beskrevet i den anfægtede beslutnings betragtning 430-434. Dette notats betydning er desuden beskrevet i den anfægtede beslutnings betragtning 335-352.

206 Med hensyn til prisstigningen i september 1997 har Kommissionen hævdet, at den omstændighed, at den mislykkedes, ikke beviser, at der ikke fandtes et kartel.

207 Hvad angår prisstigningen i september 1998 har Kommissionen bemærket, at det forhold, at en virksomhed fra en konkurrent modtager informationer om priserne uden at protestere, tyder på tilstrækkelig gensidighed til, at der er tale om samordnet praksis. Kommissionen mener ligeledes, at dens konklusion understøttes af det forhold, at Gyproc har indrømmet, at der var samordnede forsøg på at øge priserne på det tyske marked. Den har bemærket, at det i den anfægtede beslutnings betragtning 380 omhandlede BPB-notat (som omtaler en anden prisforhøjelse i tredje kvartal 1999) er dateret før de i den anfægtede beslutnings betragtning 377 omhandlede instrukser og således ikke kan have været en reaktion på disse instrukser eller på de rygter, som virksomheden foreslog at sætte i omløb på markedet.

Rettens bemærkninger

208 BPB har bestridt at have været i direkte kontakt med sine konkurrenter om prisstigningerne på det tyske marked, og at der skete en samordning om gennemførelsen af prisforhøjelser. Virksomheden har ligeledes hævdet, at selv om der havde været en direkte kontakt mellem konkurrenterne, ville det under alle omstændigheder ikke bevise, at der fandtes en samstemmende vilje til at samordne priserne.

209 For det første er det nødvendigt at undersøge de beviser for kontakter og samordning mellem konkurrenterne, som BPB udtrykkeligt har bestridt.

210 I denne henseende skal det bemærkes, at disse kontakter skal ses på baggrund af den tid, de foregik i, som bar præg af en række udtryk for konkurrencebegrænsende adfærd,

som tyder på en samordnet vilje blandt konkurrenterne til at stabilisere markedet for gipsplader på de fire store europæiske markeder, herunder det tyske. Det skal også bemærkes, at selv om indholdet i et isoleret dokument, som Kommissionen har fundet, ikke entydigt kan påvise, at der var tale om en konkurrencebegrænsende adfærd, således at dette indhold muligvis kan forklares på anden vis end med en vilje til at begrænse konkurrencen, kan dette ikke udelukke, at dokumentet kan fortolkes således, at det understøtter, at der var tale om en sådan vilje, når det indgår i en række andre dokumenter, som indeholder indicier for samtidige og lignende konkurrencebegrænsende former for adfærd.

211 Med hensyn til det interne Knauf-notat af 15. november 1993 (den anfægtede beslutnings betragtning 305) har BPB blot bemærket, at dette notat anbefaler at følge en adfærdsmæssig linje, som muligvis er konkurrencebegrænsende, men at det ikke er noget bevis for, at denne linje rent faktisk blev fulgt. I dette notat stod, at »[Knaufs] nye prisliste blev sendt til alle direkte kunder i slutningen af oktober. Samtidig blev alle konkurrenterne underrettet, idet de også fik tilsendt et eksemplar«. BPB's forklaring modsiges således af, at begivenheden omtalt i dette notat af november 1993 fandt sted i slutningen af oktober 1993. BPB's forklaring på dette notat er dog ikke overbevisende. Under alle omstændigheder tager BPB's argument allerhøjst sigte på at foreholde Kommissionen, at den ikke har påvist, at den pågældende informationsudveksling havde følgevirkninger, hvilket dog ikke fjerner det konkurrencebegrænsende formål.

212 Med hensyn til det interne notat fra oktober 1994, som blev fundet i Rigips' lokaler, har sagsøgeren fastholdt sin forklaring, som fremgår af den anfægtede beslutnings betragtning 323. Ifølge denne afspejler dette notat den vurdering, som en virksomhedsleder gav af situationen på det tyske marked, ud fra sit kendskab hertil, som stammer fra informationer indsamlet af virksomhedens salgspersonale.

213 I denne henseende er Kommissionens fortolkning af notatet mere overbevisende på baggrund af de øvrige beviser i sagsakterne, som viser, at der på dette tidspunkt foregik en samordning mellem de pågældende virksomheder. Kommissionen er, med rette, af den opfattelse, at notatet tyder på et kendskab til konkurrenternes strategi og vidner om, at der har været kontakter mellem disse. Efter at have ridset situationen på markedet op forklarer notatets ophavsmand, at salgsdirektøren i Gyproc klagede over, at hans virksomhed havde mistet markedsandele og burde genvinde disse. Endvidere fremgik det af notatet, at priserne skulle fastfryses på det niveau, som var nævnt deri, og at der skulle gælde en prisforhøjelse fra den 1. februar 1995. Den sidstnævnte bemærkning er særligt afslørende. Hvis de af Knauf bebudede prisstigninger var ensidige, og hvis BPB ikke gjorde andet end at følge denne prisstigning, havde sidstnævnte ikke kunnet vide i oktober 1994, at der var planlagt en prisstigning den 1. februar 1995, da Knauf først bebudede denne i november 1994. Hvis BPB havde fået kendskab til denne prisstigning gennem kunder, sådan som virksomheden har påstået, var der intet, der forhindrede den i at påvise dette for at bestride de konkrete beviser, som Kommissionen fandt. Desuden skal det bemærkes, at der rent faktisk fandt en prisstigning sted den 1. februar 1995.

214 På trods af disse konkrete beviser på hemmelige kontakter mellem producenterne har Kommissionen udelukkende, i den anfægtede beslutnings betragtning 329, vurderet, at konkurrenterne informerede hinanden om deres planer med hensyn til prisforhøjelsen af 1. februar 1995, uden at påstå, at dette notat er et direkte bevis for samordning vedrørende prisforhøjelsen.

215 Hvad angår prisforhøjelsen i december 1995 (den anfægtede beslutnings betragtning 330-333) mener sagsøgeren, at den omstændighed, at den mislykkedes, er endnu et bevis på, at der ikke fandtes en aftale af 1992. Det skal i denne henseende bemærkes, at selv om der ikke har været nogen økonomiske virkninger, beviser dette ikke, at der ikke var et kartel, men er højst et bevis for, at kartellet ikke fungerede særlig godt, hvilket ikke er relevant for den konklusion, at der var tale om samordning med et konkurrencebegrænsende formål.

216 At Kommissionen også i denne sammenhæng har nævnt, at mødet i Versailles i juni 1996 havde til formål at stabilisere det tyske marked, er i øvrigt yderst relevant, da dette er et tegn på, at de pågældende virksomheder havde behov for at drøfte situationen på det tyske marked igen, efter at prisstigningen i 1995 slog fejl.

217 Dette synspunkt understøttes af Lafarges notat af 17. december 1996 (den anfægtede beslutnings betragtning 335). Notatet indledes nemlig således:

»[V]i har igen drøftet den aktuelle situation på det tyske marked.«

218 BPB har bestridt, at den omtalte drøftelse med virksomhedens repræsentant har fundet sted. BPB har hævdet, at det er normal adfærd på et oligopolistisk marked, at virksomhederne tilpasser deres priser til hinanden og handler parallelt. Konkurrencen var rent faktisk stærk med hensyn til transaktionspriserne.

219 BPB's argumenter må forkastes. Eftersom der i notatet af 17. december 1996 gøres rede for begivenhederne på mødet i den tyske sammenslutning af gipspladefabrikanter den 16. december 1996, er der ingen grund til at tvivle på, at drøftelsen mellem BPB's repræsentant og ophavsmanden til dette notat, en ansat i Lafarge, fandt sted.

220 Heller ikke Kommissionens fortolkning af dette notat, som er mærket »strengt fortroligt og personligt!«, er urigtig. Notatet afspejler tydeligt ophavsmandens bekymring i forbindelse med en prisforhøjelse, som alle producenterne bebudede til den 1. februar 1997, med hensyn til konkurrenternes adfærd og den prispolitik, de førte,

især med hensyn til rabatter. Notatet viser, at der var direkte kontakt mellem konkurrenterne, hvor disse udtrykte deres vurderinger og planer. Ophavsmanden til notatet anførte, at den pris, som BPB tilbød visse af sine kunder, var »lavere end det laveste prisniveau, som [på daværende tidspunkt] var aftalt«, og at »det igen ville føre til destabilisering«. Han tilføjede:

»[Knauf] har sat priserne for projekter frem til maj [19]97 lavere end det aftalte niveau. Sammen med os insisterer de på disciplin med hensyn til prisforhøjelser. Det bliver meget vanskeligt at forhøje prisen til det aftalte niveau ([2,5-3] DM/m^2).«

221 Under disse omstændigheder mener Retten, at Kommissionen i den anfægtede beslutnings betragtning 352 med rette vurderede, at der i forbindelse med prisstigningen i februar 1997 skete en direkte samordning mellem konkurrenterne om prisstigningen, og at konkurrenterne i det mindste havde informeret hinanden om deres planer med henblik på denne prisstigning.

222 Hvad angår forsøget på at sætte priserne op i september 1997 har BPB gjort gældende, at ingen af de dokumenter, Kommissionen har fremlagt, er relevante i denne sammenhæng, og at ingen af anbringenderne om opdeling af kunderne vedrører denne.

223 For det første bemærkes, at de pågældende fire virksomheder i maj eller begyndelsen af juni 1997 udsendte breve, hvori de bebudede prisstigningen af 1. september 1997 (den anfægtede beslutnings betragtning 353). Dette er ikke bestridt af sagsøgeren.

224 Selv om Kommissionen ikke har fremlagt direkte beviser for, at der har været kontakt mellem BPB og dennes konkurrenter vedrørende denne forhøjelse, bekræfter den informationsudveksling mellem Knauf og Lafarge, som er angivet som eksempel i den anfægtede beslutnings betragtning 356, at der skete en samordning vedrørende prisforhøjelserne og en kontrol af distributørernes priser i det hele taget. Det forhold, at en virksomhed ikke tøvede med at kontakte en konkurrent for at drøfte kunder eller en distributørs priser, understøtter, at der var et samarbejde mellem producenterne.

225 Kommissionen har givet yderligere et eksempel, som den mener udgør endnu et udtryk for samordningen mellem BPB, Knauf, Lafarge og Gyproc på det tyske marked. Der er tale om et forsøg på at sætte priserne op i september og oktober 1998.

226 Det er ganske vist korrekt, at BPB i juni 1998 bebudede en prisstigning i september 1998, og at de øvrige konkurrenter først bebudede den i august 1998 med ikrafttræden fra oktober 1998. Det er ligeledes korrekt, at det eneste andet bevis, der direkte vedrører BPB, og som Kommissionen har nævnt i den anfægtede beslutning, er det forhold, at Knauf sendte en kopi af den skrivelse, hvori prisstigningen blev bebudet, til en BPB-direktørs private adresse.

227 Det er hyppigt forekommende i forbindelse med konkurrencebegrænsende praksis og aftaler, at aktiviteterne gennemføres hemmeligt, at møderne afholdes hemmeligt, og at dokumenterne herom begrænses til et minimum. Selv i tilfælde, hvor Kommissionen opdager dokumenter, der udtrykkeligt viser en ulovlig kontakt mellem erhvervsdrivende, er disse derfor normalt kun brudstykkeagtige og spredte, hvorfor det ofte viser sig nødvendigt at rekonstruere visse enkeltheder ved hjælp af følgeslutninger. I de fleste tilfælde må den omstændighed, at der foreligger en konkurrencebegrænsende praksis eller aftale, udledes ved en slutning ud fra et vist antal sammenfaldende omstændigheder og indicier, der, når de betragtes samlet, og i mangel af en anden logisk forklaring kan udgøre beviset for en tilsidesættelse af konkurrencereglerne (dommen i sagen Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 36, præmis 55-57).

228 På baggrund af omstændighederne i denne sag finder Retten, at den omstændighed, at Knauf sendte en kopi af den skrivelse, hvori virksomheden bebudede sin prisstigning, til en BPB-direktørs privatadresse, hvilket er en usædvanlig måde at kommunikere mellem konkurrerende virksomheder på, er tilstrækkeligt til at vise, at der også var et tæt samarbejde mellem producenterne med hensyn til prisstigningerne på det tyske marked i september og oktober 1998.

229 Endelig er Lafarges notat af 7. oktober 1998 (den anfægtede beslutnings betragtning 290-294) ifølge BPB blot en beskrivelse af markedets funktion. Det er korrekt, at dette notat ikke var tilstrækkeligt bevis for en forudgående samordning om prisstigningerne, hvis der ikke var fundet andre beviser. Når det betragtes i sammenhæng med de øvrige indicier, som er beskrevet ovenfor, understøtter dette notat imidlertid den konklusion, dels at der var kontakter mellem konkurrenterne vedrørende prisstigningerne og en tilknytning mellem disse prisstigninger, dels at der var drøftelser om markedsandelene i Tyskland. I betragtning af de øvrige tiltag, som de pågældende virksomheder iværksatte for at stabilisere det tyske marked, paralleliteten i prisstigningerne og det forhold, at Kommissionen under kontrolbesøg i de pågældende virksomheders lokaler opdagede adskillige kopier af skrivelser fra konkurrenter om annoncering af disses priser, som de delvis har indrømmet var sendt eller modtaget direkte fra deres konkurrenter, kan sagsøgerens fortolkning ikke udgøre en sammenhængende fortolkning af dette notat.

230 For det andet skal det undersøges, om sagsøgerens argumenter om, at de direkte kontakter mellem konkurrenterne — hvis det antages, at det er godtgjort, at de fandtes — ikke udgjorde konkurrencebegrænsende adfærd.

231 Hvad angår sagsøgerens påstand om, at der var tale om en rent ensidig adfærd, eftersom virksomheden på intet tidspunkt sendte sine konkurrenter kopier af sine skrivelser, hvori den bebudede prisstigningerne, er det korrekt, at begrebet samordnet adfærd forudsætter, at der rent faktisk var kontakter karakteriseret af gensidighed. Denne betingelse er imidlertid opfyldt, når en konkurrent på en anden konkurrents

anmodning eller samtykke afslører sine planer eller sin fremtidige adfærd på markedet (cementdommen, nævnt ovenfor i præmis 32, præmis 1849).

232 I øvrigt fastslog Retten i den sag, der førte til dom af 24. oktober 1991, sag T-1/89, Rhône-Poulenc mod Kommissionen, Sml. II, s. 867, hvor sagsøgeren var blevet kritiseret for at have deltaget i møder, hvorunder konkurrenterne udvekslede informationer om bl.a. de priser, de ville anvende på markedet, at en virksomhed ved sin deltagelse i et møde med et konkurrencebegrænsende formål ikke alene havde til formål på forhånd at fjerne den usikkerhed, der var med hensyn til konkurrenternes fremtidige adfærd, men at virksomheden nødvendigvis også måtte have taget hensyn — direkte eller indirekte — til de oplysninger, den fik på disse møder, ved fastlæggelsen af den politik, den agtede at føre på markedet (præmis 122 og 123).

233 Den samme konklusion kan drages i en sag som denne, hvor en eller flere virksomheders deltagelse i en samordnet praksis med et konkurrencebegrænsende formål er begrænset til modtagelse af informationer om konkurrenternes fremtidige adfærd på markedet.

234 Enhver erhvervsdrivende skal nemlig uafhængigt kunne tage stilling til den salgspolitik, han vil føre på markedet. Dette er til hinder for enhver direkte eller indirekte kontakt mellem erhvervsdrivende, som har til formål eller til følge at påvirke deres adfærd på markedet, hvorved der opstår markedsvilkår, som ikke svarer til de normale vilkår på det pågældende marked, og for, at en virksomhed informerer en konkurrent om den markedsadfærd, som han har besluttet sig til, eller overvejer, selv at følge (Rettens dom af 20.4.1999, forenede sager T-305/94 — T-307/94, T-313/94 — T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 og T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mod

Kommissionen, Sml. II, s. 931, herefter »dommen i sagen LVM mod Kommissionen«, præmis 720).

235 Med hensyn til sagsøgerens påstand om, at virksomhedens kunder havde haft kendskab til de informationer om priserne, som var blevet udleveret, før de blev meddelt konkurrenterne, og at disse derfor allerede havde kunnet indhente informationerne på markedet, er alene det forhold, at virksomheder har modtaget informationer om deres konkurrenter, som en uafhængig erhvervsdrivende behandler som forretningshemmeligheder, tilstrækkeligt til at påvise et ønske om at begrænse konkurrencen (dommen i sagen Tate & Lyle m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 154, præmis 66).

236 Sagsøgerens påstand om, at kunderne havde kendskab til prisinformationerne, før de blev meddelt konkurrenterne, og at disse derfor havde kunnet indhente dem på markedet, bør således forkastes. Selv om dette blev fastslået, indebærer det ikke, at disse priser på det tidspunkt, hvor konkurrenterne fik tilsendt prislisterne, udgjorde objektive markedsdata, som var umiddelbart tilgængelige. At de blev sendt direkte til konkurrenterne, gav disse mulighed for at få direkte kendskab til informationerne på en langt simplere, hurtigere og mere direkte måde, end hvis de skulle indhente dem gennem markedet. Desuden gav den omstændighed, at de fik dem tilsendt på forhånd, dem mulighed for at skabe en atmosfære med gensidig sikkerhed med hensyn til deres fremtidige prispolitik.

237 Under disse omstændigheder finder Retten, at selv om Kommissionen ikke har bevist, at der var kontakter mellem alle producenterne i forbindelse med hver enkelt prisforhøjelse på det tyske marked i den pågældende periode, og selv om Gyprocs indrømmelse af, at der var tale om en aftale om priserne i Tyskland, ikke kan tages i betragtning (jf. det første anbringende), anså Kommissionen med rette det system med informationsudveksling om prisforhøjelser, som blev oprettet mellem BPB, Knauf, Lafarge og Gyproc på det tyske marked, for en samordnet praksis i strid med artikel 81, stk. 1, EF.

Kartellets geografiske udstrækning

238 Vedrørende kartellets geografiske udstrækning har sagsøgeren hævdet, at Kommissionen ikke i tilstrækkelig grad har påvist, at det også vedrørte Frankrig og Benelux.

239 I denne forbindelse er det tilstrækkeligt at gøre opmærksom på, at mødet i London samt informationsudvekslingerne om salgsmængderne også vedrørte Frankrig og Benelux.

240 Selv om Kommissionen retligt kan fastslå, at de forskellige udtryk var en del af en samlet overtrædelse, idet de indgik i en samlet plan med det formål at fordreje konkurrencen, betyder det forhold, at antallet af tilfælde og intensiteten af den samordnede praksis varierede på de forskellige markeder, ikke, at overtrædelsen ikke vedrørte de markeder, hvor denne praksis var mindre intens og med færre tilfælde. Det ville være kunstigt at opdele en vedvarende adfærd, der har et samlet mål, i flere adskilte overtrædelser med den begrundelse, af den samordnede praksis varierede alt efter markedet. Disse elementer skal først tages i betragtning ved vurderingen af overtrædelsens grovhed og, i givet fald, ved udmålingen af bøden (jf. analogt dommen i sagen Kommissionen mod Anic Partecipazioni, nævnt ovenfor i præmis 61, præmis 90).

241 Kommissionen har derfor ikke begået en retlig fejl eller foretaget et åbenbart urigtigt skøn under sin behandling af de forskellige elementer i den pågældende overtrædelse.

242 Under disse omstændigheder må det andet anbringende forkastes.

3. *Det tredje anbringende om fejlagtig anvendelse af begrebet samlet overtrædelse*

Parternes argumenter

243 Sagsøgeren har gjort gældende, at den centrale retlige betingelse, som skal være opfyldt, for at det kan fastslås, at der er tale om en vedvarende overtrædelse, er, at det er bevist, at virksomhederne vedvarende har deltaget i forfølgelsen af det endelige mål. Ifølge virksomheden har Kommissionen fejlagtigt anset det påståede fælles mål fra 1992 for at kunne underbygge den påstand, at de forskellige efterfølgende udtryk var ulovlige. Ifølge sagsøgeren udgjorde de senere udtryk, såsom mødet i Versailles, ikke en overtrædelse, men kun et forsøg på overtrædelse, og denne klassificering kan ikke drages i tvivl ved at antage, at der er tale om en vedvarende overtrædelse. Sagsøgeren mener således, at Kommissionen for at bevise, at der er tale om en kompleks og vedvarende aftale, må undersøge hvert enkelt udtryk tilstrækkeligt grundigt og fastslå, at det var ulovligt. Endvidere har Kommissionen fejlagtigt draget den konklusion, at der var tale om en samstemmende vilje, som lå til grund for disse udtryk, og anset ulovligheden af disse for at være resultat af den samstemmende vilje. Ifølge sagsøgeren må Kommissionen påvise, at den samstemmende vilje fandtes uafhængigt af den pågældende overtrædelse.

244 Sagsøgeren finder ikke Kommissionens forklaring om, at den har fastslået, at der var tale om samstemmende vilje, ved at tage fem identificerede sammenfaldende tilfælde af konkurrencebegrænsende adfærd i betragtning, overbevisende. Sagsøgeren har gjort gældende, at den lighed med hensyn til målsætning, som Kommissionen har påpeget, er

vag og udelukkende består i en påstand om, at al konkurrencebegrænsende adfærd i bund og grund har samme mål, fordi al konkurrencebegrænsende adfærd i sidste instans indvirker på priserne. Sagsøgeren har desuden hævdet, at Kommissionen ikke kan give en tydelig forklaring på, hvad der var det faktiske indhold af den påståede aftale, og heller ikke, hvornår den var indgået, hvis det ikke var på mødet i 1992. Virksomheden har desuden hævdet, at påstanden om den samlede og vedvarende overtrædelse, som fire virksomheder skulle have deltaget i fra 1992 til 1998, yderligere svækkes på grund af det begrænsede antal virksomheder, som deltog i visse konkurrencebegrænsende udtryk, samt det forhold, at visse af virksomhederne ikke deltog heri. Sagsøgeren og Knauf deltog i mødet i London i 1992, men ikke Lafarge og Gyproc. Selv om det ikke er bestridt, at de informationsudvekslinger, som fandt sted efter dette møde, også omfattede Lafarge og Gyproc, har Kommissionen ikke gjort rede for, hvordan eller hvornår dette fandt sted, eller hvem der sørgede for, at disse virksomheder kunne tilslutte sig den samstemmende vilje eller plan, som den hævder ligger til grund for denne informationsudveksling. Ifølge sagsøgeren har Kommissionen ikke kunnet udlede noget af den konkurrencebegrænsende adfærd med hensyn til det franske marked og Benelux-markedet, da disse udtryk udelukkende vedrører det tyske og Det Forenede Kongeriges marked.

245 Kommissionen har gjort gældende, at den har gjort rede for sine betragtninger vedrørende de faktiske omstændigheder, som udgjorde hver enkelt af de fem tilfælde af adfærd, som er nævnt i den anfægtede beslutnings betragtning 429, og at det er disse faktiske omstændigheder, den skal påvise. Kommissionen har tilføjet, at den på baggrund af disse faktuelle betragtninger har konkluderet, at den pågældende adfærd var udtryk for en samstemmende vilje med henblik på at begrænse konkurrencen til at minimum på de fire største europæiske markeder for gipsplader. Efter at havde draget disse konklusioner var den eneste logiske måde at beskrive denne adfærd på at betragte den som udtryk for denne samstemmende vilje. Kommissionens argumentation er således ikke en cirkelslutning. Kommissionen har ligeledes gjort gældende, at de forskellige dele af den samlede overtrædelse supplerer hinanden perfekt, hvilket vidner om, at de forskellige udtryk for overtrædelsen havde det samme formål. For at prisforhøjelserne kunne lykkes, skulle konkurrenterne f.eks. være tilfredse med deres markedsandele.

Rettens bemærkninger

246 For det første skal det bemærkes, at det fremgår af den anfægtede beslutning (betragtning 479), at samtlige aftaler og tilfælde af samordnet praksis i denne sag ifølge Kommissionen var en del af en række tiltag fra de pågældende virksomheders side, som havde et fælles økonomisk formål, nemlig at begrænse konkurrencen, og udgjorde de forskellige udtryk for en kompleks og vedvarende aftale, hvis formål og virkning var at begrænse konkurrencen. Da Kommissionen vurderede, at aftalerne og den samordnede praksis udgjorde det konkrete og vedvarende udtryk i perioden 1992-1998 for virksomhedernes samstemmende vilje til at stabilisere og dermed begrænse konkurrencen i hvert fald på det tyske, det franske og Det Forenede Kongeriges marked og Benelux-markedet for gipsplader, klassificerede den overtrædelsen som en samlet, kompleks og vedvarende overtrædelse.

247 Det fremgår således af den anfægtede beslutnings artikel 1, at de pågældende virksomheder, herunder sagsøgeren, »har overtrådt artikel 81, stk. 1, [EF] ved at deltage i en række aftaler og former for samordnet praksis på markedet for gipsplader«.

248 Retten skal først undersøge sagsøgerens argument om, at Kommissionen har begået en fejl ved på grundlag af de forskellige udtryk for den pågældende overtrædelse at konkludere, at der eksisterede en overordnet plan, uden at påvise, at den samstemmende vilje eksisterede uafhængigt af disse forskellige udtryk.

249 I de fleste tilfælde må den omstændighed, at der foreligger en konkurrencebegrænsende praksis eller aftale, udledes ved en slutning ud fra et vist antal sammenfaldende omstændigheder og indicier, der, når de betragtes samlet, og i mangel af en anden logisk forklaring kan udgøre beviset for en tilsidesættelse af konkurrencereglerne (dommen i sagen Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 36, præmis 57). Denne praksis kan overføres til begrebet en samlet og vedvarende

overtrædelse. Når der er tale om en kompleks, samlet og vedvarende overtrædelse, er hvert enkelt udtryk herfor nemlig med til at påvise, at overtrædelsen rent faktisk fandt sted.

250 I modsætning til, hvad sagsøgeren har påstået, skal de forskellige udtryk for overtrædelsen således forstås i en overordnet sammenhæng, som forklarer baggrunden for disse. Der er ikke tale om en cirkelslutning, men om en bevisførelse, hvor de forskellige faktiske omstændigheders bevismæssige værdi understøttes eller svækkes af de øvrige faktiske omstændigheder, som sammen kan påvise, at der er tale om en samlet overtrædelse.

251 BPB mener desuden, at Kommissionen ikke i tilstrækkelig grad har påvist, at der var tale om et fælles formål, som medførte, at de forskellige udtryk udgjorde en samlet og vedvarende overtrædelse.

252 Det skal i denne henseende bemærkes, at en tilsidesættelse af artikel 81, stk. 1, EF kan foreligge ikke alene ved en enkeltstående handling, men også ved en række handlinger eller en sammenhængende adfærd. Denne fortolkning kan ikke anfægtes under henvisning til, at et eller flere elementer i rækken af handlinger eller i den sammenhængende adfærd også i sig selv og isoleret betragtet kan udgøre en tilsidesættelse af den nævnte bestemmelse. Når de forskellige handlinger indgår i en samlet plan, fordi de har det samme formål, nemlig at fordreje konkurrencen inden for fællesmarkedet, kan Kommissionen med rette pålægge ansvaret for disse handlinger på grundlag af deltagelsen i overtrædelsen betragtet i sin helhed (dommen i sagen Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 36, præmis 258).

253 I denne sag fremgår det klart af undersøgelsen af det andet anbringende, at BPB fra og med mødet i London deltog i en samlet, kompleks og vedvarende overtrædelse med det ene formål at bringe priskrigen til ophør og stabilisere de fire markeder for gipsplader. Møderne, informationsudvekslingen og prisfastsættelsespraksis havde det samme konkurrencebegrænsende formål, nemlig at fastholde priserne på et niveau, der går ud over, hvad konkurrencen betinger, og begrænse konkurrencen mellem virksomhederne på det relevante marked.

254 På baggrund af, hvad der er gjort rede for i det andet anbringende, kan det fastslås, at Kommissionen med rette, i den anfægtede beslutnings betragtning 432, konstaterede følgende:

»Tilsyneladende supplerer disse forskellige udtryk […] klart hinanden på baggrund af markedet for gipspladers funktion. Forbedringen af virksomhedernes økonomiske situation gennem en prisforhøjelse nødvendiggjorde en samordning af disse virksomheder med hensyn til markedsandele.«

255 I denne sag finder Retten, at aftalerne og den samordnede praksis på grund af det fælles mål og den tætte synergi indgik i en samlet plan, som også var en del af en række tiltag fra virksomhedernes side rettet mod et enkelt økonomisk mål, nemlig at påvirke prisudviklingen. Som Kommissionen med rette fastslog i den anfægtede beslutnings betragtning 422, ville det være kunstigt at opdele denne vedvarende adfærd, som var karakteriseret af et enkelt mål, i flere separate overtrædelser, når der tværtimod var tale om en samlet overtrædelse, som gradvis tog konkret form gennem såvel aftaler som former for samordnet praksis. Den omstændighed, at overtrædelsen havde karakter af en samlet overtrædelse, fremgår således af, at alle deltagerne i aftalen fulgte det samme formål, og ikke af den måde, hvorpå den blev gennemført (jf. i denne retning cementdommen, nævnt ovenfor i præmis 32, præmis 4127).

256 I forbindelse med en samlet aftale, som strækker sig over flere år, er en afbrydelse på nogle måneder i kartellets aktiviteter af mindre betydning. Den omstændighed, at de forskellige aktiviteter indgår i en samlet plan, fordi de har det samme formål, er derimod afgørende (dommen i sagen Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 36, præmis 260).

257 Hvad angår argumentet om, at der ikke eksisterede en sådan plan, skal det blot bemærkes, at begrebet en samlet overtrædelse netop vedrører en situation, hvor flere virksomheder har deltaget i en overtrædelse bestående af en vedvarende adfærd, hvor der forfølges et enkelt økonomisk formål med henblik på at fordreje konkurrencen, eller af individuelle overtrædelser, som er indbyrdes forbundet af et fælles mål (idet samtlige dele har det samme formål) og de samme aktører (de samme virksomheder, som bevidst stræber efter det samme formål).

258 Endelig er det vedrørende sagsøgerens påstand om, at det forhold, at kun et begrænset antal virksomheder deltog i visse af de konkurrencebegrænsende udtryk, og at en del af virksomhederne ikke deltog i overtrædelsen fra begyndelsen, taler imod, at der var tale om en samlet overtrædelse, tilstrækkeligt at bemærke, at den omstændighed, at en virksomhed ikke har deltaget i samtlige de elementer, som skal være til stede, for at der er tale om et kartel, eller at den kun har spillet en mindre rolle, ikke er relevant med hensyn til beviset for, at virksomheden har begået en overtrædelse. Disse elementer skal kun tages i betragtning ved vurderingen af overtrædelsens grovhed og, i givet fald, ved udmålingen af bøden (dommen i sagen Aalborg Portland mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 36, præmis 86).

259 Selv om de aftaler og former for samordnet praksis, som er omhandlet i artikel 81, stk. 1, EF, nødvendigvis er resultat af et samarbejde mellem flere virksomheder, som alle har deltaget i overtrædelsen, kan deres deltagelse således antage forskellige former, især afhængigt af det pågældende markeds kendetegn og den enkelte virksomheds placering på dette marked, de mål, der forfølges, og de metoder til gennemførelse heraf, som er valgt eller planlagt.

260 Derfor påvirker det forhold alene, at hver enkelt virksomhed deltager i overtrædelsen under de former, som er særegne for denne, ikke klassificeringen af overtrædelsen som en samlet og vedvarende overtrædelse.

261 Af ovenstående betragtninger følger, at der ikke er grundlag for de klagepunkter, hvormed klassificeringen af kartellet som en samlet og vedvarende overtrædelse er bestridt.

4. *Det fjerde anbringende om tilsidesættelse af artikel 253 EF og artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 samt de almindelige principper ved beregningen af bøden*

262 Dette anbringende består af fem led. For det første har sagsøgeren påberåbt sig, at udgangsbeløbet på 80 mio. EUR er vilkårligt, uforholdsmæssigt og ubegrundet. Virksomheden mener desuden, at Kommissionen har begået en fejl ved at klassificere overtrædelsen som meget alvorlig. Endvidere har den påberåbt sig, at der fejlagtigt er taget hensyn til overtrædelsens konkrete negative effekt på markedet for gipsplader. For det andet er forhøjelsen af udgangsbeløbet på grund af overtrædelsens varighed baseret på en fejlagtig vurdering af overtrædelsens varighed og af retningslinjerne. Kommissionen har desuden undladt at vurdere og tage behørigt hensyn til overtrædelsens begrænsede intensitet i den pågældende periode eller i visse relevante perioder. For det tredje har sagsøgeren vurderet, at Kommissionen begik en fejl ved at forhøje bøden på grund af skærpende omstændigheder. For det fjerde har Kommissionen ikke taget korrekt hensyn til de formildende omstændigheder. For det femte begik Kommissionen en fejl ved anvendelsen af samarbejdsmeddelelsen for sagsøgerens vedkommende.

Den uforholdsmæssige størrelse af grundbeløbet, der er fastsat på grundlag af overtrædelsens grovhed

Overtrædelsens grovhed

— Parternes argumenter

263 Sagsøgeren mener, at overtrædelsen i betragtning af dens begrænsede påvirkning af det pågældende marked skulle have været klassificeret som alvorlig snarere end meget alvorlig.

264 Sagsøgeren har gjort gældende, at Kommissionen i sin beslutning 1999/271/EF af 9. december 1998 vedrørende en procedure i henhold til […] artikel [81] EF (sag IV/34.466 — Græske færger) (EFT 1999 L 109, s. 24) og beslutning 1999/210/EF af 14. oktober 1998 om en procedure i henhold til […] artikel [81] EF (sag IV/F-3/33.708 — British Sugar plc, sag IV/F-3/33.709 — Tate & Lyle plc, sag IV/F-3/33.710 — Napier Brown & Company Ltd, sag IV/F-3/33.711 — James Budgett Sugars Ltd) (EFT 1999 L 76, s. 1) vurderede, at de pågældende overtrædelser kunne anses for alvorlige, i stedet for meget alvorlige, fordi virkningen for markedet var begrænset.

265 Sagsøgeren har subsidiært gjort gældende, at selv om Kommissionens klassifikation var korrekt, burde denne anerkende, at selv overtrædelser, der klassificeres som meget alvorlige overtrædelser, varierer i forskellige grader af grovhed, og at den påståede aftale i denne sag, sammenlignet med andre kartelsager, var et eksempel på et betydeligt mindre intensivt og konkurrencebegrænsende kartel. Sagsøgeren har anført, at den bøde, som de pågældende virksomheder blev pålagt at betale, på tidspunktet for

vedtagelsen af den anfægtede beslutning var den næsthøjeste bøde, som Kommissionen har pålagt, efter bøden i den sag, som gav anledning til Kommissionens beslutning 2003/2/EF af 21. november 2001 om en procedure i henhold til […] artikel 81 [EF] og EØS-aftalens artikel 53 (sag COMP/E-1/37.512 — Vitaminer) (EFT 2003 L 6, s. 1). Virksomheden har gjort gældende, at det påståede kartel i denne sag var langt mindre intensivt end i f.eks. vitaminsagen og de sager, der gav anledning til Kommissionens beslutning 2002/742/EF af 5. december 2001 om en procedure i henhold til […] artikel 81 [EF] og EØS-aftalens artikel 53 (sag COMP/E-1/36.604 — Citronsyre) (EFT 2002 L 239, s. 18), Kommissions beslutning 1999/60/EF af 21. oktober 1998 om en procedure efter […] artikel [81 EF] (sag IV/35.691/E-4: Rørkartel (præisolerede rør) (EFT 1999 L 24, s. 1), Kommissionens beslutning 2001/418/EF af 7. juni 2000 om en procedure efter […] artikel 81 [EF] og EØS-aftalens artikel 53 (sag COMP/36.545/F3 — Aminosyrer) (EFT 2001 L 152, s. 24), og Kommissionens beslutning 2002/271/EF af 18. juli 2001 om en procedure efter […] artikel 81 [EF] og EØS-aftalens artikel 53 — sag COMP/E-1/36.490 — Grafitelektroder (EFT 2002 L 100, s. 1). Den har gjort gældende, at disse fem sager vedrørte meget alvorlige tilsidesættelser af artikel 81, stk. 1, EF. De vedrørte således alle karteller, som dækkede hele det fælles marked eller Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde (EØS). Disse karteller vedrørte forsøg på at iværksætte langt mere intensive karteller end det påståede kartel mellem producenterne af gipsplader, som, sammenlignet med de øvrige karteller, havde haft en temmelig fri og vag aftale uden nogen form for struktur eller organisation. Under disse omstændigheder mener sagsøgeren, at grundbeløbet på den bøde, som denne er blevet pålagt på grundlag af den pågældende overtrædelses grovhed, er uforholdsmæssigt og i strid med princippet om ligebehandling, eftersom beløbet er den tredjestørste bøde sammenlignet med de bøder, der er pålagt deltagerne i de andre nævnte karteller.

266 Sagsøgeren har gjort gældende, at Kommissionen fejlagtigt har sammenlignet de forskellige bøder med det relevante markeds størrelse. For det første anføres det ikke i retningslinjerne, at der ved vurderingen af overtrædelsens grovhed skal tages hensyn til markedets størrelse, regnet i værdi. For det andet har Kommissionen kun taget hensyn til markedets størrelse og ikke andre faktorer, som bestemmer overtrædelsens grovhed.

For det tredje plejer Kommissionen ikke at tage hensyn til produktmarkedets størrelse ved vurderingen af en overtrædelses grovhed.

267 Kommissionen har angivet de aspekter af overtrædelsen, som anses for at være særligt grove i denne sag (den anfægtede beslutnings betragtning 534, 535 og 539-542). Den har ligeledes anført, at kartellet blev udtænkt, styret og støttet på højt niveau i hver enkelt deltagende virksomheds hierarki. Kommissionen har understreget, at BPB var involveret i alle udtryk for den pågældende konkurrencebegrænsende adfærd, og at virksomheden har indrømmet, at de samme personer, [D] og [A] (de to administrerende direktører i BPB), var direkte involveret i alle de former for adfærd, som indgik i overtrædelsen, og som er beskrevet i den anfægtede beslutning, bortset fra en enkelt.

— Rettens bemærkninger

268 Det bemærkes, at der ved bedømmelsen af overtrædelsens grovhed med henblik på fastsættelse af bødens størrelse skal tages hensyn til arten af konkurrencebegrænsningerne, antallet og vigtigheden af de pågældende virksomheder, den af hver af disse kontrollerede markedsandel inden for Fællesskabet såvel som markedssituationen på tidspunktet for overtrædelsen (Domstolens dom af 15.7.1970, sag 41/69, ACF Chemiefarma mod Kommissionen, Sml. 1970, s. 107, org.ref.: Rec. s. 661, præmis 176).

269 Former for samordnet praksis, som består i direkte eller indirekte fastsættelse af købs- eller salgspriser eller andre transaktionsvilkår, er i henhold til artikel 81, stk. 1, litra a), EF udtrykkeligt uforenelige med fællesmarkedet.

270 Overtrædelser af denne type, navnlig sådanne, som vedrører horisontale aftaler, er af retspraksis kvalificeret som »særlig alvorlige«, eftersom de indebærer et direkte indgreb i de væsentlige konkurrenceparametre på det pågældende marked (Rettens dom af 11.3.1999, sag T-141/94, Thyssen Stahl mod Kommissionen, Sml. II, s. 347, præmis 675) eller åbenbare overtrædelser af Fællesskabets konkurrenceregler (Rettens dom i sagen Tréfilunion mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 178, præmis 109, og dom af 14.5.1998, sag T-311/94, BPB de Eendracht mod Kommissionen, Sml. II, s. 1129, præmis 303).

271 Det skal ligeledes bemærkes, at meget alvorlige overtrædelser i den forstand, hvori dette udtryk er anvendt i retningslinjernes punkt 1 A, andet afsnit, tredje led, »hovedsageligt består i horisontale begrænsninger såsom priskarteller og markedsopdelende karteller«.

272 Af det ovenstående følger, at Kommissionen med rette klassificerede den omhandlede overtrædelse som meget alvorlig under hensyn til dens art. Det er imidlertid nødvendigt at undersøge de moderate aspekter, som sagsøgeren gør gældende.

273 Vedrørende sagsøgerens argument om, at overtrædelsen skulle have været klassificeret som alvorlig, fordi dens indvirkning på markedet var begrænset, fastslog Retten i sin dom af 30. september 2003, Michelin mod Kommissionen (sag T-203/01, Sml. II, s. 4071, præmis 258 og 259), at grovheden kunne fastslås med henvisning til misbrugets karakter og formål, og at forhold, der vedrører formålet med en adfærd, kan have større betydning ved bødefastsættelsen end de omstændigheder, der vedrører adfærdens virkninger.

274 Selv om det geografiske markeds størrelse og indvirkning på markedet, når den kan måles, ligeledes skal tages i betragtning, er overtrædelsernes karakter derfor et væsentligt kriterium ved bedømmelsen af en overtrædelses grovhed (Rettens dom af 18.7.2005, sag T-241/01, Scandinavian Airlines System mod Kommissionen, Sml. II, s. 2917, præmis 84).

275 Hvad angår sagsøgerens argument om, at Kommissionen har nedsat bøden i sine øvrige beslutninger på grund af kartellernes begrænsede virkning for markedet, skal det understreges, at selv om dette antages at være korrekt, tjener Kommissionens tidligere beslutningspraksis ikke i sig selv som retlig ramme for bøderne på konkurrenceområdet (Rettens dom af 20.3.2002, sag T-23/99, LR af 1998 mod Kommissionen, Sml. II, s. 1705, præmis 234).

276 Med hensyn til sagsøgerens subsidiære påstand om, at Kommissionen, selv om klassificeringen af overtrædelsen var korrekt, burde have anerkendt, at de overtrædelser, der er klassificeret som meget alvorlige overtrædelser, varierede i grovhed, og at den i denne sag påståede aftale, sammenlignet med andre kartelsager, var et eksempel på et betydeligt mindre intensivt og konkurrencebegrænsende kartel, er dette spørgsmål sammenfaldende med spørgsmålet om den forholdsmæssige størrelse på den bøde, som Kommissionen pålagde for den pågældende overtrædelses grovhed, som behandles nedenfor.

277 Det skal imidlertid bemærkes, at sammenligningen af de forskellige kartellers grovhed er næsten umulig på grund af de forskellige omstændigheder i de forskellige sager.

278 Med hensyn til sagsøgerens påstand om, at Kommissionen begik en fejl ved at sammenligne de forskellige bøder i forhold til det relevante markeds størrelse, bemærkes, at Kommissionen, når overtrædelsens grovhed skal fastslås, er forpligtet til

at tage hensyn til en hel række faktorer af forskellig art og betydning alt efter den pågældende overtrædelse og de særlige omstændigheder i forbindelse hermed (Domstolens dom af 7.6.1983, forenede sager 100/80-103/80, Musique diffusion française m.fl. mod Kommissionen, Sml. s. 1825, præmis 120). Størrelsen af det relevante produktmarked kan, alt efter tilfældet, være en af de faktorer, som viser, hvor grov overtrædelsen har været (Rettens dom af 27.9.2006, sag T-330/01, Akzo Nobel mod Kommissionen, Sml. II, s. 3389, præmis 37).

279 Endelig bemærkes, at et horisontalt priskartel af den størrelse, som Kommissionen har fastslået i den anfægtede beslutning, vedrørende en så betydelig økonomisk sektor normalt ikke kan undgå at blive klassificeret som en meget alvorlig overtrædelse, uanset omstændighederne. Under alle omstændigheder kan de forhold, som sagsøgeren har fremført i denne sag, ikke rejse tvivl om gyldigheden af Kommissionens vurdering af overtrædelsens grovhed.

280 Sagsøgerens klagepunkter, hvormed klassificeringen af kartellet som en meget alvorlig overtrædelse på grundlag af kartellets art er bestridt, må således forkastes.

Overtrædelsens konkrete virkning for det pågældende marked

— Parternes argumenter

281 Sagsøgeren har gjort gældende, at Kommissionen i den anfægtede beslutning ikke har kunnet påvise en skade, som kan opgøres.

282 Ifølge sagsøgeren har kartellets virkning for det pågældende marked været begrænset, idet netto-netto-priserne i perioden 1992-1998 blev liggende på det samme niveau i faktiske tal i Det Forenede Kongerige og faldt med 11% i Tyskland. Sagsøgeren har understreget, at Kommissionen ikke har påvist, at der har været virkninger for det franske marked eller Beneluxmarkedet. Kommissionen har heller ikke påvist, at forbrugerne har lidt skade.

283 Sagsøgeren har endvidere gjort gældende, at priserne og markedsandelene i Det Forenede Kongerige og i Tyskland i den pågældende periode udviklede sig på en forudsigelig måde, idet konkurrencen vendte tilbage til mere normale vilkår efter en voldsom priskrig.

284 Virksomheden har indrømmet, at mødet i London kan have fremskyndet priskrigens ophør, men har afvist, at det kunne være den eneste årsag. Ifølge sagsøgeren var priskrigen ophørt under alle omstændigheder.

285 Sagsøgeren har ligeledes anført, at informationsudvekslingerne kun havde mindre virkninger. Virksomheden har i denne henseende gjort gældende, at den kun anvendte de informationer, den modtog, til at afgøre, om der herskede en ny stemning i branchen. Endvidere udleverede [D] ikke oplysningerne til nogen, bortset fra i et enkelt tilfælde i 1993. Undersøgelsen af de data, som rent faktisk blev udvekslet, bekræfter, at disse udvekslinger ikke havde nogen virkninger. Sagsøgeren har understreget, at udvekslingerne oprindeligt vedrørte årlige data. I 1993 blev udvekslingerne halvårlige, og i 1996 blev de kvartårlige. Disse udvekslinger var imidlertid ikke regelmæssige. Sagsøgeren har endvidere anført, at der var tale om samlede informationer udtrykt i et enkelt tal for hele det nationale marked.

286 Sagsøgeren har med henvisning til dommen i sagen Deere mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 108, og dommen af 11.3.1999 i sagen Thyssen Stahl mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 270, gjort gældende, at omstændighederne i denne sag er helt anderledes end omstændighederne i de to ovennævnte domme. I disse to sager var de informationer, som blev udvekslet, langt mere detaljerede og aktuelle.

287 Hvad angår forhåndsmeddelelserne af forhøjelserne af katalogpriserne har sagsøgeren hævdet, at forhåndsmeddelelsen i næsten alle tilfælde blev udsendt blot nogle få dage, før forhøjelserne blev meddelt forbrugerne, og i visse tilfælde samtidigt hermed. Informationerne var således ikke fortrolige på det tidspunkt, hvor de blev udleveret. Sagsøgeren har desuden bemærket, at katalogpriserne sjældent svarer til de priser, som kunderne betaler.

288 Ifølge sagsøgeren har den påståede overtrædelse ikke kunnet skade forbrugerne, da næsten alle kunderne er kommercielle virksomheder med en betydelig købekraft og således mulighed for at forhandle om rabatter ved at spille producenterne ud mod hinanden.

289 Sagsøgeren har desuden bestridt Kommissionens konklusion, hvorefter konkurrencen som regel er mere begrænset på et oligopolistisk marked. Virksomheden har understreget, at fordelingen af markedsandelene har ændret sig væsentligt med betydelige omrokeringer af kunderne.

290 Endelig mener sagsøgeren ikke, at Kommissionen har påvist, at overtrædelsen havde en virkning for det franske marked og Beneluxmarkededet. Ifølge virksomheden er det vigtigste bevis, som Kommissionen har gjort gældende, at informationsudvekslingen omfattede disse markeder. Kommissionen har imidlertid ikke fremlagt beviser for konkurrencebegrænsende adfærd vedrørende disse to markeder.

291 Ifølge Kommissionen havde overtrædelsen i denne sag konkrete virkninger som følge af det relevante markeds art.

292 Desuden mener Kommissionen, at et af de vigtigste formål med kartellet var at bringe priskrigen til ophør, og at aftalen rent faktisk havde denne virkning. Med hensyn til BPB's argument om, at overtrædelsen ikke var den eneste årsag til priskrigens ophør, har Kommissionen gjort gældende, at selv om det skulle være tilfældet, gør det ikke overtrædelsens konkrete virkning for det pågældende marked mindre.

293 Hvad angår informationsudvekslingerne har Kommissionen fastslået, at disse udvekslinger blev brugt til at sikre overvågningen af markedet og forhindre enhver konkurrence, som de pågældende virksomheder på de fire markeder anså for at være for aggressiv.

294 Desuden er Kommissionen af den opfattelse, at det forhold, at virksomhederne rent faktisk bebudede de vedtagne prisforhøjelser, og at de således bebudede priser blev anvendt som grundlag for fastsættelsen af priserne ved individuelle transaktioner, i sig selv er tilstrækkeligt til, at det kan fastslås, at samarbejdet om priserne både havde en alvorlig begrænsning af konkurrencen til formål og også havde denne virkning. Det er således ikke nødvendigt at fastslå, om variationerne i de transaktionspriser, som blev opnået, udviklede sig parallelt med variationerne i de bebudede priser, for at påvise, at kartellet havde en konkret indvirkning på det pågældende marked.

295 Kommissionen har anført, at den ikke er forpligtet til at påvise, hverken at overtrædelsen medførte en skade, som kan opgøres, eller at den var til skade for forbrugerne. Den har imidlertid, med henvisning til den anfægtede beslutnings betragtning 534, gjort gældende, at den øgede stabilitet med hensyn til priser og markedsandele stemmer overens med gennemførelsen af kartellet. Den har ligeledes understreget, at gipsplader anvendes i byggeindustrien og påvirker boligpriserne og derfor også forbrugerne.

296 For så vidt angår kartellets geografiske udstrækning har Kommissionen anført, at det forhold, at den konkurrencebegrænsende aktivitet muligvis var mindre intens på visse markeder, ikke betyder, at kartellet ikke fungerede på disse markeder.

— Rettens bemærkninger

297 I henhold til punkt 1 A, første afsnit, i retningslinjerne tager Kommissionen ved beregningen af bøden med hensyn til overtrædelsens grovhed især hensyn til overtrædelsens »konkrete indvirkning på markedet, når den kan måles«.

298 Hvad skal der imidlertid helt konkret forstås ved »når den [dvs. den konkrete indvirkning] kan måles«? Skal udsagnet forstås således, at Kommissionen alene kan tage hensyn til en overtrædelses konkrete indvirkning ved bødeberegningen, hvis Kommissionen kan måle indvirkningen?

299 Det skal i denne henseende også bemærkes, at bedømmelsen af virkningerne af aftaler eller praksis i forhold til artikel 81 EF indebærer, at det er nødvendigt at tage den konkrete ramme, hvori de indgår, i betragtning, bl.a. den økonomiske og retlige sammenhæng, de pågældende virksomheder indgår i, de produkter eller tjeneste-

ydelser, der er tale om, samt hvorledes det pågældende marked er opbygget og reelt fungerer (dommen i sagen ASNEF-EQUIFAX og Administración del Estado, nævnt ovenfor i præmis 106, præmis 49).

300 Desuden indebærer en undersøgelse af et kartels indvirkning på markedet nødvendigvis anvendelsen af antagelser. I denne forbindelse bør Kommissionen bl.a. undersøge, hvad prisen på det pågældende produkt havde været, hvis der ikke havde været et kartel. Ved undersøgelsen af årsagerne til den faktiske prisudvikling er det imidlertid farligt at spekulere over de enkelte årsagers respektive indflydelse. Der bør tages hensyn til den objektive omstændighed, at de pågældende virksomheder på grund af priskartellet netop har givet afkald på deres frihed til at konkurrere på priserne. Bedømmelsen af indflydelsen fra andre faktorer end kartelmedlemmernes frivillige afkald på konkurrencen er nødvendigvis baseret på rimelig sandsynlighed, som ikke kan kvantificeres nøjagtigt.

301 Hvis Kommissionen kan kritiseres for at have lagt vægt på de faktiske markedsmæssige følger af et kartel med konkurrencebegrænsende sigte uden at kvantificere følgerne og uden at foretage en vurdering, der er underbygget af tal, mister kriteriet i retningslinjernes punkt 1 A sin eksistensberettigelse. Et kartels faktiske følger for markedet må derfor anses for tilstrækkeligt godtgjort, hvis Kommissionen kan fremlægge konkrete og troværdige indicier, der med rimelig sandsynlighed viser, at kartellet har haft følger for markedet.

302 I denne sag fremgår det af sammenfatningen af den analyse, Kommissionen har foretaget (jf. den anfægtede beslutnings betragtning 534-538), at den har lagt flere indicier til grund for sin konklusion, hvorefter kartellet har haft en faktisk indvirkning på markedet. Den har således påberåbt sig, at kartellets deltagere kontrollerede hele eller næsten hele udbuddet af gipsplader på de fire markeder, som kartellet omfattede. Kommissionen har ligeledes vurderet, at de forskellige elementer i kartellet blev gennemført, idet de pågældende virksomheder rent faktisk ændrede adfærd efter mødet i London, og de informationsudvekslinger, som blev besluttet, blev foretaget i

hele den pågældende periode på de største markeder og især det britiske og det tyske marked. For så vidt angår priserne har Kommissionen, med henvisning til den anfægtede beslutnings betragtning 212 og 395, tilføjet, at de havde en tendens til at stige igen eller i det mindste stabilisere sig, og at kontakterne vedrørende prisforhøjelserne rent faktisk var knyttet til offentliggørelsen af prislister, som senere blev taget i betragtning i de priser, som kunderne blev afkrævet. Endvidere mener Kommissionen, med henvisning til den anfægtede beslutnings betragtning 71, 196 og 289 samt bilaget til denne, at markedsandelene havde været forholdsvis stabile i den pågældende periode, mere stabile end i den foregående periode fra 1988 til 1992, som de pågældende virksomheder kaldte for priskrigen.

303 Både det forhold, at karteldeltagerne kontrollerede størstedelen af (faktisk næsten hele) det pågældende marked, og den omstændighed, at de ordninger, som er blevet påvist, havde det specifikke formål at bringe priserne op på et højere niveau end det, som havde kunnet opnås uden disse, tyder på, at overtrædelsen kunne få betydelige konkurrencebegrænsende virkninger.

304 Det kan derfor ikke bebrejdes Kommissionen, at den anså det forhold, at karteldeltagerne kontrollerede en meget stor del af det pågældende marked, for en vigtig faktor, som den var nødt til at tage hensyn til i forbindelse med undersøgelsen af kartellets konkrete virkning for markedet. Det kan nemlig ikke benægtes, at sandsynligheden for, at et kartel vedrørende priserne og stabilisering af markedet lykkes, øges med størrelsen af de markedsandele, som kartellets deltagere kontrollerer. Selv om dette i sig selv ikke er tilstrækkeligt til, at det kan fastslås, at der var en konkret indvirkning, fastslog Kommissionen i den anfægtede beslutning heller ikke et sådant årsag-virkning-forhold, men tog blot hensyn hertil på samme måde som de øvrige faktorer.

305 Hvad angår Kommissionens påstand om, at priserne rent faktisk viste en tendens til at stige eller i hvert fald stabilisere sig (den anfægtede beslutnings betragtning 534), bemærkes, at Kommissionen ikke har fremlagt statistikker over prisudviklingen, men

blot har påpeget, at BPB og Lafarge i deres svar på klagepunktsmeddelelsen angav, at priserne på Det Forenede Kongeriges og det tyske marked viste en tendens til at stige eller i hvert fald stabilisere sig.

306 Der skal i denne henseende gøres opmærksom på følgende: For det første fremgår det, vedrørende Lafarges svar på klagepunktsmeddelelsen, af præmis 58 ovenfor, at Retten for fuldstændighedens skyld har besluttet at se bort herfra som en for sagsøgeren belastende omstændighed. For det andet gælder, at selv om sagsøgerens svar på klagepunktsmeddelelsen kan fortolkes sådan, som Kommissionen har påstået, dvs. at sagsøgeren selv har indrømmet, at priserne havde tendens til at stige eller i hvert fald stabilisere sig for det britiske og det tyske markeds vedkommende, er det franske marked og Beneluxmarkedet ikke omfattet af denne påstand. For det tredje fremgår det af sagsøgerens svar på klagepunktsmeddelelsen, at virksomheden har bekræftet, at transaktionspriserne i perioden 1992-1998 havde ligget på det samme niveau i faktiske tal i Det Forenede Kongerige og var faldet i Tyskland.

307 Det kan imidlertid ikke kræves af Kommissionen, at den, når en kartelaftales gennemførelse er godtgjort, systematisk viser, at aftalerne faktisk har gjort det muligt for de berørte virksomheder at nå et højere faktureringsniveau end det, som ville have været gældende, hvis der ikke havde eksisteret et kartel. Det ville være urimeligt at kræve en sådan påvisning, som ville lægge beslag på betydelige ressourcer, da den ville nødvendiggøre hypotetiske beregninger, baseret på økonomiske modeller, hvis nøjagtighed er vanskelig at efterprøve for retsinstansen, og hvis ufejlbarlighed på ingen måde er påvist (generaladvokat Mischos forslag til afgørelse i forbindelse med Domstolens dom af 16.11.2000, sag C-283/98 P, Mo och Domsjö mod Kommissionen, Sml. I, s. 9858, punkt 109).

308 I denne sag fremgår det af den anfægtede beslutning, hvilket sagsøgeren også har

indrømmet, at priskrigen var ophørt, hvilket pr. definition medførte, at priserne kom op på et højere niveau end før de ulovlige foranstaltninger.

309 I øvrigt har det forhold, at kontakterne vedrørende prisforhøjelserne var forbundet med offentliggørelsen af lister med priser, som senere blev taget i betragtning i faktureringspriserne til kunderne (den anfægtede beslutnings betragtning 534), i sagens natur en virkning på markedet og på de forskellige aktørers adfærd, både på udbuds- og på efterspørgselssiden, henset til, at disse annoncer påvirkede prisfastsættelsesprocessen, idet den bebudede pris udgjorde en reference i tilfælde af individuelle prisforhandlinger med kunderne (jf. i denne retning Rettens dom af 14.5.1998, sag T-338/94, Finnboard mod Kommissionen, Sml. II, s. 1617, præmis 342), som nødvendigvis har set deres begrænsede forhandlingsmargin om priser (jf. i denne retning dommen i sagen LVM mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 234, præmis 745).

310 Endvidere påvirker fastsættelsen af en pris, selv når den blot er vejledende, markedskræfternes frie spil ved at gøre det muligt for samtlige karteldeltagere med en rimelig grad af sikkerhed at forudsige, hvilken prispolitik deres konkurrenter vil følge (Domstolens dom af 17.10.1972, sag 8/72, Vereeniging van Cementhandelaren mod Kommissionen, Sml. 1972, s. 251, org.ref.: Rec. s. 977, præmis 21). Mere generelt indebærer et sådant kartel et direkte indgreb i de væsentlige konkurrenceparametre på det pågældende marked (dommen af 11.3.1999 i sagen Thyssen Stahl mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 270, præmis 675). Ved at give udtryk for en samstemmende vilje til at anvende et bestemt prisniveau på deres produkter tager de berørte producenter ikke længere uafhængigt stilling til deres politik på markedet, hvilket er i strid med den grundtanke, der ligger bag traktatens konkurrencebestemmelser (jf. i denne retning dommen i sagen Eendracht mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 270, præmis 192).

311 Retten mener derfor, at Kommissionen i tilstrækkelig grad har godtgjort, at kartellet havde en konkret indvirkning på det pågældende marked hvad angår priserne.

312 Med hensyn til Kommissionens udsagn i den anfægtede beslutnings betragtning 534 om, at markedsandelene i den relevante periode var forholdsvis stabile på grund af den pågældende overtrædelse, bemærkes, at dette udsagn ikke er blevet bekræftet. Det fremgår ganske vist af tabellen i bilaget til den anfægtede beslutning, som Kommissionen har henvist til, at markedsandelene i perioden 1992-1998 tilsyneladende var forholdsvis stabile. Da der ikke findes data vedrørende situationen på det pågældende marked før kartellet, godtgør denne tabel imidlertid ikke tilstrækkeligt, at stabiliteten, selv om den antages at være godtgjort, var en følge af den pågældende overtrædelse.

313 Hvad angår informationsudvekslingerne må det i henhold til fast retspraksis antages — med forbehold af det modbevis, som det må påhvile de pågældende erhvervsdrivende at føre — at de virksomheder, som deltager i samordningen, og som forbliver aktive på markedet, tager hensyn til informationsudvekslingen med deres konkurrenter for at fastlægge deres adfærd på markedet. Dette gælder så meget desto mere, når samordningen finder sted regelmæssigt og over en lang periode (dommen i sagen HFB m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 79, præmis 216 og den deri nævnte praksis).

314 På baggrund af ovenstående betragtninger fastslår Retten, at Kommissionen i tilstrækkelig grad har påvist overtrædelsens følger for det pågældende marked bortset fra markedsandelenes stabilitet. Henset til den pågældende adfærds grovhed og markedets art, kan det ligeledes antages, at det franske marked og Beneluxmarkedet også blev påvirket.

315 Det bør ligeledes undersøges, om det forhold, at Kommissionen ikke har godtgjort alle overtrædelsens påståede virkninger, påvirker klassificeringen af overtrædelsen som meget alvorlig og hermed også bødens størrelse.

316 I denne henseende skal det bemærkes, at overtrædelsernes grovhed skal fastslås på grundlag af en lang række forhold, herunder bl.a. sagens særlige omstændigheder, dens sammenhæng og bødernes afskrækkende virkning, uden at der er opstillet en bindende eller udtømmende liste over de kriterier, som obligatorisk skal tages i betragtning (Domstolens dom af 17.7.1997, sag C-219/95 P, Ferriere Nord mod Kommissionen, Sml. I, s. 4411, præmis 33).

317 I sin dom i sagen Michelin mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 273, præmis 258 og 259, fastslog Retten, at overtrædelsens grovhed kunne fastslås med henvisning til misbrugets karakter og formål, og at forhold, der vedrører formålet med en adfærd, kunne have større betydning ved bødefastsættelsen end de omstændigheder, der vedrører adfærdens virkninger.

318 Domstolen har bekræftet denne fremgangsmåde, idet den har fundet, at virkningen af en konkurrencebegrænsende adfærd ikke er et afgørende kriterium ved fastsættelsen af et passende beløb for bøden. Forhold, der vedrører forsættet, kan have større betydning end forhold, der vedrører disse virkninger, navnlig når der er tale om overtrædelser, der efter deres karakter er alvorlige, såsom fastsættelse af priser og opdeling af markeder (dommen af 2.10.2003 i sagen Thyssen Stahl mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 180, præmis 118).

319 Det skal endvidere bemærkes, at horisontale prisaftaler altid er blevet betragtet som hørende til de alvorligste overtrædelser af Fællesskabets konkurrenceregler (Rettens dom i sagen Tate & Lyle m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 154, præmis 103, og af 19.3.2003, sag T-213/00, CMA CGM m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 913, præmis 262).

320 Endelig skal det understreges, at Kommissionen ikke har tillagt kriteriet om overtrædelsens faktiske indvirkning på markedet altafgørende betydning ved bødeudmålingen. Kommissionen har nemlig ligeledes støttet sin vurdering på andre

forhold, nemlig konstateringen af, at overtrædelsen efter selve sin art skulle kvalificeres som meget grov (den anfægtede beslutnings betragtning 528-530), og at det relevante geografiske marked bestod af en betydelig del af fællesmarkedet, både geografisk og værdimæssigt set, da det udgjorde næsten 80% af markedets samlede værdi (den anfægtede beslutnings betragtning 539-542).

321 På baggrund af ovenstående betragtninger har Kommissionen med rette klassificeret overtrædelsen som meget alvorlig.

322 Desuden vurderer Retten inden for rammerne af sin fulde prøvelsesret og i lyset af ovenstående betragtninger, at den omstændighed, at Kommissionen kun delvis har godtgjort overtrædelsens virkninger, ikke kan rejse tvivl om fastsættelsen af udgangsbeløbet for bøden med hensyn til overtrædelsens grovhed.

Fastsættelsen af udgangsbeløbet for bøden under hensyn til overtrædelsens grovhed

— Parternes argumenter

323 Ifølge sagsøgeren kan en meget alvorlig overtrædelse i henhold til retningslinjernes punkt 1 A, andet afsnit, tredje led, medføre en bøde med et påregneligt udgangsbeløb på over 20 mio. EUR. I betragtning af denne bestemmelse bør Kommissionen ifølge

sagsøgeren gøre rede for, hvilket kriterium den har lagt til grund for et beløb over 20 mio. EUR. Hvis ikke den giver en sådan redegørelse, synes dette tal at være tilfældigt valgt.

324 Sagsøgeren har anført, at virksomhedens bøde også er uforholdsmæssig og for høj i forhold til dens omsætning. Virksomheden har bemærket, at bøden svarer til 18,1% af dens omsætning i Europa med fremstilling af gipsplader, 24,3% af dens omsætning med dette produkt på de fire største markeder og 44,4% af dens omsætning med det samme produkt i Det Forenede Kongerige og Tyskland i 2001/2002. Bøden er også alt for høj i forhold til omsætningen sammenlignet med andre bøder, der er pålagt for den samme overtrædelse eller lignende overtrædelser.

325 Sagsøgeren er af den opfattelse, at en sammenligning med andre sager ikke er uden interesse ved en undersøgelse af, om bøden er forholdsmæssig. Virksomheden vil gerne vide, efter hvilket kriterium proportionaliteten måles, hvis den ikke kan gøre gældende, at bøden er uforholdsmæssig i forhold til lignende, samtidige sager eller i forhold til dens omsætning eller andre virksomheders omsætning.

326 Sagsøgeren har desuden gjort gældende, at forsinkelsen på mindst et år, før Kommissionen vedtog den anfægtede beslutning, har været medvirkende til, at virksomheden blev pålagt en langt større bøde, end den sandsynligvis ville være blevet pålagt, hvis beslutningen var vedtaget i slutningen af 2001 i stedet for den 27. november 2002. På det tidspunkt forsøgte Kommissionen nemlig at aflede offentlighedens opmærksomhed fra en række fiaskoer inden for et antal fusionssager, og den prøvede at drage maksimal politisk fordel ved at pålægge dette kartel »høje bøder«.

327 Kommissionen har anført, at der er en klar og forholdsmæssig forbindelse mellem de udgangsbeløb, der er fastsat for hver enkelt virksomhed, og at de afhænger af overtrædelsens grovhed.

328 Kommissionen har fremført, at den har gjort rede for årsagerne til, at den fastsatte udgangsbeløbet til 80 mio. EUR, i den anfægtede beslutnings betragtning 545-549, samt at den ikke er forpligtet til at begrunde sit valg yderligere.

329 Kommissionen har gjort gældende, at enhver sammenligning med de bøder, som er pålagt i de øvrige sager, er helt uden interesse, da det er den, der fastsætter bødestørrelsen i hver enkelt sag, og at den til enhver tid kan forhøje det generelle beløb inden for de rammer, som er fastsat ved forordning nr. 17, hvis dette er nødvendigt for at sikre konkurrencepolitikkens gennemførelse. Kommissionen har fremlagt en tabel over udgangsbeløbet for bøder, som er pålagt i sager, der berører markederne med de største værdier, for at påvise, at udgangsbeløbet for den bøde, som er pålagt sagsøgeren, ikke er større end bøderne i andre sager, men derimod klart lavere, da der er taget hensyn til det pågældende markeds størrelse. Kommissionen har imidlertid understreget, at den ikke ønsker at begrunde udgangsbeløbet ved at henvise til denne tabel, som kun vedrører den ene af de faktorer, som er taget i betragtning ved fastsættelsen af udgangsbeløbet.

330 Endelig har Kommissionen gjort gældende, at BPB hverken har påvist, at der var tale om en urimelig forsinkelse i betragtning af sagens kompleksitet, eller at forsinkelsen har skadet retten til forsvar. BPB's påstande vedrørende det politiske klima er rene spekulationer uden relation til spørgsmålet, om den pålagte bøde var lovlig.

— Rettens bemærkninger

331 Hvad angår rækkevidden af begrundelsespligten for så vidt angår beregningen af en bøde, som pålægges for overtrædelse af Fællesskabets konkurrenceregler, skal der erindres om, at denne skal fastsættes i henhold til artikel 15, stk. 2, andet afsnit, i forordning nr. 17, som bestemmer: »Ved fastsættelsen af bødens størrelse skal der tages hensyn til både overtrædelsens grovhed og dens varighed.« I denne henseende indeholder retningslinjerne og samarbejdsmeddelelsen bestemmelser, der angiver de hensyn, Kommissionen tager i betragtning ved bedømmelsen af overtrædelsens grovhed og varighed (Rettens dom af 9.7.2003, sag T-220/00, Cheil Jedang mod Kommissionen, Sml. II, s. 2473, præmis 217). Under disse omstændigheder er kravene i henhold til den væsentlige formforskrift, som begrundelsespligten udgør, opfyldt, såfremt Kommissionen i sin beslutning giver oplysninger om de hensyn, den har taget i betragtning i henhold til retningslinjerne og, i givet fald, i henhold til samarbejdsmeddelelsen, og som har givet den grundlag for at bedømme overtrædelsens grovhed og varighed med henblik på beregningen af bødebeløbet (dommen i sagen Cheil Jedang mod Kommissionen, præmis 218).

332 Ganske vist har Kommissionen i denne sag ikke angivet andre tal end tallene vedrørende de pågældende virksomheders markedsandele, som har dannet grundlag for fastsættelsen af udgangsbeløbet for bøden på 80 mio. EUR, som sagsøgeren er blevet pålagt.

333 Det påhviler imidlertid ikke Kommissionen i henhold til begrundelsespligten at angive tallene i forbindelse med metoden for bødeudmålingen i beslutningen (Domstolens dom af 16.11.2000, sag C-286/98 P, Stora Kopparbergs Bergslags mod Kommissionen, Sml. I, s. 9925, præmis 66).

334 Med hensyn til angivelsen af taloplysninger vedrørende fremgangsmåden for bødeberegningen er sådanne oplysninger, uanset hvor nyttige og ønskelige de er, ikke uundværlige, for at begrundelsespligten er overholdt i forbindelse med en beslutning, idet Kommissionen under alle omstændigheder ikke kan undlade at udøve sit skøn ved udelukkende og mekanisk at anvende matematiske formler (Domstolens dom af 2.10.2003, sag C-182/99 P, Salzgitter mod Kommissionen, Sml. I, s. 10761, præmis 75).

335 For så vidt angår begrundelsen for udmålingen af bødebeløbet i absolutte tal bemærkes, at bøderne udgør et instrument i Kommissionens konkurrencepolitik, og at denne bør have et vist skøn ved udmålingen af bøderne, således at virksomhederne tilskyndes til at overholde konkurrencereglerne (Rettens dom af 6.4.1995, sag T-150/89, Martinelli mod Kommissionen, Sml. II, s. 1165, præmis 59).

336 Endvidere er det vigtigt at undgå, at bøderne let kan forudsiges af de erhvervsdrivende. Hvis Kommissionen havde pligt til i sin beslutning at angive tallene vedrørende metoden til bødeudmålingen, ville dette mindske bødernes afskrækkende virkning. Hvis bøden var resultat af en beregning ud fra en simpel aritmetisk formel, ville virksomhederne kunne forudsige en eventuel sanktion og sammenholde den med deres fordele ved at overtræde konkurrencereglerne.

337 I denne sag har Kommissionen i den anfægtede beslutnings betragtning 522-553 angivet de faktorer, som den har taget i betragtning ved bødeudmålingen på grundlag af alvoren af hver enkelt virksomheds overtrædelse. Det fremgår af ovennævnte betragtninger, at Kommissionen klart og detaljeret har gjort rede for sin argumentation og således også givet sagsøgeren mulighed for at kende de faktorer, som der er taget hensyn til ved bedømmelsen af overtrædelsens grovhed med henblik på bødeudmålingen, og Retten mulighed for at udøve sin prøvelsesret. Det kan således fastslås, at

Kommissionens begrundelsespligt i henhold til artikel 253 EF er opfyldt med den anfægtede beslutning.

338 Med hensyn til sagsøgerens argument om, at bøden er uforholdsmæssig og for stor i forhold til virksomhedens omsætning, skal det blot bemærkes, at det ikke påhviler Kommissionen, når den udmåler bøderne under hensyn til den pågældende overtrædelses grovhed og varighed, at foretage bødeberegning på grundlag af beløb, der er baseret på de berørte virksomheders omsætning, hvorfor Kommissionen, i en situation, hvor flere virksomheder, der har deltaget i den samme overtrædelse, pålægges bøder, heller ikke er forpligtet til at sikre, at de endelige bødebeløb, som dens beregninger resulterer i for de berørte virksomheder, afspejler alle forskelle mellem disse i henseende til deres samlede omsætning eller deres omsætning på det pågældende produktmarked (dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 90, præmis 255 og 312).

339 Desuden indeholder fællesskabsretten ikke noget almengyldigt princip, hvorefter sanktionen skal stå i forhold til virksomhedens betydning på det produktmarked, der er genstand for overtrædelsen (Domstolens dom af 18.5.2006, sag C-397/03 P, Archer Daniels Midland og Archer Daniels Midland Ingredients mod Kommissionen, Sml. I, s. 4429, præmis 101).

340 Artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 kræver heller ikke, såfremt flere virksomheder, der er impliceret i samme overtrædelse, pålægges bøder, at det bødebeløb, der pålægges en lille eller mellemstor virksomhed, ikke må være større — udtrykt som en procentsats af omsætningen — end de bødebeløb, der pålægges større virksomheder. Det fremgår nemlig af denne bestemmelse, at der såvel for små eller mellemstore virksomheder som for større virksomheder ved bødeudmålingen skal tages hensyn til overtrædelsens grovhed og varighed. I det omfang Kommissionen pålægger virksomheder, der er impliceret i samme overtrædelse, bøder, som for hver af dem er berettiget i forhold til overtrædelsens grovhed og varighed, kan det ikke bebrejdes den, at bødebeløbet for nogle af dem er større, set i forhold til omsætningen, end for andre virksomheder

(Rettens dom af 20.3.2002, sag T-21/99, Dansk Rørindustri mod Kommissionen, Sml. II, s. 1681, præmis 203).

341 Sagsøgerens argument om, at det er åbenbart, at den pålagte bøde er uforholdsmæssig, når denne bøde sammenlignes med den, der er pålagt andre virksomheder i lignende sager, må også forkastes. Kommissionen kan nemlig ikke være forpligtet til at fastsætte bøder, der er afpasset efter omsætningen, og med en fuldstændig sammenhæng med dem, der er fastsat i andre tidligere sager.

342 Det skal i denne forbindelse understreges, at Kommissionens tidligere beslutningspraksis ikke i sig selv tjener som retlig ramme for bøder i konkurrencesager. Den omstændighed, at Kommissionen tidligere har pålagt bøder af en bestemt størrelsesorden i tilfælde af visse typer overtrædelser, kan ikke berøve den muligheden for at forhøje dette niveau inden for de i forordning nr. 17 angivne rammer, hvis det er nødvendigt for at gennemføre Fællesskabets konkurrencepolitik (dommen i sagen Musique diffusion française m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 278, præmis 109).

343 Det skal tilføjes, at overtrædelsernes grovhed skal fastslås på grundlag af en lang række forhold, herunder bl.a. sagens særlige omstændigheder, dens sammenhæng og bødernes afskrækkende virkning, uden at der er opstillet en bindende eller udtømmende liste over de kriterier, som obligatorisk skal tages i betragtning (dommen i sagen Ferriere Nord mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 316, præmis 33, og dommen i sagen LR af 1998 mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 275, præmis 236). De relevante omstændigheder, som f.eks. de pågældende markeder, produkter, lande, virksomheder og perioder, er imidlertid forskellige for hver sag. Det følger heraf, at Kommissionen ikke kan være forpligtet til at pålægge bøder, der

udgør samme forholdsmæssige del af omsætningen i alle sager, der er sammenlignelige med hensyn til grovheden (jf. i denne retning Rettens dom af 13.1.2004, sag T-67/01, JCB Service mod Kommissionen, Sml. II, s. 49, præmis 187-189).

344 I denne forbindelse bemærkes, at Retten inden for rammerne af den fulde prøvelsesret, der er tildelt den ved artikel 229 EF og artikel 17 i forordning nr. 17, har kompetence til at vurdere, om bødernes størrelse er passende.

345 I denne sag mener Retten, at overtrædelsen er særligt alvorlig i betragtning af visse forhold, som Kommissionen også har gjort opmærksom på i den anfægtede beslutnings betragtning 534, 535 og 539-542. Der er navnlig tale om markedets oligopolistiske karakter og det forhold, at den pågældende overtrædelse påvirkede hele eller næsten hele udbuddet af gipsplader på de fire nationale markeder, som var genstand for kartellet. Desuden var det pågældende marked stort, både i geografisk forstand og udtrykt i værdi. De fire pågældende markeder var nemlig de største fællesskabsmarkeder for gipsplader, som udgjorde næsten 80% af fællesskabsmarkedets samlede værdi, der beløb sig til 1,21 mia. EUR det sidste hele år, hvor overtrædelsen fandt sted. Endelig havde kartellet, i kraft af det pågældende produkts karakter, nødvendigvis en væsentlig indvirkning på byggemarkedet og påvirkede således en branche af stor betydning for hele økonomien.

346 Det fremgår heller ikke, at det udgangsbeløb, som er fastsat under hensyn til overtrædelsens grovhed i denne sag, er højere end bøden i andre sager i betragtning af det pågældende markeds størrelse. Denne sammenligning betyder dog ikke, at størrelsen på det relevante marked er det bedste eller det eneste kriterium i en sammenligning af de bøder, der er pålagt i forskellige karteller. En sammenligning mellem flere karteller er nemlig vanskelig, da der er mange forskellige faktorer, som Kommissionen kan tage i betragtning med henblik på vurderingen af overtrædelsens grovhed. Som anført ovenfor i præmis 342, kan en sådan sammenligning under alle

omstændigheder kun være vejledende, da Kommissionens beslutningspraksis ikke i sig selv tjener som retlig ramme for bøder i konkurrencesager.

347 På baggrund af de mange faktorer, som gør overtrædelsen i denne sag til en særlig alvorlig overtrædelse (jf. ovenfor, præmis 345), vurderer Retten, at det udgangsbeløb for bøden, som er pålagt sagsøgeren under hensyn til overtrædelsens grovhed, er forholdsmæssigt.

348 Endelig må sagsøgerens argument om, at dennes bøde havde været lavere, hvis Kommissionen havde afsluttet den administrative procedure hurtigere, da den først for ganske nylig satte det generelle bødeniveau op, forkastes. Selv om det medgives, at det generelle bødeniveau er hævet, mens den administrative procedure verserede, skal det blot bemærkes, at den omstændighed, at Kommissionen tidligere har pålagt bøder af en bestemt størrelsesorden i tilfælde af visse typer overtrædelser, ikke kan berøve den muligheden for at forhøje dette niveau inden for de i forordning nr. 17 angivne rammer, hvis det er nødvendigt for at gennemføre Fællesskabets konkurrencepolitik, idet en effektiv gennemførelse af Fællesskabets konkurrenceregler tværtimod kræver, at Kommissionen til enhver tid kan tilpasse bødeniveauet efter konkurrencepolitikkens krav (dommen i sagen Musique diffusion française m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 273, præmis 109, og dommen af 28.6.2005 i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 90, præmis 169).

349 Det fremgår af det ovenstående, at sagsøgerens argumenter, der har til formål at påvise, at udgangsbeløbet for bøden, fastsat under hensyn til overtrædelsens grovhed, var uforholdsmæssigt, må forkastes.

Overtrædelsens varighed

Parternes argumenter

350 Ifølge sagsøgeren har Kommissionen vurderet den påståede overtrædelses varighed urigtigt på grundlag af isolerede og adskilte begivenheder. Kommissionen har begået en fejl ved at vurdere, at sagsøgeren havde begået en overtrædelse med en varighed fra den 31. marts 1992 til den 25. november 1998, dvs. seks år og syv måneder, hvilket gjorde den til en overtrædelse af lang varighed, som berettigede til en forhøjelse på 65% af bødens udgangsbeløb.

351 Sagsøgeren har hævdet, at de påståede overtrædelser er fordelt på to særskilte perioder. Den første periode omfattede tidsrummet fra mødet i London og informationsudvekslingen mellem [A] og medlemmerne af Knauf-familien i 1992 til begyndelsen eller midten af 1993, og den anden periode omfattede udvekslingerne af informationer fra midten eller slutningen af 1993 til 1998 mellem [D] og de administrerende direktører i de øvrige relevante virksomheder. Disse har ingen tilknytning til andre påståede overtrædelser, som fandt sted i perioden 1994-1998, og heller ikke til udvekslingen af data om salget i Det Forenede Kongerige fra midten af 1992 til februar 1998.

352 Under disse omstændigheder har sagsøgeren hævdet, at der ikke findes en kompleks og vedvarende aftale, og har gjort gældende, at overtrædelser, der er begået mere end fem år, inden Kommissionen indledte sin undersøgelse, i henhold til Rådets forordning (EØF) nr. 2988/74 af 26. november 1974 om forældelse af adgangen til at pålægge økonomiske sanktioner inden for Det Europæiske Fællesskabs transport- og konkurrenceret og af adgangen til tvangsfuldbyrdelse af disse sanktioner (EFT L 319, s. 1) er forældede og derfor ikke kan medføre bøde.

353 Endvidere har sagsøgeren understreget, at [D] fortsatte informationsudvekslingerne i marts og november 1998, selv om virksomheden havde forbudt dem i marts 1998. Ifølge sagsøgeren kan virksomheden ikke være ansvarlig for en ansats handlinger, når denne handler i strid med sine instrukser, og overtrædelsen bør derfor anses for at være afsluttet i slutningen af marts 1998.

354 Sagsøgeren har desuden gjort gældende, at det ikke fremgår klart af retningslinjerne, om Kommissionen kan tage dele af år i betragtning. Sagsøgeren går ind for en streng fortolkning af retningslinjerne og mener, at Kommissionen som maksimum burde have forhøjet udgangsbeløbet med 60% i stedet for 65%, dvs. s0% for hvert hele år, som overtrædelsen varede.

355 Sagsøgeren har desuden gjort gældende, at Kommissionen ikke altid burde anvende en forhøjelse på 10%, som den automatisk har gjort i alle de seneste kartelsager. Ifølge sagsøgeren bør Kommissionen tage hensyn til alle de relevante omstændigheder i sagen, når den fastsætter, hvor meget bøden skal forhøjes. Sagsøgeren har tilføjet, at dette var Kommissionens praksis i beslutning 98/273/EF af 28. januar 1998 om en procedure efter […] artikel [81 EF] (sag IV/35.733 — VW) (EFT L 124, s. 60) og beslutning 2002/190/EF af 21. december 2000 om en procedure efter artikel 81 [EF] (sag COMP.F.1/35.918 — JCB) (EFT 2002 L 69, s. 1) samt i sagen om rørkartel (præisolerede rør), hvor den tog hensyn til overtrædelsens intensitet i de forskellige perioder.

356 Ifølge Kommissionen er BPB's argumenter et nyt forsøg på at bestride, at der var tale om en samlet, kompleks og vedvarende overtrædelse, sådan som den fastslog i den anfægtede beslutning.

357 For så vidt angår [D's] adfærd anser Kommissionen sig ikke for forpligtet til at sondre mellem de forskellige organer i virksomheden, hvor nogle deltog aktivt i kartellet, mens andre forsøgte at bringe det til ophør.

358 Ifølge Kommissionen fremgår det intetsteds af retningslinjerne, at den kun må forhøje bødebeløbet for hele år, hvor overtrædelsen fandt sted. Den har forklaret, at risikoen for en større forhøjelse for overtrædelsens varighed nødvendigvis forstærker incitamentet til at angive denne eller samarbejde med Kommissionen. Den modsatte fremgangsmåde ville være i strid med dens erklærede mål om at øge bødestørrelsen i forhold til overtrædelsens varighed.

Rettens bemærkninger

359 Sagsøgerens argumenter, som har til formål at påvise, at der er tale om særskilte overtrædelser, og at en del heraf derfor er forældede, er sammenfaldende med de argumenter, virksomheden har fremført i forbindelse med det tredje anbringende. Da Retten ovenfor har fastslået, at Kommissionen ikke har begået fejl, da den fastslog, at der var tale om en samlet og vedvarende overtrædelse, må sagsøgerens argumenter derfor forkastes.

360 Med hensyn til sagsøgerens argument om, at virksomhedens deltagelse i overtrædelsen havde været bragt til ophør i slutningen af marts 1998, hvis [D] ikke havde ignoreret sine instrukser, er dette ikke relevant. En virksomhed — dvs. en økonomisk enhed bestående af menneskelige, materielle og immaterielle ressourcer (Domstolens dom af 13.7.1962, sag 19/61, Mannesmann mod Den Høje Myndighed, Sml. 1954-1964, s. 333, org.ref.: Rec. s. 675, præmis 705 og 706) — ledes af de organer, der er fastsat i dens vedtægter, og enhver beslutning om at pålægge virksomheden en bøde kan rettes til virksomhedens vedtægtsmæssige ledelse (bestyrelse, direktion, formand, direktør osv.). Konkurrencereglerne ville let kunne omgås, hvis det krævedes af Kommissionen, at den, når den

opdagede en overtrædelse begået af en virksomhed, kontrollerede og godtgjorde, hvem der stod bag de forskellige aktiviteter, hvilket kunne forhindre sanktioner mod den virksomhed, som har draget fordel af kartellet.

361 Vedrørende sagsøgerens påstand om, at det ikke tydeligt fremgår af retningslinjerne, om Kommissionen kan tage dele af år i betragtning, kan det blot fastslås, at der ikke er noget i retningslinjerne, der er til hinder for, at overtrædelsens faktiske varighed tages i betragtning ved bødeudmålingen. Denne fremgangsmåde er fuldstændig logisk og rimelig og er under alle omstændigheder omfattet af Kommissionens skønsbeføjelser.

362 Hvad angår sagsøgerens indvending mod, at Kommissionen automatisk har anvendt maksimumsatsen på 10% pr. år, bemærkes, at selv om retningslinjernes punkt 1 B, første afsnit, tredje led, ikke fastsætter en automatisk forhøjelse på 10% pr. år for overtrædelser af lang varighed, overlades Kommissionen et skøn i så henseende (dommen i sagen Cheil Jedang mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 331, præmis 134).

363 I denne sag har Kommissionen i den anfægtede beslutnings betragtning 554 fastslået, at BPB havde begået en overtrædelse, der varede i seks år og syv måneder, dvs. af lang varighed i retningslinjernes forstand, hvorfor den forhøjede bøden med 65% for overtrædelsens varighed. Det fremgår heraf, at Kommissionen har overholdt de regler, som den har pålagt sig selv i retningslinjerne. Retten mener endvidere ikke, at forhøjelsen på 65% for overtrædelsens varighed i denne sag er uforholdsmæssig.

364 Med hensyn til sagsøgerens påstand om, at Kommissionen ikke har taget hensyn til overtrædelsens forskellige grader af intensitet i den pågældende periode, bemærkes, at forhøjelsen skete ved anvendelse af en bestemt procentdel af udgangsbeløbet, som fastsættes på grundlag af hele overtrædelsens alvor og således allerede afspejlede overtrædelsens forskellige grader af intensitet. Det er således ikke logisk i forbindelse med forhøjelsen af dette beløb for overtrædelsens varighed at tage hensyn til overtrædelsens forskellige grader af intensitet i den pågældende periode.

365 Med hensyn til BPB's påstand om, at Kommissionen i andre sager om konkurrencebegrænsninger af lignende varighed har anvendt lavere forhøjelser for overtrædelsens varighed end forhøjelsen i denne sag, skal det blot understreges, at Kommissionens tidligere beslutningspraksis ikke i sig selv tjener som retlig ramme for bøder i konkurrencesager, da denne udelukkende er fastlagt i forordning nr. 17, og da de erhvervsdrivende desuden ikke kan have nogen berettiget forventning om opretholdelsen af en bestående situation, som Kommissionen kan ændre inden for rammerne af sit skøn (dommen af 28.6.2005 i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 90, præmis 171).

366 Som følge heraf må klagepunktet om, at Kommissionens forhøjelse af bødebeløbet på grundlag af overtrædelsens varighed var fejlagtig, forkastes.

Gentagne overtrædelser

Parternes argumenter

367 Det er sagsøgerens opfattelse, at forhøjelsen på 50%, dvs. med 66 mio. EUR, af udgangsbeløbet for bøden, for gentagne overtrædelser er for høj og uforholdsmæssig.

368 Sagsøgeren har for det første gjort gældende, at den rolle, som virksomhedens datterselskab spillede i den tidligere overtrædelse, var en mindre, passiv rolle (Kommissionens beslutning 94/601/EF af 13.7.1994 om en procedure i henhold til […] artikel [81 EF] (sag IV/C/33.833 — Karton) (EFT L 243, s. 1)). Den endelige bøde, som blev pålagt datterselskabet, var derfor kun på 750 000 EUR. Endvidere blev den tidligere overtrædelse pålagt sanktioner mere end otte år inden den anfægtede beslutnings udstedelse. Sagsøgeren har gjort gældende, at Kommissionen ikke automatisk kan fastsætte en forhøjelse på det grundlag, at der har været en tidligere overtrædelse. Kommissionen burde tage alle omstændighederne ved den tidligere overtrædelse i betragtning: dens art, de omstændigheder, under hvilke den blev begået, hvor lang tid der er forløbet, siden den blev begået, og den sanktion, der blev pålagt. Sagsøgeren har henvist til adskillige retsordener for at påvise, at enhver tidligere overtrædelses art og den tid, der er forløbet, siden den blev begået, tages i betragtning, når en ret fastsætter en forhøjelse af bøden for gentagne overtrædelser.

369 For det andet har sagsøgeren gjort gældende, at Kommissionen ikke kan forhøje bøden for gentagne overtrædelser, når den første overtrædelse falder sammen med den anden. I denne sag blev beslutningen i kartonsagen (jf. ovenfor i præmis 368) vedtaget den 13. juli 1994, og forhøjelsen på 50% burde derfor først have været anvendt fra dette tidspunkt. Ifølge sagsøgeren burde forhøjelsen derfor have været reduceret til 43,7 mio. EUR. Set fra en anden synsvinkel burde den skærpende omstændighed først tages i betragtning vedrørende den forhøjede bøde for overtrædelsens varighed fra juli 1994. I dette tilfælde ville det beløb, som skulle lægges til på grund af skærpende omstændigheder, være 56 mio. EUR.

370 For det tredje har sagsøgeren gjort gældende, at forhøjelsen er for stor og uforholdsmæssig, da den er højere end udgangsbeløbet for de bøder, som blev pålagt Knauf, Lafarge og Gyproc for overtrædelsens grovhed.

371 For det fjerde har sagsøgeren gjort gældende, at forhøjelsen er højere end den nedsættelse på 30%, som virksomheden blev indrømmet som anerkendelse for dens

samarbejde med Kommissionen i denne sag. Virksomheden mener, at de nedsættelser, som gives på grund af samarbejde, bør være faktiske og ikke udlignes på grund af forhøjelsen for gentagne overtrædelser.

372 For det femte har sagsøgeren gjort gældende, at der kun findes en enkelt beslutning fra Kommissionen, beslutningen vedrørende sagen British Sugar (jf. ovenfor i præmis 264), hvor forhøjelsen var højere, nemlig på 75% af grundbeløbet, og at forhøjelsen i nævnte sag skyldtes, at British Sugar var initiativtageren i den første overtrædelse. På baggrund af omstændighederne i denne sag samt på grundlag af Kommissionens beslutning 2002/405/EF af 20. juni 2001 om en procedure i henhold til […] artikel 82 [EF] (COMP/E-2/36.041/PO — Michelin) (EFT 2002 L 143, s. 1), mener virksomheden, at den forhøjelse på 50%, som er fastsat, er for høj.

373 Endelig har sagsøgeren gjort gældende, at Kommissionen har fastsat den samme forhøjelse for virksomheden på grund af gentagne overtrædelser, som den har fastsat for Lafarge, selv om sidstnævntes overtrædelse i den sag, som førte til Kommissionens beslutning 94/815/EF af 30. november 1994 vedrørende en procedure i henhold til […] artikel [81 EF] (sag IV/33.126 og 33.322 — Cement) (EFT L 343, s. 1), var alvorligere end den overtrædelse, som medførte sanktioner i kartonsagen. Sagsøgeren mener, at Kommissionen burde have taget hensyn til forskellene mellem de to tidligere karteller, især Lafarges betydelige rolle, den lange varighed af det kartel, virksomheden deltog i, og den omstændighed, at den var blevet pålagt en bøde på 14,9 mio. EUR for denne overtrædelse. Ved at undlade at tage hensyn til disse forskelle og fastsætte den samme forhøjelse på 50% for begge virksomheder har Kommissionen tilsidesat princippet om ligebehandling.

374 Kommissionen anser gentagne overtrædelser for at være en skærpende omstændighed, for så vidt som den pågældende virksomhed begår en ny overtrædelse, selv om den

allerede er blevet straffet for den samme type overtrædelse og således har fået en klar advarsel om, at denne adfærd var ulovlig og ikke måtte gentages.

375 Hvad angår sagsøgerens argument om, at den første og den anden overtrædelse var sammenfaldende, og at forhøjelsen af bøderne burde være i overensstemmelse hermed, har Kommissionen anført, at denne påstand ikke tager hensyn til, at forhøjelsen har til formål at straffe virksomhedens vilje til at tilsidesætte konkurrencereglerne på trods af de sanktioner, den tidligere er blevet pålagt.

376 Spørgsmålet, om forhøjelsen for gentagne overtrædelser er højere eller lavere end udgangsbeløbet for den bøde, som er pålagt andre virksomheder, eller i forhold til den nedsættelse, som blev givet som følge af BPB's samarbejde, er helt uden relevans.

377 Ifølge Kommissionen har BPB tilføjet endnu et klagepunkt, som ikke indgår i stævningen, nemlig at Kommissionen burde have taget hensyn til tidsrummet efter den tidligere overtrædelse, som ifølge replikken fandt sted »over otte år før offentliggørelsen af beslutningen i denne sag«. Dette klagepunkt kan i henhold til procesreglementets artikel 44, stk. 1, litra c), ikke antages til realitetsbehandling.

Rettens bemærkninger

378 I henhold til fast retspraksis er den omstændighed, at der tages skærpende omstændigheder i betragtning ved fastsættelsen af bøden, i overensstemmelse med

Kommissionens opgave med at sikre overholdelsen af konkurrencereglerne (Domstolens dom af 29.6.2006, sag C-308/04 P, SGL Carbon mod Kommissionen, Sml. I, s. 5977, præmis 71).

379 En eventuel gentagelsessituation er således blandt de forhold, der skal tages i betragtning ved analysen af den pågældende overtrædelses grovhed (dommen i sagen Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 36, præmis 91).

380 Sagsøgerens argument om, at Kommissionen ikke har taget korrekt hensyn til alle omstændighederne i forbindelse med den tidligere overtrædelse, må forkastes.

381 For det første er det vedrørende tidsrummet mellem de to overtrædelser ubestridt, at den første overtrædelse blev straffet, efter at overtrædelsen i denne sag var blevet indledt.

382 I henhold til fast retspraksis råder Kommissionen over et skøn hvad angår valget af de forhold, der skal tages i betragtning ved fastsættelsen af bødens størrelse, såsom sagens særlige omstændigheder, dens sammenhæng og bødernes afskrækkende virkning, uden at det er nødvendigt at opstille en bindende eller udtømmende liste over de kriterier, som skal tages i betragtning (Domstolens kendelse af 25.3.1996, sag C-137/95 P, SPO m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 1611, præmis 54, og dom af 17.7.1997, sag C-219/95 P, Ferriere Nord mod Kommissionen, Sml. I, s. 4411, præmis 33).

383 Det skal fremhæves, at konstateringen og vurderingen af de særlige omstændigheder i forbindelse med et gentagelsestilfælde indgår i Kommissionens skøn på dette område, og at Kommissionen ikke kan være bundet af en eventuel forældelsesfrist for en sådan konstatering. Gentagelsestilfælde udgør nemlig et væsentligt element, som Kommissionen skal tage hensyn til, idet formålet med at tage gentagelsessituationer i betragtning er at tilskynde virksomheder, der har vist en tendens til at begå overtrædelser af konkurrencereglerne, til at ændre deres adfærd. Kommissionen kan derfor i hver enkelt sag tage hensyn til de faktorer, der bekræfter en sådan tendens, herunder f.eks. hvor lang tid der er forløbet mellem overtrædelserne.

384 I denne henseende har Retten fastslået, at et tidsrum på under ti år mellem konstateringen af to overtrædelser vidner om, at sagsøgeren er tilbøjelig til ikke at drage de fornødne konsekvenser af, at selskabet er blevet fundet at have overtrådt konkurrencereglerne (Rettens dom af 25.10.2005, sag T-38/02, Groupe Danone mod Kommissionen, Sml. II, s. 4407, præmis 354 og 355).

385 I denne sag vidner det historiske forløb af de overtrædelser, som sagsøgeren er blevet fundet at have begået, så meget desto mere om virksomhedens tendens til ikke at drage de fornødne konsekvenser af, at den er blevet fundet at have overtrådt konkurrencereglerne, da sagsøgeren efter allerede at have været genstand for Kommissionens tidligere foranstaltninger ved beslutningen i kartonsagen i over fire år fortsatte med at deltage aktivt i det pågældende kartel, efter at denne beslutning var blevet meddelt virksomheden.

386 Under disse omstændigheder er det ikke nødvendigt at undersøge Kommissionens argument om, at sagsøgerens argument vedrørende tidsrummet mellem sanktionen for den første overtrædelse og udstedelsen af den anfægtede beslutning ikke kan antages til realitetsbehandling.

387 Hvad desuden angår omstændighederne i forbindelse med tidligere adfærd forudsætter recidivbegrebet ikke nødvendigvis en konstatering af, at der tidligere er blevet pålagt en økonomisk sanktion, men kun, at der er begået en overtrædelse af Fællesskabets konkurrenceregler (dommen i sagen Groupe Danone mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 384, præmis 363).

388 Formålet med at tage gentagelsessituationer i betragtning er nemlig at tilskynde virksomheder, der har vist en tendens til at begå overtrædelser af konkurrencereglerne, til at ændre deres adfærd, da en tidligere konstatering af, at de har begået en overtrædelse, ikke var tilstrækkelig til at forhindre en gentagelse af en adfærd, som udgør en overtrædelse. Det forhold, som afgør, om der er tale om en gentagelse, er således ikke, at der tidligere er pålagt en bøde, og slet ikke bødens størrelse, men at der tidligere er konstateret en overtrædelse.

389 Endelig har sagsøgeren end ikke hævdet, at den overtrædelse, som virksomhedens datterselskab blev pålagt sanktioner for i kartonsagen, ikke er en overtrædelse af samme type som overtrædelsen i denne sag.

390 Kommissionen har derfor ikke i denne sag begået en fejl ved at vurdere, at de særlige omstændigheder i sagen, især det forhold, at den samme virksomhed allerede var blevet fundet at have begået en overtrædelse, og på trods heraf og på trods af den pålagte sanktion havde fortsat med at deltage i en lignende overtrædelse af den samme traktatbestemmelse, udgjorde en gentagen overtrædelse.

391 Sagsøgerens argument om, at den første og den anden overtrædelse er sammenfaldende, og Kommissionen derfor først kan forhøje bøden for gentagne overtrædelser fra tidspunktet for vedtagelsen af den første beslutning om at pålægge sanktion for den ene af de to overtrædelser, må forkastes.

392 Det er korrekt, at en politik, hvor der pålægges sanktioner for gentagne overtrædelser, kun har en effektiv virkning på den, der har begået overtrædelsen, i det omfang truslen om en alvorligere sanktion i tilfælde af en gentagen overtrædelse kan motivere denne til at ændre sin adfærd. At der tages hensyn til gentagne overtrædelser, begrundes nemlig i behovet for yderligere afskrækkende virkning, som fremgår af, at en konstatering af en tidligere overtrædelse ikke har været tilstrækkelig til at hindre gentagelsen af en overtrædelse. Den gentagne adfærd er således nødvendigvis indtruffet efter konstateringen af og pålæggelsen af sanktionen for den første overtrædelse, idet den forklares ved, at denne sanktion ikke har været tilstrækkeligt afskrækkende.

393 I denne henseende fastslog Retten i dommen af 11. marts 1999 i sagen Thyssen Stahl mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 270, at Kommissionen i sin beslutning begik en retlig fejl, for så vidt som forhøjelsen af den bøde, som blev pålagt Thyssen Stahl AC, var begrundet med, at Kommissionen allerede havde pålagt sanktioner for lignende overtrædelser ved beslutning 90/417/EKSF af 18. juli 1990 om en procedure i henhold til EKSF-traktatens artikel 65 vedrørende aftaler og forskellige former for samordnet praksis mellem europæiske producenter af koldvalsede flade produkter af rustfrit stål (EFT L 220, s. 28), selv om størstedelen af perioden for Thyssen Stahls overtrædelse i den pågældende sag, fra den 30. juni 1998 til udgangen af 1990, lå forud for denne beslutning (præmis 617-625).

394 I modsætning til den sag, som førte til dommen af 11. marts 1999 i sagen Thyssen Stahl mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 270, hvor størstedelen af overtrædelsen fandt sted før den første beslutning, fortsatte BPB i nærværende sag med at deltage i det pågældende kartel i over fire år efter den beslutning, der blev vedtaget i kartonsagen.

395 Som anført ovenfor i præmis 382, afhænger vurderingen af de særlige omstændigheder i forbindelse med et gentagelsestilfælde af Kommissionens vurdering af sagens omstændigheder inden for rammerne af dennes skøn.

396 På baggrund af sagens omstændigheder finder Retten, at Kommissionen ikke overskred sine skønsbeføjelser ved at fastslå, at det forhold, at BPB i mere end fire år efter den første konstatering af overtrædelsen fortsatte med at deltage i en lignende traktatovertrædelse, udgjorde et gentagelsestilfælde, hvorfor den forhøjede bøden.

397 For så vidt angår forhøjelsens størrelse skal Retten bemærke, at Kommissionen ved fastsættelsen af bødebeløbet råder over et skøn. Den er ikke forpligtet til at anvende nøjagtige matematiske formler (dommen i sagen Michelin mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 273, præmis 292).

398 Endvidere er gentagen adfærd, ud fra et afskrækkelsessynspunkt, en omstændighed, som berettiger en betydelig forhøjelse af bødens grundbeløb. Det udgør nemlig beviset for, at den tidligere pålagte sanktion ikke var tilstrækkeligt afskrækkende (dommen i sagen Michelin mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 273, præmis 293).

399 Med hensyn til forhøjelsen i denne sag finder Retten, at den er forholdsmæssig. Det skal i denne henseende understreges, at den beslutning, som blev vedtaget i kartonsagen, og den anfægtede beslutning vedrører samme type overtrædelser. Følgerne af denne konstatering påvirkes ikke af sagsøgerens påstand om, at virksomhedens datterselskab spillede en mindre, passiv rolle i kartonsagen. Det, der er vigtigt, er, at selv om det blev konstateret, at der forelå en overtrædelse af Fællesskabets konkurrenceret, fortsatte den pågældende virksomhed med at overtræde den. Under disse omstændigheder havde Kommissionen ret til at forhøje grundbeløbet for bøden med 50% for at tilskynde sagsøgeren til at overholde traktatens konkurrenceregler.

400 Da sagsøgerens argumenter for, at forhøjelsen for gentagne overtrædelser ikke var forholdsmæssig, i alt væsentligt lægger til grund, at forhøjelsens størrelse i absolutte tal, dvs. 66 mio. EUR, er uforholdsmæssig, må de forkastes.

401 Når Kommissionen fastsætter en forhøjelse under hensyn til gentagne overtrædelser, kan den nøjes med at undersøge, hvilken procentsats der vil være forholdsmæssig, uden at tage hensyn til det beløb i absolutte tal, som grundbeløbet for bøden forhøjes med, når procentsatsen anvendes herpå. Så længe den procentvise forhøjelse ikke er for stor, er forhøjelsen udtrykt i absolutte tal blot den matematiske følge af anvendelsen af denne procentsats på grundbeløbet, som har været genstand for en særskilt undersøgelse af, om det er forholdsmæssigt i forhold til overtrædelsens grovhed og varighed.

402 Forhøjelsen på 50% af grundbeløbet for sagsøgerens bøde på grund af gentagne overtrædelser er derfor ikke uforholdsmæssig.

403 Hvad angår Kommissionens tidligere praksis har sagsøgeren gjort gældende, at den kun i en enkelt tidligere beslutning har fastsat en større forhøjelse, nemlig på 75% i sagen British Sugar, og at British Sugars rolle som initiativtager i den første overtrædelse dannede grundlag for forhøjelsen i denne sag. Sagsøgeren mener, at den forhøjelse på 50%, som er anvendt, er for høj i betragtning af sagens omstændigheder.

404 Med hensyn til sammenligninger med andre beslutninger fra Kommissionen, når denne pålægger bøder for overtrædelse af konkurrencereglerne, kan disse beslutninger kun være relevante med hensyn til overholdelsen af ligebehandlingsprincippet, hvis det påvises, at de faktiske omstændigheder i sagerne vedrørende disse øvrige beslutninger

er identiske med sagens omstændigheder (jf. i denne retning dommen af 13.1.2004 i sagen JCB Service mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 343, præmis 187).

405 Sagsøgeren har imidlertid ikke fremlagt tilstrækkelige oplysninger til, at det kan konkluderes, at disse betingelser var opfyldt i denne sag. Især må det konstateres, at virksomheden ikke har påberåbt sig beslutninger, der er samtidige med beslutningen i denne sag, hvor Kommissionen anvendte en lavere forhøjelsessats for omstændigheder svarende til denne sag. Med hensyn til henvisningen til Michelin-beslutningen, hvor virksomheden Michelin blev pålagt sanktioner på grund af gentagelse af et rabatsystem, som havde til formål at sikre forhandlernes loyalitet, er der tale om omstændigheder, der er klart forskellige fra denne sag, da et sådant rabatsystem ikke kan sammenlignes, med hensyn til grovheden af overtrædelsen af Fællesskabets konkurrenceret, med et hemmeligt kartel vedrørende priser og stabilisering af et marked af en betydelig værdi.

406 Under alle omstændigheder indebærer den omstændighed alene, at Kommissionen i en anden beslutning har fastsat en anden forhøjelse af grundbeløbet på grund af gentagne overtrædelser, ikke, at den er forpligtet til at anvende den samme procentsats for forhøjelsen i den anfægtede beslutning. Kommissionens tidligere beslutningspraksis tjener nemlig ikke i sig selv som retlig ramme for bøder i konkurrencesager, da denne udelukkende er fastlagt i forordning nr. 17 (dommen i sagen Michelin mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 273, præmis 292).

407 Sagsøgeren har desuden gjort gældende, at forhøjelsen er for stor og uforholdsmæssig, da den er højere end udgangsbeløbet for den bøde, som blev pålagt Knauf, Lafarge og Gyproc, for overtrædelsens grovhed.

408 Dette argument er ikke relevant. Da BPB's bøde er fastsat korrekt, og forhøjelsen på grund af gentagne overtrædelser er forholdsmæssig, er den omstændighed, at forhøjelsen i absolutte tal er højere end udgangsbeløbet for de bøder, der er pålagt de øvrige karteldeltagere, blot en matematisk konsekvens af forhøjelsen, som er uden sammenhæng med de øvrige bøders størrelse.

409 Sagsøgeren har endvidere gjort gældende, at forhøjelsen er højere end den nedsættelse på 30%, som virksomheden blev indrømmet som anerkendelse for dens samarbejde med Kommissionen i denne sag.

410 Dette argument er heller ikke relevant. Der er tale om to forskellige faser i fastsættelsen af bødebeløbet.

411 Endelig har sagsøgeren gjort gældende, at Kommissionen for virksomheden har anvendt den samme forhøjelse på grund af gentagne overtrædelser som for Lafarge, selv om sidstnævntes overtrædelse i cementsagen var alvorligere end den, der blev pålagt sanktioner for i kartonsagen.

412 Dette argument er også ugrundet. Som der er gjort rede for ovenfor, var forhøjelsen for gentagne overtrædelser nemlig knyttet til en skærpende omstændighed, som specifikt vedrørte den pågældende virksomhed, hvorfor det forhold, at omstændighederne ved den overtrædelse, som tidligere var begået af Lafarge, ikke svarer til omstændighederne ved den tidligere overtrædelse, som sagsøgeren begik, ikke er relevant. Det, som er relevant, er, at begge virksomheder tidligere har været involveret i meget alvorlige overtrædelser, men, på trods af, at disse overtrædelser er konstateret, ikke har bragt deres deltagelse i den pågældende overtrædelse, som førte til sanktioner, til ophør.

413 Af det ovenstående følger, at sagsøgerens argumenter om hensyntagen til gentagne overtrædelser må forkastes.

Formildende omstændigheder

Parternes argumenter

414 Ifølge sagsøgeren burde Kommissionen have nedsat bøden på grund af de foranstaltninger, som var truffet før og efter Kommissionens undersøgelse. Sagsøgeren mener, at Kommissionen fejlagtigt anså disse foranstaltninger for at være ineffektive. At Kommissionen ikke anerkender virksomhedens indsats, er i strid med princippet om ligebehandling og princippet om beskyttelse af den berettigede forventning.

415 For det første har sagsøgeren gjort gældende, at virksomheden på baggrund af påstandene i det anonyme brev skaffede sig advokatbistand for at foretage sin egen undersøgelse (herefter »projekt Alfa«). På grundlag af konklusionerne fra projekt Alfa iværksatte sagsøgerens bestyrelse et mere formelt program til efterlevelse af konkurrenceretten, i hvilken forbindelse den vedtog en principerklæring om efterlevelse, som skulle underskrives af bestyrelsesmedlemmerne, de øvrige medlemmer af ledelsen og de pågældende medarbejdere. Sagsøgeren besluttede ligeledes at indstille alle informationsudvekslinger og overlod til et advokatfirma at bistå med at udarbejde og gennemføre diverse andre dele af det formelle efterlevelsesprogram.

416 For det andet har sagsøgeren gjort gældende, at de foranstaltninger, den har truffet, efter at Kommissionen indledte sin undersøgelse, er tegn på en høj grad af samarbejde. Den har givet inspektørerne fri adgang til sine dokumenter og computere. Desuden har

den udleveret de dokumenter, Kommissionen har anmodet om, og [D] har svaret indgående på Kommissionens spørgsmål. Desuden har den, i sit svar på den anden begæring om oplysninger, givet Kommissionen oplysninger, som denne ikke tidligere havde kendskab til. Sagsøgeren er af den opfattelse, at virksomhedens indsats for at bringe overtrædelsen til ophør, før Kommissionen indledte sin undersøgelse, og det frivillige samarbejde under undersøgelsen burde medføre nedsættelse af bødebeløbet.

417 Sagsøgeren har afvist Kommissionens argument om, at virksomheden har ødelagt eller skjult beviser, og har anført, at der ikke er nogen beviser for disse påstande. Virksomheden har understreget, at der ganske vist blev fjernet nogle dokumenter i forbindelse med projekt Alpha, men der blev lagt et notat herom i sagsmappen.

418 For det tredje er sagsøgeren vedrørende den omstændighed, at virksomhedens administrerende direktør, [D], ikke overholdt bestyrelsens instrukser og fortsatte informationsudvekslingerne uden bestyrelsens og personalets vidende, af den opfattelse, at den ikke kan holdes ansvarlig for hans handlinger, især på baggrund af hans selvstændige stilling. Endvidere har sagsøgeren gjort gældende, at [D] måtte fratræde sin stilling øjeblikkeligt uden kompensation, da det blev afsløret, at han havde fortsat disse udvekslinger. Sagsøgeren har understreget, at [D's] fravigelse af sine instrukser var det eneste punkt, hvor indsatsen for at bringe overtrædelsen til ophør ikke lykkedes. Kommissionen kan derfor ikke hævde, at virksomhedens foranstaltninger var ineffektive.

419 For det fjerde har sagsøgeren hævdet, at virksomheden trak sig ud af informationsudvekslingssystemet i april 1998. Hvis ikke [D] med overlæg havde tilsidesat bestyrelsens instrukser, havde efterlevelsen af konkurrencereglerne været fuldstændig fra marts 1998. Desuden mener sagsøgeren at have ret til en nedsættelse af bøden for at have bragt overtrædelsen til ophør, straks efter at Kommissionen havde grebet ind.

420 For det femte mener sagsøgeren ikke, at virksomheden har haft nogen gevinst af overtrædelsen. Priserne forblev på det samme niveau i faktiske tal i Det Forenede Kongerige og faldt i Tyskland, selv om virksomhedens omkostninger var steget. Desuden var dens markedsandel på hvert af de pågældende fire markeder mindre i 1998 end i 1992, og først i 1997/1998 nåede dens omsætning op på samme niveau som i 1991/1992. Desuden ville priserne under alle omstændigheder være kommet op på samme niveau, efter at priskrigen var bragt til ophør. Hvis Kommissionen kan forhøje en bøde på grund af gevinst, der er opnået efter overtrædelsen, bør den ifølge sagsøgeren også tage hensyn til, at overtrædelsen overhovedet ikke medførte nogen gevinst, og nedsætte bøden.

421 Kommissionen har bestridt sagsøgerens argumenter.

422 Kommissionen har i replikken anført, at BPB har fremsat et nyt argument, hvormed virksomheden kræver nedsættelse af bøden med den begrundelse, at den bragte overtrædelsen til ophør efter Kommissionens undersøgelse i slutningen af 1998. Dette nye argument er fremsat for sent og kan ikke antages til realitetsbehandling. Desuden er det grundløst, da Kommissionen som overordnet princip hverken er forpligtet til at anse det for en skærpende omstændighed, at en overtrædelse fortsættes, eller for en formildende omstændighed, at en overtrædelse bringes til ophør.

Rettens bemærkninger

423 For det første skal det, vedrørende de foranstaltninger, sagsøgeren vedtog for at undgå gentagelser fra virksomhedens side (afskedigelsen af de øverste ledere, som var involveret i overtrædelserne, samt vedtagelsen af interne programmer med henblik på

efterlevelse af konkurrencereglerne og initiativer til at bevidstgøre personalet i denne henseende), bemærkes, at selv om det ganske vist er vigtigt, at en virksomhed træffer foranstaltninger for at undgå, at dens medarbejdere i fremtiden begår nye overtrædelser af Fællesskabets konkurrenceregler, ændrer dette ikke ved eksistensen af den konstaterede overtrædelse. Det følger heraf, at den blotte omstændighed, at indførelsen af et konkurrenceprogram i enkelte tilfælde i Kommissionens hidtidige beslutningspraksis er blevet tillagt betydning som formildende omstændighed, ikke medfører en tilsvarende forpligtelse for institutionen i en konkret sag (Rettens dom af 9.7.2003, sag T-224/00, Archer Daniels Midland og Archer Daniels Midland Ingredients mod Kommissionen, Sml. II, s. 2597, præmis 280).

424 Kommissionen er derfor ikke forpligtet til at anvende et sådant forhold som formildende omstændighed, såfremt den handler i overensstemmelse med ligebehandlingsprincippet, som indebærer, at der ikke foretages en forskelligartet bedømmelse på dette punkt mellem de virksomheder, som er adressater for en og samme beslutning (dommen af 9.7.2003 i sagen Archer Daniels Midland og Archer Daniels Midland Ingredients mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 423, præmis 281). Det fremgår på ingen måde af den anfægtede beslutning, at Kommissionen, hvad dette angår, vurderede de fire virksomheder forskelligt, hvilket sagsøgeren i øvrigt heller ikke har hævdet.

425 For det andet har sagsøgeren gjort gældende, at de foranstaltninger, virksomheden traf, efter at Kommissionen havde indledt sin undersøgelse, viste en høj grad af samarbejde, og at dens bøde derfor bør nedsættes. Disse argumenter hænger sammen med spørgsmålet, om Kommissionen tog korrekt hensyn til sagsøgerens samarbejde inden for rammerne af samarbejdsmeddelelsen. Sagsøgerens samarbejde under den administrative procedure vil blive behandlet i det følgende, men det udgør ikke en formildende omstændighed, som berettiger til en separat nedsættelse ud over nedsættelsen på grund af samarbejdsmeddelelsen.

426 Det skal dog bemærkes, at muligheden for at mindske bøden for en virksomhed, der har samarbejdet med Kommissionen under en procedure vedrørende overtrædelse af konkurrencereglerne, uden for den ramme, der er fastsat i samarbejdsmeddelelsen, anerkendes i retningslinjerne, hvoraf det af punkt 3, sjette led, fremgår, at der som formildende omstændighed tages hensyn til, hvis »en virksomhed har samarbejdet effektivt i forbindelse med proceduren, uden for anvendelsesområdet for [samarbejdsmeddelelsen]«.

427 Men selv hvis dette anbringende måtte fortolkes således, at det tog sigte på, at det fastslås, at Kommissionen burde have indrømmet sagsøgeren en yderligere bødenedsættelse i henhold til denne bestemmelse, må det fastslås, at de overtrædelser, som den foreliggende sag drejer sig om, rent faktisk er omfattet af anvendelsesområdet for samarbejdsmeddelelsen, i hvis afsnit A, punkt 1, første afsnit, der henvises til hemmelige karteller vedrørende prisfastsættelse, produktions- eller salgskvoter, deling af markeder eller import- eller eksportforbud. Sagsøgeren kan følgelig ikke med føje kritisere Kommissionen for, at den ikke har taget hensyn til graden af sagsøgerens samarbejde som en formildende omstændighed uden for den retlige ramme, samarbejdsmeddelelsen udgør (Rettens dom af 15.3.2006, sag T-15/02, BASF mod Kommissionen, Sml. II, s. 497, præmis 586).

428 Desuden kan der ikke rettes en sådan kritik mod Kommissionen, selv hvis det måtte lægges til grund, at samarbejde om en undersøgelse angående horisontale karteller vedrørende prisfastsættelse og fordeling af salg kan belønnes i henhold til retningslinjernes punkt 3, sjette led. I så fald ville det nemlig være en nødvendig forudsætning for en nedsættelse i henhold til denne bestemmelse, at samarbejdet ikke kunne belønnes inden for rammerne af samarbejdsmeddelelsen, og at det var effektivt, dvs. havde lettet Kommissionens opgave med hensyn til at konstatere og bekæmpe overtrædelser af Fællesskabets konkurrenceregler (dommen i sagen BASF mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 427, præmis 587 og 588).

429 For det tredje er sagsøgeren af den opfattelse, at virksomheden ikke kan holdes ansvarlig for, at dens administrerende direktør, [D], ikke overholdt de instrukser, han havde fået af bestyrelsen, og fortsatte informationsudvekslingerne uden bestyrelsens og de øvrige ansattes vidende.

430 Dette argument er ikke relevant. En virksomhed — dvs. en økonomisk enhed bestående af menneskelige, materielle og immaterielle ressourcer (dommen i sagen Mannesmann mod Den Høje Myndighed, nævnt ovenfor i præmis 360, præmis 705 og 706) — ledes af de organer, der er fastsat i dens vedtægter, og enhver beslutning om at pålægge virksomheden en bøde kan rettes til virksomhedens vedtægtsmæssige ledelse (bestyrelse, direktion, formand, direktør osv.). Konkurrencereglerne ville let kunne omgås, hvis det krævedes af Kommissionen, at den, når den opdagede en overtrædelse begået af en virksomhed, kontrollerede og godtgjorde, hvem der stod bag de forskellige aktiviteter, hvilket kunne forhindre sanktioner mod den virksomhed, som har draget fordel af kartellet.

431 Selv om BPB hævder at være blevet svigtet af sin tidligere administrerende direktør, som undlod at følge bestyrelsens udtrykkelige instrukser, skal løsningen på denne konflikt søges i forholdet mellem [D] og BPB og ikke i Kommissionens anvendelse af konkurrenceretten. Selv om [D] rent faktisk ikke overholdt instrukserne fra BPB's bestyrelse og fortsatte informationsudvekslingerne uden dennes vidende, havde Kommissionen således ret til at pålægge virksomheden en bøde, ligesom BPB og/eller virksomhedens ejere frit kunne træffe de foranstaltninger over for [D], som blev anset for nyttige.

432 For det fjerde har sagsøgeren hævdet, at virksomheden trak sig ud af informationsudvekslingssystemet i april 1998. Hvis ikke [D] med overlæg havde tilsidesat instrukserne fra sagsøgerens bestyrelse, havde efterlevelsen af konkurrencereglerne været fuldstændig fra marts 1998.

433 Dette argument er delvis sammenfaldende med det foregående og er heller ikke relevant. Da sagsøgeren var ansvarlig for [D's] handlinger, fortsatte overtrædelsen frem til november 1998.

434 Desuden fastslog Kommissionen med rette, at selv om det forhold, at sagsøgeren trak sig ud af informationsudvekslingssystemet, vidner om en vilje til at undgå en adfærd, som kan lede til mistanke, blev denne ikke ledsaget af andre foranstaltninger for at bringe ulovlige aftaler til ophør, hvilket fremgår af, at informationsudvekslingerne fortsatte, og af de drøftelser, der fandt sted mellem konkurrenterne i Haag.

435 Hvad angår sagsøgerens argument om, at overtrædelsen ophørte efter Kommissionens undersøgelse, hvilket sidstnævnte ikke mener kan antages til realitetsbehandling, skal det fastslås, at sagsøgeren allerede i stævningen påberåbte sig »overtrædelsens øjeblikkelige ophør som en formildende omstændighed«. Dette argument er således ikke et nyt argument som omhandlet i procesreglementets artikel 48, stk. 2, men udgør en uddybning af et anbringende, som tidligere er fremført direkte eller indirekte i stævningen, som bør admitteres (Domstolens dom af 15.12.2005, sag C-66/02, Italien mod Kommissionen, Sml. I, s. 10901, præmis 86 og den deri nævnte retspraksis).

436 I henhold til retningslinjernes punkt 3, tredje led, udgør det en formildende omstændighed, »hvis en virksomhed har bragt overtrædelsen til ophør straks efter Kommissionens første indgreb (typisk en kontrolundersøgelse)«. En bødenedsættelse med den begrundelse, at overtrædelsen blev bragt til ophør straks efter Kommissionens første indgreb, kan dog ikke ske automatisk, men afhænger af Kommissionens vurdering, som led i udøvelsen af dennes skøn, af sagens omstændigheder. Hvad dette angår vil anvendelsen af denne bestemmelse i retningslinjerne til fordel for en virksomhed være særligt rimelig i en situation, hvor den pågældende adfærds konkurrencestridige karakter ikke er klar. Omvendt vil det i princippet være mindre passende at anvende den i en situation, hvor adfærden klart er i strid med konkurrencereglerne, forudsat at den er påvist (Rettens dom af 8.7.2004, sag T-44/00, Mannesmannröhren-Werke mod Kommissionen, Sml. II, s. 2223, præmis

281; jf. desuden i denne retning Rettens dom af 15.6.2005, forenede sager T-71/03, T-74/03, T-87/03 og T-91/03, Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen, ikke trykt i Samling af Afgørelser, præmis 292 og 294).

437 Selv om Kommissionen tidligere har anset frivilligt ophør af en overtrædelse for en formildende omstændighed, kan den nemlig i henhold til retningslinjerne tage hensyn til, at meget alvorlige overtrædelser endnu, skønt deres ulovlighed allerede blev fastslået i begyndelsen af den fælles konkurrencepolitik, er relativt hyppige, og følgelig skønne, at det var nødvendigt at opgive denne generøse praksis og ikke længere belønne ophøret af en sådan overtrædelse med en bødenedsættelse.

438 Under disse omstændigheder er spørgsmålet, hvorvidt sagsøgeren med rimelighed kunne nære tvivl om sin adfærds konkurrencebegrænsende karakter, afgørende for, om en bødenedsættelse på grund af overtrædelsens ophør er passende.

439 Overtrædelsen i denne sag vedrører et hemmeligt kartel, der havde til formål at udveksle oplysninger på et oligopolistisk marked samt at stabilisere markeder. Denne form for kartel er en meget alvorlig overtrædelse. De pågældende virksomheder burde derfor have været vidende om, at deres adfærd var ulovlig. Desuden bekræfter kartellets hemmelige karakter, at de pågældende virksomheder var vidende om deres adfærds ulovlige karakter.

440 Af de nævnte grunde kan det ikke anses for en fejl, at den omstændighed, at overtrædelsen blev bragt til ophør straks efter Kommissionens første kontrolundersøgelse, ikke er taget i betragtning som en formildende omstændighed i denne sag.

441 For det femte bemærkes med hensyn til sagsøgerens argument om, at Kommissionen ikke har taget hensyn til, at sagsøgeren praktisk talt ikke har haft nogen fordel af den pågældende overtrædelse, at skønt størrelsen af den pålagte bøde skal stå i rimeligt forhold til overtrædelsens varighed og de øvrige faktorer, der indgår i vurderingen af dennes grovhed, såsom den fortjeneste, den berørte virksomhed har kunnet opnå ved sin praksis, kan den omstændighed, at en virksomhed ikke har opnået nogen fortjeneste ved en overtrædelse, ikke være til hinder for, at der pålægges en bøde, idet bøderne ellers ville miste deres afskrækkende virkning (Rettens dom af 29.11.2005, sag T-52/02, SNCZ mod Kommissionen, Sml. II, s. 5005, præmis 89).

442 Endelig fastslås, at skønt Kommissionen i henhold til sine retningslinjer (punkt 2, femte led) kan forhøje bøden på grundlag af skærpende omstændigheder for at overskride fortjenesten som følge af denne ulovlige praksis, bevirker denne mulighed ikke, at Kommissionen har forpligtet sig til for fremtiden i alle tilfælde med henblik på bødeudmålingen at fastslå den økonomiske fordel ved den pågældende overtrædelse. Med andre ord kan den omstændighed, at der ikke er tale om en sådan fordel, ikke anses for en formildende omstændighed (dommen i sagen SNCZ mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 441, præmis 91).

443 Sagsøgerens argumenter med henblik på at opnå en bødenedsættelse på grund af formildende omstændigheder må derfor forkastes.

Samarbejdet

Parternes argumenter

444 Sagsøgeren har gjort gældende, at Kommissionen har tilsidesat princippet om beskyttelse af den berettigede forventning og rimelighedsprincippet ved at beslutte, at de foranstaltninger, virksomheden traf, kun berettigede den til en nedsættelse af

bøden på 30% i henhold til bestemmelserne i samarbejdsmeddelelsens afsnit D. Sagsøgeren mener, at virksomheden burde have haft en nedsættelse på 50-75% af bøden i overensstemmelse med bestemmelserne i samarbejdsmeddelelsens afsnit C.

445 Det er sagsøgerens opfattelse, at virksomheden har udleveret afgørende oplysninger, som i vidt omfang ligger til grund for den anfægtede beslutning. Sagsøgeren har bemærket, at Kommissionen f.eks. ikke havde fået oplysninger om mødet i London, det faktiske grundlag for indledningen af overtrædelsen, uden den indrømmelse, virksomheden gav i sit svar på den anden begæring om oplysninger. Virksomheden har i denne henseende gjort opmærksom på, at Kommissionens spørgsmål udelukkende vedrørte udveksling af oplysninger, som foregik under de fire pågældende virksomheders administrerende direktørers ledelse. Den kunne derfor have nøjedes med at svare på dette spørgsmål. Virksomheden blev dog i mellemtiden informeret af sin tidligere bestyrelsesformand og administrerende direktør, [A], om, at der var blevet arrangeret et møde i 1992. Den valgte at afsløre, at mødet havde fundet sted, og hvad der var foregået på mødet. Der er således tale om en meget vigtig indrømmelse. Uden dens samarbejde havde Kommissionen heller ikke fået kendskab til udvekslingerne af informationer i Det Forenede Kongerige og forhåndsunderretningerne om en eller to stigninger i katalogpriserne i Det Forenede Kongerige. Virksomheden har understreget, at den helt frivilligt indrømmede, at man i Versailles havde drøftet et forsøg på at dele det tyske marked, og ligeledes, i sit svar på klagepunktsmeddelelsen, indrømmede, at der også havde fundet drøftelser sted i Bruxelles i slutningen af 1997, samt ved en middag i Haag, selv om den har hævdet, at der ikke var indgået nogen aftale. Sagsøgeren har anført, at virksomheden ligeledes har indrømmet at have deltaget i informationsudvekslingssystemet. Selv om visse oplysninger om denne udveksling var blevet indsamlet under kontrolbesøget på hovedkontoret, gjorde de oplysninger, virksomheden udleverede, Kommissionen bedre i stand til at forstå denne udveksling.

446 Selv om Knauf har bekræftet, at mødet i London fandt sted, og selv om Kommissionen i et vist omfang lagde det bevismateriale, som Knauf har udleveret vedrørende det pågældende møde, til grund for sin beslutning, handlede denne virksomhed udelukkende, som den gjorde, fordi mødet var nævnt i klagepunktsmeddelelsen. Knauf havde ikke kunnet bekræfte noget, hvis sagsøgeren ikke havde afsløret, at der havde været afholdt et møde før udsendelsen af klagepunktsmeddelelsen. Sagsøgeren mener desuden ikke, at Kommissionen efter sit første kontrolbesøg kunne indlede en

administrativ procedure, da den i stedet gik videre med fasen med indledende undersøgelser ved at udbede sig oplysninger fra de pågældende virksomheder. En af disse begæringer, som blev sendt til sagsøgeren, var helt og holdent baseret på informationer, som virksomheden selv havde udleveret. Kommissionen havde således først kunnet vedtage klagepunktsmeddelelsen efter at have modtaget sagsøgerens oplysninger.

447 Sagsøgeren har gjort gældende, at virksomheden havde ophørt med at deltage i den ulovlige adfærd otte måneder før Kommissionens undersøgelse, hvis ikke [D] havde overtrådt sine instrukser.

448 Sagsøgeren har ligeledes bemærket, at virksomheden ikke har tvunget nogen anden virksomhed til at deltage i kartellet, at den ikke var initiativtageren til dette og ikke spillede nogen afgørende rolle i de pågældende konkurrencebegrænsende former for adfærd.

449 Endelig har sagsøgeren hævdet, at selv om Kommissionen havde ret til kun at indrømme virksomheden en bødenedsættelse i henhold til samarbejdsmeddelelsens afsnit D, har denne tilsidesat princippet om ligebehandling ved at indrømme Gyproc en nedsættelse af bøden på 40%, mens sagsøgeren kun har fået en nedsættelse på 30%. Ifølge sagsøgeren var de oplysninger, virksomheden udleverede, af større betydning for Kommissionens argumenter, da de af Gyproc udleverede oplysninger udelukkende vedrørte perioden 1996-1998 og det tyske marked. For så vidt angår Kommissionens argument om, at Gyprocs deltagelse i overtrædelsen var mindre alvorlig end sagsøgerens, er det virksomhedens opfattelse, at størrelsen af en bødenedsættelse, som Kommissionen indrømmer en virksomhed, bør afhænge af de udleverede oplysningers kvalitet og ikke af grovheden af virksomhedens deltagelse i overtrædelsen.

450 Sagsøgeren har tilføjet, at Kommissionen ikke kan behandle virksomheden anderledes en Gyproc med den begrundelse, at sidstnævnte ikke bestred de faktiske omstændigheder eller klassificeringen af dem som overtrædelser. Virksomheden har tilføjet, at dens indvendinger først og fremmest vedrørte de konklusioner, som Kommissionen udledte af de faktiske omstændigheder, og ikke selve omstændighederne.

451 Ifølge Kommissionen kan dennes konklusioner på grundlag af samarbejdsmeddelelsen kun annulleres, hvis de er behæftet med en faktisk vildfarelse eller et fejlagtigt skøn.

452 Kommissionen har gjort gældende, at de informationer, sagsøgeren har henvist til, bortset fra punkt 5, 6 og 9 i tabellen på s. 151-154 i stævningen, enten blev udleveret som svar på begæringen om oplysninger eller mundtligt som svar på spørgsmål stillet under kontrolbesøgene. Ifølge Kommissionen har den ret til at undlade at tage denne form for informationer i betragtning ved vurderingen af en virksomheds samarbejde. Kommissionen har anført, at den har taget hensyn til, at svarene var meget detaljerede og nogle gange gik videre end, hvad der var nødvendigt for at give et fuldstændigt svar.

453 Med hensyn til de informationer, som blev givet af egen fri vilje, har Kommissionen gjort gældende, at den, hvad angår tabellens punkt 6, allerede var i besiddelse af de informationer, som er anført i den anfægtede beslutnings betragtning 201 og 205. Den har anført, at den ligeledes, også før BPB's indrømmelser, rådede over tilstrækkelige oplysninger vedrørende tabellens punkt 9 (og punkt 10). Med hensyn til punkt 5 har Kommissionen tilføjet, at selv om denne information var nyttig, og den tog hensyn hertil med henblik på at fastsætte bødenedsættelsen som følge af samarbejdsmeddelelsen, var der to rapporter, henvendt til [D], omtalt i punkt 77 i klagepunktsmeddelelsen. Rapporterne indeholdt detaljerede informationer om de øvrige producenters omsætning og kunne have dannet grundlag for yderligere undersøgelser af

spørgsmålet, selv om disse informationer ikke var tilstrækkelige i sig selv. En stor del af de informationer, som BPB udleverede, var således ikke afgørende.

454 Med hensyn til mødet i London har Kommissionen ikke bestridt, at dette møde var et vigtigt element i overtrædelsen, men har anført, at den også uden de informationer, den fik om mødet, havde kunnet fastslå, at der var tale om en samlet, kompleks og vedvarende overtrædelse, på grundlag af den samlede konkurrencebegrænsende adfærd, herunder informationsudvekslingerne, som den havde direkte, aktuelle beviser for. Endvidere blev informationerne om mødet i London givet som svar på et specifikt spørgsmål, som indgik i den anden begæring om oplysninger vedrørende oprindelsen til denne udveksling, og udleveringen af disse var derfor ikke helt spontan. Desuden var Kommissionens anden begæring om oplysninger ikke fuldstændig baseret på informationer, som BPB havde givet frivilligt. Den anden del af denne anmodning vedrørte nemlig informationer, som [D] gav mundtligt, efter at Kommissionen på undersøgelsens første dag, den 25. november 1998, i BPB's lokaler havde fundet to rækker tabeller med detaljer om fire europæiske producenters salg.

455 Kommissionen har derfor gjort gældende, at ingen af de oplysninger, som BPB har udleveret, udgør et afgørende bevis på kartellets eksistens.

456 Kommissionen har understreget, at Gyprocs deltagelse i overtrædelsen var mindre alvorlig end BPB's. Samtidig udleverede Gyproc vigtige informationer om de elementer i kartellet, som virksomheden havde deltaget aktivt i. Konklusionerne vedrørende det tyske marked var således i høj grad baseret på Gyprocs bidrag. Ifølge Kommissionen var de oplysninger, som den fik af denne virksomhed, lige så værdifulde for at fastslå overtrædelsen som BPB's oplysninger. Desuden udgjorde Gyprocs erklæring af

1. september 1999 ikke et svar på en begæring om oplysninger. Gyproc har heller aldrig bestridt, at disse aktiviteter var en overtrædelse af artikel 81, stk. 1, EF.

Rettens bemærkninger

457 I samarbejdsmeddelelsen har Kommissionen opstillet betingelserne for, at de virksomheder, der samarbejder med den i forbindelse med undersøgelsen af et kartel, kan fritages for bøde eller indrømmes en nedsættelse af den bøde, som de ellers var blevet pålagt (jf. samarbejdsmeddelelsens afsnit A, punkt 3).

458 Som anført i samarbejdsmeddelelsens afsnit E, punkt 3, har meddelelsen skabt berettigede forventninger, som de virksomheder, der ønsker at underrette Kommissionen om eksistensen af et kartel, kan påberåbe sig. På grund af den berettigede forventning, som meddelelsen kan give virksomheder grund til at nære, som ønsker at samarbejde med Kommissionen, påhvilede det denne at efterleve meddelelsen, når den vurderer en virksomheds samarbejde i forbindelse med fastsættelsen af den bøde, denne skulle pålægges (Rettens dom af 15.3.2006, sag T-26/02, Daiichi Pharmaceutical mod Kommissionen, Sml. II, s. 713, præmis 147).

459 Ifølge samarbejdsmeddelelsens afsnit B indrømmes en virksomhed »en nedsættelse på mindst 75% af den bøde, som den ellers ville være blevet pålagt, hvis den ikke havde valgt at samarbejde med Kommissionen, eller fritages endog helt for denne bøde«, hvis den:

»a) gør Kommissionen opmærksom på et hemmeligt kartel, før Kommissionen ved beslutning har gennemført en kontrolundersøgelse hos de virksomheder, der deltager i kartellet, og på et tidspunkt, hvor Kommissionen ikke allerede er i besiddelse af tilstrækkelige oplysninger til at kunne bevise det pågældende kartels eksistens

b) er den første til at forelægge afgørende elementer med henblik på at bevise kartellets eksistens

c) har bragt sin deltagelse i den uretmæssige aktivitet til ophør senest på det tidspunkt, hvor den indberetter den til Kommissionen

d) forsyner Kommissionen med alle relevante oplysninger samt al dokumentation og alt bevismateriale, som den råder over med hensyn til kartellet, og som opretholder et permanent og fuldstændigt samarbejde under hele undersøgelsen

e) ikke har tvunget en anden virksomhed til at deltage i kartellet, og som ikke har været initiativtager til eller spillet en afgørende rolle i den ulovlige aktivitet«.

460 Endvidere indrømmes i henhold til meddelelsens afsnit C »[e]n virksomhed, der opfylder betingelserne i afsnit B, litra b)-e), og som afslører et hemmeligt kartel, efter at Kommissionen ved beslutning har gennemført en kontrolundersøgelse hos de i kartellet deltagende virksomheder, som imidlertid ikke har givet tilstrækkeligt grundlag for at indlede proceduren med henblik på vedtagelse af en beslutning […], en bødenedsættelse på mellem 50% og 75%«.

461 Sagsøgeren har først og fremmest gjort gældende, at Kommissionen med urette afviste at indrømme virksomheden en bødenedsættelse på mellem 50% og 75% som omhandlet i samarbejdsmeddelelsens afsnit C. Det bør derfor undersøges, om Kommissionen har tilsidesat betingelserne for anvendelse af denne bestemmelse.

462 Det relevante spørgsmål i denne sag, når det skal afgøres, om afsnit C fandt anvendelse i forbindelse med fastsættelsen af den bøde, som sagsøgeren blev pålagt, er, om de kontrolundersøgelser, som Kommissionen foretog, gav den et tilstrækkeligt grundlag til, at den kunne indlede den administrative procedure med henblik på vedtagelsen af den anfægtede beslutning.

463 Kommissionen har i den anfægtede beslutnings betragtning 593 og 594 anført, at den efter kontrolundersøgelserne rådede over tilstrækkelige oplysninger til at bevise det pågældende kartels eksistens, og at BPB ikke kunne indrømmes en større nedsættelse af bøden i henhold til samarbejdsmeddelelsens afsnit C, da virksomheden ikke opfyldte betingelserne i meddelelsens afsnit B, punkt b).

464 Det skal i denne henseende bemærkes, at sagsøgeren ikke har påstået at have udleveret afgørende beviser vedrørende alle kartellets udtryksformer og heller ikke, at Kommissionen ikke havde kunnet godtgøre kartellets eksistens uden de beviser, virksomheden gav den. Sagsøgeren har i alt væsentligt gjort gældende, at Kommissionen ikke havde kunnet bevise, at der var tale om et samlet og komplekst kartel, på den måde, den gjorde det.

465 Det er derfor nødvendigt at undersøge, om Kommissionen efter kontrolundersøgelserne rådede over tilstrækkelige oplysninger til at bevise eksistensen af det kartel, som den i sidste ende pålagde sanktioner for.

466 Hvad angår mødet i London udleverede BPB først oplysninger om dette i sit svar på den anden begæring af oplysninger (dateret den 21.9.1999) som svar på et konkret spørgsmål: »Angiv venligst, hvem der foreslog eller tog initiativ til udvekslingen af oplysninger mellem de administrerende direktører.«

467 Da Kommissionen allerede kendte til informationsudvekslingen om salgsmængderne på de pågældende fire markeder, havde den således — ud fra kontrolundersøgelserne i november 1998 — tilstrækkeligt grundlag til at indlede den administrative procedure med henblik på vedtagelsen af en beslutning.

468 Det skal i denne henseende bemærkes, at Domstolen i sin dom af 29. juni 2006, Kommissionen mod SGL Carbon (sag C-301/04 P, Sml. I, s. 5915), fastslog, at svar, der er givet i henhold til artikel 11, stk. 1, i forordning nr. 17, ikke udgør frivilligt samarbejde, men opfyldelsen af en forpligtelse. Domstolen fastslog, at Kommissionen til løsning af de opgaver, som er overladt den på området, kan indhente alle fornødne oplysninger fra medlemsstaternes regeringer og kompetente myndigheder samt fra virksomheder og sammenslutninger af virksomheder. Kommissionen har således beføjelse til at pålægge en virksomhed dels at meddele alle nødvendige oplysninger om de omstændigheder, som virksomheden kan tænkes at være bekendt med, dels, om nødvendigt, at fremlægge de dokumenter om disse omstændigheder, som virksomheden er i besiddelse af, selv om de pågældende oplysninger eller dokumenter vil kunne anvendes som bevis for, at virksomheden selv eller en anden virksomhed har handlet i strid med konkurrencereglerne (præmis 34, 39, 41 og 44).

469 For så vidt angår informationsudvekslingen om omfanget af salget på de pågældende fire markeder har sagsøgeren ikke, som det også fremgår af stævningens punkt 334, bestridt, at Kommissionen under sine kontrolundersøgelser i november 1998 fandt direkte beviser for denne udveksling.

470 Med hensyn til informationsudvekslingen om salgsomfang og markedsandele i Det Forenede Kongerige har Kommissionen anført, at to rapporter stilet til [D], nævnt i punkt 77 i klagepunktsmeddelelsen, indeholdt detaljerede oplysninger om andre producenters omsætning, og at de havde kunnet tjene som grundlag for videre undersøgelser af spørgsmålet, selv om disse oplysninger ikke var tilstrækkelige i sig selv.

471 De dokumenter, der er omhandlet i punkt 77 i klagepunktsmeddelelsen, er rapporter fra [M], [N's] forgænger som generaldirektør for BG, om udviklingen på Det Forenede Kongeriges marked, stilet til [D]. Disse interne dokumenter beviser således ikke, at de pågældende oplysninger var udleveret til personer uden for BPB. I sit notat af 17. marts 1996 samt, mere detaljeret, i sin udtalelse af 28. maj 1999, indrømmede BPB dog, at der havde fundet en udveksling af oplysninger om salgsmængderne på Det Forenede Kongeriges marked sted mellem konkurrenterne i perioden fra 1992 til begyndelsen af 1998.

472 Hvad angår udvekslingen af data om prisforhøjelserne på Det Forenede Kongeriges marked har Kommissionen gjort gældende, at den allerede rådede over de oplysninger, som er anført i den anfægtede beslutnings betragtning 201 og 205. Som det fremgår af disse betragtninger, beviser BPB's to interne notater, som blev fundet under kontrolundersøgelserne, udelukkende, at prisforhøjelserne har været genstand for drøftelser, men derudover har Kommissionen for at bevise denne del af overtrædelsen lagt prisforhøjelsernes parallelitet til grund. Under disse omstændigheder har det forhold, at BPB i sit notat af 17. marts 1996, samt mere detaljeret i sin udtalelse af 28. maj 1999, hvor virksomheden, som det fremgår af den anfægtede beslutnings betragtning 207, indrømmede, at der havde været »isolerede tilfælde«, hvor [N] havde ringet til repræsentanter for Lafarge og Knauf i Det Forenede Kongerige for at orientere om BG's planer med hensyn til priser, samt om stigningens forventede niveau, i betydelig grad styrket Kommissionens ræsonnement.

473 Hvad angår møderne i Versailles og Haag indrømmede sagsøgeren først sin deltagelse i disse møder i sit svar på klagepunktsmeddelelsen. For så vidt angår mødet i Bruxelles indrømmede sagsøgeren først sin deltagelse i sit svar på Kommissionens udtrykkelige spørgsmål i forbindelse med den første begæring om oplysninger.

474 Endelig fremgår det, med hensyn til informationsudvekslingssystemet, af den anfægtede beslutnings betragtning 271, at Kommissionen havde kendskab til dets eksistens på grundlag af de informationer, som blev fundet under kontrolundersøgelserne.

475 Retten finder derfor, at for så vidt som de informationer, som BPB udleverede, kan anses for at være givet frivilligt i henhold til Domstolens praksis, nævnt ovenfor i præmis 468, udgør de ikke afgørende materiale med henblik på at bevise kartellets eksistens, og at Kommissionen efter sine kontrolundersøgelser rådede over tilstrækkelige informationer til at bevise dets eksistens.

476 I betragtning af, at de betingelser, der er angivet i samarbejdsmeddelelsens afsnit B, punkt b)-e), og som der henvises til i meddelelsens afsnit C, er kumulative, og da mindst en af disse betingelser, nemlig betingelsen i afsnit B, litra b), sammenholdt med meddelelsens afsnit C, ikke er opfyldt, er det ikke nødvendigt at undersøge, om BPB opfyldte de øvrige betingelser, der er fastsat i disse bestemmelser.

477 Heraf følger, at Kommissionen ikke har begået en fejl ved at undlade at indrømme sagsøgeren en bødenedsættelse i henhold til samarbejdsmeddelelsens afsnit C.

478 Retten skal dog inden for rammerne af sin fulde prøvelsesret undersøge, om den nedsættelse, Kommissionen indrømmede for BPB's samarbejde i henhold til samarbejdsmeddelelsens afsnit D, var tilstrækkelig.

479 I denne henseende bemærkes, som det fremgår af den anfægtede beslutnings betragtning 592 og 596, at BPB var den første af karteldeltagerne, som efter en begæring om oplysninger fra Kommissionen, men på en måde, som gik ud over anmodningen, udleverede informationer, der supplerede de informationer, som var fundet under kontrolundersøgelserne, og som bekræftede kartellets eksistens. Kommissionen har indrømmet, at disse informationer omfattede detaljerede oplysninger om de pågældende møder, især mødet i London, og om udvekslingerne af informationer om de vigtigste europæiske markeder, især Det Forenede Kongeriges marked.

480 Desuden er det, som det fremgår af undersøgelsen af det andet anbringende, ganske vist korrekt, at Kommissionen havde kunnet bevise kartellets eksistens, selv om den ikke havde haft kendskab til mødet i London, men opfattelsen heraf havde været anderledes. Retten finder, at de oplysninger, som BPB udleverede, især vedrørende mødet i London, i væsentlig grad styrkede Kommissionens argumenter vedrørende eksistensen af en overordnet plan og således gjorde det muligt at forhøje bøden væsentligt på grund af overtrædelsens grovhed. Det samme ræsonnement gør sig gældende med hensyn til de detaljerede oplysninger, som BPB udleverede vedrørende informationsudvekslingen om salgsmængder og om prisstigningerne på Det Forenede Kongeriges marked. De talrige henvisninger i den anfægtede beslutning til oplysninger, der er udleveret af BPB, støtter denne konklusion.

481 Endelig fremgår det af punkt 2.2.2 i BPB's svar på klagepunktsmeddelelsen og af undersøgelsen af det andet anbringende, at virksomheden har indrømmet størstedelen af de faktiske omstændigheder, som er angivet i klagepunktsmeddelelsen. Som det desuden fremgår af punkt 1.1.4, 2.2.2 og 6.2.27 i BPB's svar på klagepunktsmeddelelsen, af gennemgangen af det andet anbringende og af svaret på Rettens skriftlige spørgsmål, har virksomheden ikke bestridt klassificeringen af visse omstændigheder som overtrædelser af Fællesskabets konkurrenceret. BPB har således indrømmet, at

mødet i London, informationsudvekslingen om salgsmængderne på de fire pågældende markeder og især Det Forenede Kongeriges marked, samt en udveksling, ved en eller to lejligheder, af oplysninger om prisstigningerne på Det Forenede Kongeriges marked, udgjorde overtrædelser af artikel 81 EF.

482 Under udøvelsen af sin fulde prøvelsesret finder Retten, at sagsøgeren bør indrømmes en yderligere nedsættelse på 10% af bøden, som denne er beregnet før anvendelsen af samarbejdsmeddelelsen, ud over den nedsættelse på 30%, som Kommissionen allerede har indrømmet.

483 Under disse omstændigheder er det ikke længere nødvendigt at undersøge sagsøgerens argumenter om, at Kommissionen har tilsidesat princippet om ligebehandling hvad angår indrømmelse af en nedsættelse på 40% på grund af Gyprocs samarbejde.

5. *Påstanden om, at det pålægges Kommissionen at tilbagebetale bødebeløbet eller subsidiært det til nedsættelsen svarende beløb, med tillæg af renter*

Parternes argumenter

484 Sagsøgeren har gjort gældende, at virksomheden allerede har betalt bøden. Virksomheden beklager imidlertid, at det ikke er nævnt i den anfægtede beslutning, hvilken rentesats der gælder, såfremt Kommissionen skal tilbagebetale bøden helt eller delvis.

Sagsøgeren har anført, at denne rentesats bør være mindst lige så høj som den sats, der havde været gældende, hvis virksomheden havde stillet en bankgaranti, dvs. 4,79%. Sagsøgeren overlader dog til Retten at vurdere, hvilken rentesats der finder anvendelse, og har anmodet denne om at udtale sig om dette spørgsmål, hvis virksomhedens bøde ophæves, eller bødebeløbet nedsættes. Desuden har sagsøgeren nedlagt påstand om, at der betales morarenter fra denne doms afsigelse, indtil Kommissionen har tilbagebetalt hele det skyldige beløb.

485 Ifølge Kommissionen er det for tidligt at fremsætte disse argumenter. Desuden kan den tredje påstand ikke antages til realitetsbehandling, da Retten ikke har kompetence til at anordne denne form for foranstaltning.

Rettens bemærkninger

486 Det er blevet fastslået ved flere lejligheder, at når en retsakt annulleres ved en dom, hvilket sker ex tunc og følgelig indebærer, at den annullerede retsakt fjernes med tilbagevirkende gyldighed fra retsordenen, er den sagsøgte institution ifølge artikel 233 EF forpligtet til at træffe de nødvendige foranstaltninger til at ophæve virkningerne af de konstaterede ulovlige forhold. Dette kan, såfremt retsakten allerede er gennemført, indebære, at sagsøgerens retsstilling skal genoprettes til den, han befandt sig i inden retsaktens vedtagelse (Rettens dom af 8.7.2004, sag T-48/00, Corus UK mod Kommissionen, Sml. II, s. 2325, præmis 222).

487 Blandt de vigtigste af de foranstaltninger, der skal træffes ifølge artikel 233 EF, i det tilfælde, hvor en bøde, som er pålagt en virksomhed for overtrædelse af traktatens konkurrenceregler, ophæves eller nedsættes ved en dom, er Kommissionens forpligtelse til helt eller delvis at tilbagebetale den pågældende virksomhed den erlagte bøde, såfremt erlæggelsen må anses for uberettiget ifølge annullationsafgørelsen. Denne

forpligtelse omfatter ikke blot tilbagebetalingen af det fejlagtigt erlagte beløb, men også renter af dette beløb (dommen i sagen Corus UK mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 486, præmis 223).

488 Heraf følger, at hvis Kommissionen ikke betalte morarenter af hovedbeløbet på den bøde, som blev tilbagebetalt efter en sådan dom, ville den afholde sig fra at træffe en foranstaltning, som er nødvendig for opfyldelsen af denne dom og ville i så fald tilsidesætte sine forpligtelser i henhold til artikel 233 EF.

489 Påstanden om, at det pålægges Kommissionen at tilbagebetale det til bødenedsættelsen svarende beløb med tillæg af renter, kan derfor ikke antages til realitetsbehandling.

6. *Begæringen om foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse*

490 Sagsøgeren har i stævningen anført, at »Retten eventuelt kunne afgøre, at der skal gennemføres en undersøgelse i form af en rapport udarbejdet af en uafhængig sagkyndig med henblik på at fastslå, hvilken af parterne der har ret med hensyn til den økonomiske sammenhæng«.

491 For så vidt som dette skal fortolkes som en begæring om foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse, finder Retten det ikke nødvendigt at efterkomme denne, da det under sagens prøvelse er fastslået, at det pågældende kartel havde en klart konkurrencebegrænsende karakter.

Sagens omkostninger

492 Ifølge procesreglementets artikel 87, stk. 2, pålægges det den tabende part at betale sagens omkostninger, hvis der er nedlagt påstand herom. Ifølge artikel 87, stk. 3, første afsnit, kan Retten fordele sagens omkostninger, hvis hver af parterne henholdsvis taber eller vinder på et eller flere punkter.

493 I denne sag har Kommissionen kun tabt på det punkt, at den bødenedsættelse, den indrømmede for BPB's samarbejde, ikke var tilstrækkelig.

494 Under disse omstændigheder finder Retten det derfor ud fra en vurdering af sagens omstændigheder korrekt at pålægge Kommissionen at bære en tiendedel af sine egne omkostninger og betale en tiendedel af BPB's omkostninger og pålægge BPB at bære ni tiendedele af sine egne omkostninger samt betale ni tiendedele af Kommissionens omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

RETTEN (Tredje Afdeling):

1) Den bøde, som er pålagt BPB plc ved artikel 3 i Kommissionens beslutning 2005/471/EF af 27. november 2002 om en procedure i henhold til [...]

artikel 81 [EF] i en sag mod BPB plc, Gebrüder Knauf Westdeutsche Gipswerke KG, Société Lafarge SA og Gyproc Benelux NV (sag COMP/ E-1/37.152 — Gipsplader) fastsættes til 118,8 mio. EUR.

2) I øvrigt frifindes Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber.

3) Kommissionen bærer en tiendedel af sine egne omkostninger og betaler en tiendedel af BPB's omkostninger.

4) BPB bærer ni tiendedele af sine egne omkostninger og betaler ni tiendedele af Kommissionens omkostninger.

Jaeger Tiili Czúcz

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 8. juli 2008.

E. Coulon M. Jaeger

Justitssekretær Præsident

Indhold

Sagens faktiske omstændigheder . . . II - 1354

Retsforhandlingerne og parternes påstande . . . II - 1360

Retlige bemærkninger . . . II - 1363

1. Det første anbringende om tilsidesættelse af retten til forsvar . . . II - 1363

Parternes argumenter . . . II - 1363

Rettens bemærkninger . . . II - 1364

2. Det andet anbringende om åbenbare fejl og/eller utilstrækkelig begrundelse hvad angår anvendelsen af artikel 81, stk. 1, EF . . . II - 1372

Beviskvalitet . . . II - 1372

Parternes argumenter . . . II - 1372

Rettens bemærkninger . . . II - 1373

Mødet i London . . . II - 1374

Parternes argumenter . . . II - 1374

Rettens bemærkninger . . . II - 1378

Udvekslingen af oplysninger om salgsmængderne i Tyskland, Frankrig, Benelux og Det Forenede Kongerige . . . II - 1384

Parternes argumenter . . . II - 1384

Rettens bemærkninger . . . II - 1386

Udvekslingen af oplysninger om salgsmængderne i Det Forenede Kongerige . . . II - 1391

Parternes argumenter . . . II - 1391

Rettens bemærkninger . . . II - 1392

Informationsudvekslingen om prisforhøjelserne i Det Forenede Kongerige for perioden 1992-1998 . . . II - 1394

Parternes argumenter . . . II - 1394

Rettens bemærkninger . . . II - 1396

Stabiliseringen af markedsandelene i Tyskland . . . . . II - 1401

Parternes argumenter . . . . . II - 1401

Rettens bemærkninger . . . . . II - 1404

Informationsudveksling om prisforhøjelserne i Tyskland . . . . . II - 1410

Parternes argumenter . . . . . II - 1410

Rettens bemærkninger . . . . . II - 1415

Kartellets geografiske udstrækning . . . . . II - 1424

3. Det tredje anbringende om fejlagtig anvendelse af begrebet samlet overtrædelse . II - 1425

Parternes argumenter . . . . . II - 1425

Rettens bemærkninger . . . . . II - 1427

4. Det fjerde anbringende om tilsidesættelse af artikel 253 EF og artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 samt de almindelige principper ved beregningen af bøden . . . II - 1431

Den uforholdsmæssige størrelse af grundbeløbet, der er fastsat på grundlag af overtrædelsens grovhed . . . . . II - 1432

Overtrædelsens grovhed . . . . . II - 1432

— Parternes argumenter . . . . . II - 1432

— Rettens bemærkninger . . . . . II - 1434

Overtrædelsens konkrete virkning for det pågældende marked . . . . . II - 1437

— Parternes argumenter . . . . . II - 1437

— Rettens bemærkninger . . . . . II - 1441

Fastsættelsen af udgangsbeløbet for bøden under hensyn til overtrædelsens grovhed . . . . . II - 1448

— Parternes argumenter . . . . . II - 1448

— Rettens bemærkninger . . . . . II - 1451

Overtrædelsens varighed . . . . . II - 1457

Parternes argumenter . . . . . II - 1457
Rettens bemærkninger . . . . . II - 1459
Gentagne overtrædelser . . . . . II - 1461
Parternes argumenter . . . . . II - 1461
Rettens bemærkninger . . . . . II - 1464
Formildende omstændigheder . . . . . II - 1473
Parternes argumenter . . . . . II - 1473
Rettens bemærkninger . . . . . II - 1475
Samarbejdet . . . . . II - 1481
Parternes argumenter . . . . . II - 1481
Rettens bemærkninger . . . . . II - 1486
5. Påstanden om, at det pålægges Kommissionen at tilbagebetale bødebeløbet eller subsidiært det til nedsættelsen svarende beløb, med tillæg af renter . . . . . II - 1493
Parternes argumenter . . . . . II - 1493
Rettens bemærkninger . . . . . II - 1494
6. Begæringen om foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse . . . . . II - 1495
Sagens omkostninger . . . . . II - 1496